

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛЕБЕДЄВА АННА МИХАЙЛІВНА

УДК 342.9 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ
В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне
право
081 Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А. М. Лебедева

Науковий керівник: **Тичина Дмитро Михайлович,**
доктор юридичних наук, професор

АНОТАЦІЯ

Лебедєва А. М. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судустрою України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, 081 – «Право». – Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2026.

Дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, у якому реалізовано адміністративно-правовий підхід до формування заходів запобігання корупції в системі судустрою України, а також визначено напрями розв’язання низки теоретичних і прикладних проблем у сфері адміністративно-правового забезпечення функціонування антикорупційного механізму в судовій владі.

Сформовано наукове бачення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судустрою України як системи взаємопов’язаних нормативно визначених положень, принципів, правових механізмів та організаційних засобів, які встановлюють зміст, напрями, форми, способи і межі превентивної антикорупційної діяльності у сфері правосуддя, регламентують діяльність уповноважених суб’єктів щодо виявлення, мінімізації та усунення причин і умов, що сприяють виникненню корупційних ризиків, а також забезпечують належний рівень доброчесності, підзвітності та незалежності судової влади.

Обґрунтовано фрагментарний характер розробки проблеми запобігання корупції в системі судустрою України в адміністративно-правовій доктрині, у межах якого встановлено прогалини у дослідженні джерел виникнення корупційних ризиків, адміністративно-правових засобів забезпечення доброчесності суддів і працівників апаратів судів, взаємодії антикорупційних органів та участі громадськості у превентивній діяльності.

Виокремлено етапи становлення та розвитку антикорупційного законодавства України шляхом виділення п'яти основних періодів: 1991–1995 рр. – початкового; 1995–2009 рр. – базового; 2009–2014 рр. – перехідного; 2014–2022 рр. – інституційного; з 2022 р. до теперішнього часу – сучасного, що дозволило обґрунтувати залежність еволюції антикорупційного законодавства від стану національної правової системи, міжнародних зобов'язань України, перебігу судової реформи та умов воєнного стану.

Розкрито теоретичні підходи до розуміння факторів поширення корупції в системі судоустрою України шляхом їх систематизації на загальнодержавні, інституційно-організаційні та суб'єктивно-поведінкові, яка забезпечила комплексне визначення детермінант корупційної поведінки в судовій системі та встановлення їх впливу на функціонування судової влади.

Визначено адміністративно-правовий підхід до визначення корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень у системі судоустрою України як сукупності протиправних діянь, пов'язаних із порушенням установлених антикорупційних обмежень, заборон, вимог фінансового контролю, правил врегулювання конфлікту інтересів, стандартів професійної етики та доброчесності у діяльності суддів, працівників апаратів судів та інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням функціонування судової влади.

Запропоновано наукове розуміння запобігання корупції в системі судоустрою України як одного з пріоритетних напрямів державної антикорупційної політики, зміст якого полягає у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на недопущення виникнення корупційних ризиків у діяльності судів, своєчасне виявлення та усунення факторів, що сприяють учиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, а також мінімізацію можливостей незаконного впливу на здійснення правосуддя.

Доведено диференційований характер корупційних ризиків у системі судоустрою України залежно від рівня функціонування судових інстанцій, у межах якого встановлено закономірний зв'язок між місцем суб'єкта в структурі судової системи, характером неправомірної поведінки, масштабом її наслідків та вибором адміністративно-правових засобів запобігання.

Систематизовано суб'єктів запобігання корупції в системі судуоустрою України за функціональним призначенням, у межах якої виокремлено стратегічний, спеціалізовано-превентивний, адміністративно-організаційний, кримінальний процесуальний та громадсько-експертний рівні, що дозволило визначити місце кожного із суб'єктів у механізмі запобігання корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням та встановити функціональні межі їх компетенції.

Звернута увага на процесуальні особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судуоустрою України й обґрунтування необхідності конкретизації вимог до змісту протоколу, порядку роботи з електронними доказами, матеріалами автоматизованих систем, даними державних реєстрів, призначення експертиз та оцінки допустимості доказів, що має сприяти формуванню сталої судової практики й підвищенню ефективності адміністративного провадження.

Наголошено на доцільності адміністративно-правового впорядкування взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судуоустрою України шляхом розроблення і прийняття Порядку взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судуоустрою України, який визначатиме рівні взаємодії, межі компетенції, порядок обміну інформацією про корупційні ризики, алгоритми координації превентивних заходів, реагування на дисциплінарні, адміністративні та кримінальні правопорушення, а також процедури моніторингу й оцінювання ефективності такої взаємодії.

Визначено параметри та напрями імплементації кращих зарубіжних практик запобігання корупції в судовій сфері, зокрема інституціоналізацію превентивного антикорупційного контролю, поглиблену перевірку доброчесності кандидатів на посади суддів, посилення етичного нагляду, удосконалення автоматизованого розподілу справ, запровадження спеціалізованого антикорупційного навчання суддів і працівників апаратів судів, підвищення ефективності фінансового контролю та механізмів повідомлення про корупційні прояви (Франція, Німеччина, Велика Британія, США), що

створює підґрунтя для адаптації апробованих іноземних підходів до національної правової системи з урахуванням гарантій незалежності судової влади та вимог антикорупційного законодавства України.

Обґрунтовані теоретичні положення щодо вдосконалення адміністративно-правового механізму запобігання корупції в системі судоустрою України, у межах яких обґрунтовано необхідність посилення превентивної складової антикорупційної політики, впорядкування взаємодії уповноважених суб'єктів, удосконалення процедур добору й оцінювання суддів, зміцнення фінансового контролю, захисту викривачів, доброчесності та дисциплінарної практики, а також запровадження програмно-цільового підходу до реалізації відповідних заходів.

Розроблено систему програмно-планових документів, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України, зокрема План заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року та Програму реалізації адміністративно-правових заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України, у яких запропоновано поєднання аналітичного, кадрового, правового, фінансово-контрольного, освітнього, дисциплінарного, електронно-технічного та моніторингового блоків як єдиного інструментарію переходу від загального декларування антикорупційних цілей до їх практичної реалізації.

Ключові слова: корупція, судова система, судові органи, правосуддя, система судоустрою України, адміністративно-правові засади, адміністративно-правове забезпечення, запобігання корупції, суб'єкти запобігання корупції, доброчесність суддів, суддівське врядування, адміністративна відповідальність, антикорупційне законодавство.

SUMMARY

Lebedieva A. M. Administrative and Legal Principles of Corruption Prevention in the Judicial System of Ukraine. – On the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of legal sciences in specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law. – Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi, 2026.

The dissertation is the first comprehensive monographic study in Ukraine to implement an administrative and legal approach to the development of measures for preventing corruption in the judicial system of Ukraine and to identify the directions for solving a number of theoretical and applied problems in the field of administrative and legal support for the functioning of the anti-corruption mechanism within the judiciary.

A scholarly vision of the administrative and legal foundations of corruption prevention in the judicial system of Ukraine has been formed as a system of interrelated normatively defined provisions, principles, legal mechanisms, and organizational means that determine the content, directions, forms, methods, and limits of preventive anti-corruption activity in the field of justice, regulate the activity of authorized entities aimed at identifying, minimizing, and eliminating the causes and conditions contributing to the emergence of corruption risks, and ensure an appropriate level of integrity, accountability, and independence of the judiciary.

The fragmentary nature of the development of the problem of corruption prevention in the judicial system of Ukraine within administrative law doctrine has been substantiated; within this framework, gaps have been identified in the study of the sources of corruption risks, administrative and legal means of ensuring the integrity of judges and court staff, the interaction of anti-corruption bodies, and public participation in preventive activities.

The stages of the formation and development of anti-corruption legislation of Ukraine have been distinguished through the identification of five main periods: 1991–1995 as the initial stage; 1995–2009 as the basic stage; 2009–2014 as the transitional

stage; 2014–2022 as the institutional stage; and from 2022 to the present as the contemporary stage. This made it possible to substantiate the dependence of the evolution of anti-corruption legislation on the condition of the national legal system, Ukraine's international obligations, the progress of judicial reform, and the conditions of martial law.

Theoretical approaches to understanding the factors contributing to the spread of corruption in the judicial system of Ukraine have been revealed through their systematization into nationwide, institutional-organizational, and subjective-behavioral groups, which ensured a comprehensive identification of the determinants of corrupt behavior in the judicial system and made it possible to establish their influence on the functioning of judicial power.

An administrative and legal approach to defining corruption-related and corruption-associated offenses within the judicial system of Ukraine has been formulated as a set of unlawful acts connected with violations of the established anti-corruption restrictions, prohibitions, requirements of financial control, rules for the settlement of conflicts of interest, and standards of professional ethics and integrity in the activity of judges, court staff, and other entities whose activity is related to ensuring the functioning of judicial power.

A scholarly understanding of corruption prevention in the judicial system of Ukraine has been proposed as one of the priority areas of state anti-corruption policy, the content of which consists in implementing a set of measures aimed at preventing the emergence of corruption risks in the activity of courts, timely identifying and eliminating the factors contributing to corruption-related and corruption-associated offenses, and minimizing the possibilities of unlawful influence on the administration of justice.

The differentiated nature of corruption risks in the judicial system of Ukraine depending on the level of functioning of judicial instances has been proved, within which a regular connection has been established between the position of the relevant entity in the structure of the judicial system, the nature of unlawful behavior, the scale of its consequences, and the choice of administrative and legal preventive means.

The subjects of corruption prevention in the judicial system of Ukraine have been systematized according to their functional purpose, within which strategic, specialized-preventive, administrative-organizational, criminal-procedural, and public-expert levels have been distinguished, which made it possible to determine the place of each subject within the mechanism of preventing corruption-related and corruption-associated offenses and to establish the functional limits of their competence.

Attention has been paid to the procedural peculiarities of proceedings in cases concerning administrative offenses related to corruption in the judicial system of Ukraine and to the need to specify the requirements for the content of the protocol, the procedure for handling electronic evidence, materials of automated systems, data from state registers, the appointment of expert examinations, and the assessment of the admissibility of evidence, which should contribute to the formation of stable judicial practice and improve the effectiveness of administrative proceedings.

The expediency of the administrative and legal regulation of interaction among the subjects of corruption prevention in the judicial system of Ukraine has been emphasized through the development and adoption of the Procedure for Interaction among the Subjects of Corruption Prevention in the Judicial System of Ukraine, which is to determine the levels of interaction, the limits of competence, the procedure for exchanging information on corruption risks, the algorithms for coordinating preventive measures, the response to disciplinary, administrative, and criminal offenses, as well as the procedures for monitoring and evaluating the effectiveness of such interaction.

The parameters and directions for implementing the best foreign practices of preventing corruption in the judicial sphere have been identified, in particular the institutionalization of preventive anti-corruption control, enhanced integrity screening of candidates for judicial office, strengthened ethical oversight, improvement of the automated case allocation system, introduction of specialized anti-corruption training for judges and court staff, and improvement of the effectiveness of financial control and mechanisms for reporting corruption manifestations in France, Germany, the United Kingdom, and the United States. This creates a basis for adapting proven

foreign approaches to the national legal system with due regard to the guarantees of judicial independence and the requirements of Ukrainian anti-corruption legislation.

Theoretical provisions on improving the administrative and legal mechanism for preventing corruption in the judicial system of Ukraine have been substantiated, within which the necessity has been proved of strengthening the preventive component of anti-corruption policy, streamlining the interaction of authorized entities, improving the procedures for the selection and evaluation of judges, strengthening financial control, protecting whistleblowers, ensuring integrity and disciplinary practice, and introducing a program-targeted approach to the implementation of relevant measures.

A system of program-planning documents aimed at improving the administrative and legal foundations of corruption prevention in the judicial system of Ukraine has been developed, in particular the Action Plan for Preventing Corruption-Related Offenses in the Judicial System of Ukraine until 2035 and the Program for the Implementation of Administrative and Legal Measures for Preventing Corruption-Related Offenses in the Judicial System of Ukraine, which propose a combination of analytical, кадрового, legal, financial-control, educational, disciplinary, electronic-technical, and monitoring blocks as a single instrument for moving from a general declaration of anti-corruption goals to their practical implementation.

Keywords: corruption, judicial system, judicial bodies, justice, judicial system of Ukraine, administrative and legal foundations, administrative and legal support, corruption prevention, subjects of corruption prevention, judicial integrity, judicial governance, administrative liability, anti-corruption legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лебедева А. М. Наукове та методологічне забезпечення запобігання корупції в системі судустрою України. *Право.UA*. 2023. №4. Ч. 2. С. 345–351.

URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_345.pdf

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2023.4-2.54>

2. Лебедева А. М. Напрями удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судустрою України. *Наше право*. 2024. № 1. С. 490–496.

URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_490.pdf.

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2024.1.70>

3. Лебедева А. М. Запобігання корупції в системі судустрою України: адміністративно-правовий аспект. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 508–514.

URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2025-2/EP_2025_2_508.pdf.

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.75>

4. Лебедева А. М. Запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судустрою України як об'єкт адміністративно-правового дослідження. *Наше право*. 2025. № 4. С. 578–584.

URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-4/NP_2025_4_578.pdf

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.75>

5. Лебедева А. М. Імплементация зарубіжного досвіду при запобіганні правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються в системі судустрою України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). С. 208–213.

URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/14209/>

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.31>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Лебедева А. М. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання протидії корупції в Україні. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 24 лист. 2023 р.). Харків: НДІ ППСН, 2023. С. 266–268.

URL: https://library.ppss.pro/index.php/ndippsn_20231124/article/view/lebedieva.

7. Лебедева А. М. Нормативно-правове забезпечення запобігання корупції в системі судоустрою України. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. IX Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 7 черв. 2024 р.). Харків: НДІ ППСН, 2024. С. 216–218.

URL: https://library.ppss.pro/index.php/ndippsn_20240607/article/view/lebedieva

8. Лебедева А. М. Доктринальні підходи до визначення корупції в судових органах України. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доп. II наук.-практ. конф. (Київ, 21 лист. 2025 р.). Київ: НДІ СБППФБ, 2025. С. 100–102.

URL: <https://doi.org/10.71404/PPSS.2025.3.29>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	13
ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ГНОСЕОЛОГІЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ.....	24
1.1. Стан наукової розробки та методологія дослідження проблеми запобігання корупції в системі судуострою України	24
1.2. Генезис формування та розвитку антикорупційного законодавства України	45
1.3. Фактори, що обумовлюють поширення корупції в системі судуострою України	64
Висновки до розділу 1	81
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ ...	84
2.1. Запобігання корупції в системі судуострою України як об'єкт адміністративно-правового дослідження	84
2.2. Суб'єкти запобігання корупції в системі судуострою України	101
2.3. Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судуострою України	123
Висновки до розділу 2	142
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ.....	146
3.1. Зарубіжний досвід запобігання корупції в системі судуострою.....	146
3.2. Удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судуострою України.....	156
Висновки до розділу 3	179
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	188
ДОДАТКИ.....	220

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВККСУ – Вища кваліфікаційна комісія суддів України

ВРП – Вища рада правосуддя

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

КК – Кримінальний кодекс

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ – Служба безпеки України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Функціонування судової гілки влади на засадах законності, незалежності, доброчесності та підзвітності належить до основних умов утвердження в Україні верховенства права і забезпечення права кожної особи на справедливий суд. Стан організації судоустрою, якість кадрового добору, дотримання антикорупційних обмежень і ефективність механізмів контролю у цій сфері безпосередньо впливають на рівень суспільної довіри до системи правосуддя, стабільність правопорядку, інвестиційну привабливість держави та виконання Україною міжнародних зобов'язань у межах європейської інтеграції. Показово, що 66% опитаних громадян висловили недовіру до судів (судової системи загалом), що підтверджує збереження системної проблеми низької легітиматії правосуддя в суспільній свідомості. За таких умов запобігання корупції в системі судоустрою належить до пріоритетних напрямів сучасної державної політики.

Однак, попри тривале реформування судової системи й антикорупційного законодавства адміністративно-правовий механізм запобігання корупції досі не набув належної цілісності та внутрішньої узгодженості. Наявність спеціального антикорупційного законодавства, оновлення процедур добору й оцінювання суддів, функціонування органів суддівського врядування та антикорупційних інституцій самі по собі не усунули наявних корупційних ризиків. На практиці зберігаються проблеми, пов'язані з перевіркою доброчесності, дотриманням вимог щодо недопущення конфлікту інтересів, ефективністю фінансового контролю, належним реагуванням на втручання у здійснення правосуддя та інші прояви неправомірного впливу на суд. Варто додати, що в умовах воєнного стану питання запобігання корупції в системі судоустрою України набули додаткової актуальності, оскільки функціонування судової влади в особливому правовому режимі супроводжується новими викликами. Поряд із цим, реалізація державної антикорупційної політики у сфері правосуддя залишається незавершеною, що підтверджується як змістом Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки і

Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, так і продовженням строку виконання останньої на 2026 рік. Такий стан правового регулювання і практики його реалізації свідчить про наявність проблем, які потребують окремого наукового осмислення саме в адміністративно-правовій площині.

Концептуальні положення щодо адміністративно-правового забезпечення реалізації державної антикорупційної політики тривалий час розробляли представники вітчизняної адміністративно-правової науки, зокрема В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, А. І. Берлач, В. Т. Білоус, Ю. П. Битяк, Г. С. Буга, С. В. Ващенко, М. Ю. Веселов, В. В. Вітвіцький, В. В. Галуцько, В. М. Гарашук, П. В. Діхтієвський, О. Ю. Дрозд, О. Ю. Дубинський, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, В. І. Курило, Є. В. Курінний, Д. М. Лук'янець, А. А. Манжула, Р. С. Мельник, Т. П. Мінка, О. М. Музичук, Ю. С. Назар, Н. Р. Нижник, С. В. Петков, О. П. Рябченко, В. О. Рядінська, С. Г. Стеценко, В. Г. Чорна, Ю. С. Шемшученко, В. К. Шкарупа, Х. П. Ярмачі та ін.

Окремі аспекти адміністративно-правових засад запобігання корупції в окремих гілках влади досліджували Л. Р. Біла-Тіунова, О. Ю. Бусол, О. Ю. Василенко, В. М. Гарашук, С. В. Гладій, О. В. Гречко, П. Ю. Дем'як, Ю. В. Дем'янчук, О. В. Іванов, С. В. Жуков, І. Б. Коліушко, Ю. О. Косткіна, О. В. Красноборов, А. О. Левчук, В. А. Мазійчук, М. О. Макаров, В. А. Мацько, О. М. Музичук, А. М. Новак, І. Д. Пастух, А. С. Петрова, А. О. Продан, К. В. Ростовська, В. М. Трепак, А. Б. Фодчук, С. О. Шатрава та ін.

Доробок зазначених авторів, безперечно, має важливе наукове та практичне значення. Водночас більшість теоретичних, правових і праксеологічних проблем запобігання корупції в системі судоустрою потребує поглибленого дослідження з урахуванням умов воєнного стану, реформування судової гілки влади, оновлення антикорупційного законодавства, зміни інституційних механізмів забезпечення доброчесності та розширення правозастосовної практики. Зазначені обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як складової сектора безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. (Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023), Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок МВС України на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 р. № 454), 2025–2029 роки (наказ МВС України від 21.05.2024 р. № 326).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розв'язання комплексної науково-прикладної задачі щодо формування адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судустрою України з розробленням рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та практики діяльності суб'єктів запобігання корупції з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми запобігання корупції в системі судустрою України та окреслити методологію дослідження;
- визначити етапи формування й розвитку антикорупційного законодавства України у сфері функціонування судової влади;
- виокремити фактори, що обумовлюють поширення корупції в системі судустрою України;
- розкрити сутність та зміст запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються в системі судустрою України як об'єкта адміністративно-правового дослідження;
- систематизувати суб'єктів запобігання корупції в системі судустрою України;
- розкрити особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судустрою України;
- узагальнити зарубіжний досвід запобігання корупції в системі

судоустрою та визначити можливості його використання в Україні;

– запропонувати напрями вдосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що складаються під час запобігання корупції в системі судоустрою України.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судоустрою України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею завдань у дисертації використано комплекс таких методів:

загальнонаукові: діалектичний застосовано для дослідження сутності запобігання корупції в системі судоустрою України, понятійно-категоріального апарату, стану наукової розробки проблеми та взаємозв'язку корупційних ризиків, адміністративно-правового регулювання і функціонування судової влади (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1, 3.2); *системно-структурний* дозволив розглянути запобігання корупції в системі судоустрою України як комплекс взаємопов'язаних нормативних, інституційних, процедурних та організаційних елементів (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2); *системно-функціональний* використано для визначення місця й ролі суб'єктів запобігання корупції, характеристики їх функцій, повноважень і взаємозв'язків, а також аналізу провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (розділ 2);

спеціально-юридичні: формально-юридичний і догматичний застосовано для аналізу положень законодавства, формулювання авторських визначень, висновків і пропозицій (підрозділи 1.2, 2.1–2.3, 3.2); *історико-правовий* дозволив розкрити генезис антикорупційного законодавства України та еволюцію наукових підходів до проблеми запобігання корупції в системі судоустрою (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* застосовано під час аналізу міжнародних стандартів і зарубіжного досвіду запобігання корупції в судовій сфері та можливостей їх імплементації у вітчизняне законодавство і практику (підрозділи 3.1, 3.2); *герменевтичний та логіко-юридичний* використано при розробленні пропозицій щодо вдосконалення адміністративно-правових засад

запобігання корупції в системі судоустрою України і рекомендацій щодо оптимізації діяльності відповідних суб'єктів та процедурних механізмів (підрозділи 2.1–2.3, 3.2); *статистичний* і *соціологічний* застосовано для аналізу офіційних даних та узагальнення результатів опитування респондентів (підрозділи 1.3, 2.2, 3.2); *метод аналізу* використано для дослідження судової, дисциплінарної та правозастосовної практики у сфері запобігання корупції в системі судоустрою України (підрозділи 2.3, 3.2); *узагальнення, класифікації та прогнозування* застосовано під час систематизації суб'єктів запобігання, видів адміністративно-правових засобів, корупційних ризиків та обґрунтування перспектив удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України (підрозділи 1.3, 2.2, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження склали результати опитування 203 респондентів, серед яких 34 судді, 52 прокурори, 42 адвокати та 75 науково-педагогічних працівників; аналітичні звіти, узагальнення й інформаційні матеріали Офісу Генерального прокурора, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Державної судової адміністрації України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів; матеріали громадських організацій («Центр протидії корупції», «Transparency International Ukraine», «Центр політико-правових реформ», «Фундація DEJURE» та ін.), а також практика міжнародних інституцій, зокрема Європейського суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, у якому реалізовано адміністративно-правовий підхід до формування заходів запобігання корупції в системі судоустрою України, а також визначено напрями розв'язання низки теоретичних і прикладних проблем у сфері адміністративно-правового забезпечення функціонування антикорупційного механізму в судовій владі. Найбільш суттєвими результатами дослідження є такі положення:

вперше:

– сформовано наукове бачення адміністративно-правових засад

запобігання корупції в системі судоустрою України як системи взаємопов'язаних нормативно визначених положень, принципів, правових механізмів та організаційних засобів, які встановлюють зміст, напрями, форми, способи і межі превентивної антикорупційної діяльності у сфері правосуддя, регламентують діяльність уповноважених суб'єктів щодо виявлення, мінімізації та усунення причин і умов, що сприяють виникненню корупційних ризиків, а також забезпечують належний рівень доброчесності та незалежності судової влади;

– запропоновано наукове розуміння запобігання корупції в системі судоустрою України як одного з пріоритетних напрямів державної антикорупційної політики, зміст якого полягає у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на недопущення виникнення корупційних ризиків у діяльності судів, своєчасне виявлення та усунення факторів, що сприяють учиненню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, а також мінімізацію можливостей незаконного впливу на здійснення правосуддя;

– обґрунтовано багаторівневу класифікацію суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України за функціональним призначенням, у межах якої виокремлено стратегічний, спеціалізовано-превентивний, адміністративно-організаційний, кримінальний процесуальний та громадсько-експертний рівні, що дозволило визначити місце кожного із суб'єктів у механізмі запобігання корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням та встановити функціональні межі їх компетенції;

– науково доведено доцільність адміністративно-правового впорядкування взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України шляхом розроблення і прийняття *Порядку взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України*, який визначатиме рівні взаємодії, межі компетенції, порядок обміну інформацією про корупційні ризики, алгоритми координації превентивних заходів, реагування на дисциплінарні, адміністративні та кримінальні правопорушення, а також процедури моніторингу й оцінювання ефективності такої взаємодії;

– розроблено систему програмно-планових документів, спрямованих на

вдосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України, зокрема *План заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року* та *Програму реалізації адміністративно-правових заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України*, у яких запропоновано поєднання аналітичного, кадрового, правового, фінансово-контрольного, освітнього, дисциплінарного, електронно-технічного та моніторингового блоків як єдиного інструментарію переходу від загального декларування антикорупційних цілей до їх практичної реалізації;

удосконалено:

– періодизацію формування та розвитку антикорупційного законодавства України шляхом виокремлення п'яти основних етапів: 1991–1995 рр. – початкового; 1995–2009 рр. – базового; 2009–2014 рр. – перехідного; 2014–2022 рр. – інституційного; з 2022 р. до теперішнього часу – воєнного, що дозволило обґрунтувати взаємозв'язок еволюції антикорупційного законодавства та стану національної правової системи, міжнародних зобов'язань України, перебігу судової реформи й умов воєнного стану;

– систематизацію факторів поширення корупції в системі судоустрою України за загальнодержавним, інституційно-організаційним і суб'єктивно-поведінковим рівнями, яка забезпечила комплексне визначення детермінант корупційної поведінки в судовій системі та встановлення їх впливу на функціонування судової влади;

– адміністративно-правовий підхід до визначення корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень у системі судоустрою України як сукупності протиправних діянь, пов'язаних із порушенням установлених антикорупційних обмежень, заборон, вимог фінансового контролю, правил врегулювання конфлікту інтересів, стандартів професійної етики та доброчесності у діяльності суддів, працівників апаратів судів та інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням функціонування судової влади;

– наукові положення щодо процесуальних особливостей провадження у

справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою України, у частині обґрунтування необхідності конкретизації вимог до змісту протоколу, порядку роботи з електронними доказами, матеріалами автоматизованих систем, даними державних реєстрів, призначення експертиз та оцінки допустимості доказів, що має сприяти формуванню сталої судової практики й підвищенню ефективності адміністративного провадження;

дістало подальшого розвитку:

– наукове обґрунтування фрагментарного характеру розробки проблеми запобігання корупції в системі судоустрою України в адміністративно-правовій доктрині, у межах якого встановлено прогалини у дослідженні джерел виникнення корупційних ризиків, адміністративно-правових засобів забезпечення доброчесності суддів і працівників апаратів судів, взаємодії антикорупційних органів та участі громадськості у превентивній діяльності;

– положення про диференційований характер корупційних ризиків у системі судоустрою України залежно від рівня функціонування судових інстанцій, у межах якого встановлено закономірний зв'язок між місцем суб'єкта в структурі судової системи, характером неправомірної поведінки, масштабом її наслідків та вибором адміністративно-правових засобів запобігання;

– параметри (обсяги) і напрями імплементації кращих зарубіжних практик запобігання корупції в судовій сфері: інституціоналізація превентивного антикорупційного контролю, поглиблена перевірка доброчесності кандидатів на посади суддів, посилення етичного нагляду, удосконалення автоматизованого розподілу справ, запровадження спеціалізованого антикорупційного навчання суддів і працівників апаратів судів, підвищення ефективності фінансового контролю та механізмів повідомлення про корупційні прояви (Франція, Німеччина, Велика Британія, США), що створює підґрунтя для адаптації апробованих іноземних підходів до національної правової системи з урахуванням гарантій незалежності судової влади та вимог антикорупційного законодавства України;

– напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму

запобігання корупції в системі судоустрою України, у межах яких обґрунтовано необхідність посилення превентивної складової антикорупційної політики, впорядкування взаємодії уповноважених суб'єктів, удосконалення процедур добору й оцінювання суддів, зміцнення фінансового контролю, захисту викривачів, доброчесності та дисциплінарної практики, а також запровадження програмно-цільового підходу до реалізації відповідних заходів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції впроваджені та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для подальших фундаментальних і прикладних наукових досліджень проблем функціонування судової системи України, підвищення ефективності запобігання корупції (Акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 27 січня 2026 року);

– *практичній діяльності* – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання корупції;

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право України», «Публічне адміністрування», «Концептуальні засади формування та реалізації державної політики», «Запобігання корупції» (Акти Донецького державного університету внутрішніх справ від 27 січня 2026 року; Національної академії внутрішніх справ від 06.05.2026 р. № 140-ОП).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені авторкою виступах на науково-практичних конференціях, зокрема: «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 24 листопада 2023 р.); «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 7 червня 2024 р.); «Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії» (м. Київ, 21 листопада 2025 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 8 наукових працях, серед яких 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 3 тези у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (288 найменування на 32 сторінках) та чотирьох додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з них основний текст дисертації 174 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ГНОСЕОЛОГІЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

1.1. Стан наукової розробки та методологія дослідження проблеми запобігання корупції в системі судустрою України

Національним інтересам України відповідає сталий розвиток національної економіки, інтеграція в європейський економічний простір, а також розвиток рівноправного і взаємовигідного співробітництва з іншими державами [240]. Як держава-учасниця Конвенції ООН проти корупції, Україна зобов'язана формувати й реалізовувати ефективну та скоординовану політику у сфері запобігання і протидії корупції, що ґрунтується на принципах правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності, непідкупності, прозорості та відповідальності [4].

Після запровадження воєнного стану 24 лютого 2022 р. проблема корупції набула додаткового значення, оскільки в умовах посилення безпекових, економічних та управлінських викликів вона зберегла ознаки однієї з ключових внутрішніх загроз для держави [120]. У науковій літературі обґрунтовано зазначається, що за характером своєї небезпеки корупція є співмірною з посяганнями на найважливіші соціальні цінності, адже, проникаючи в різні сфери суспільного життя, вона завдає шкоди не лише публічним інтересам, а й правам та законним інтересам окремих громадян [288, с. 135]. Особливо небезпечним є поширення корупції в системі судустрою, оскільки воно безпосередньо впливає на авторитет правосуддя, рівень суспільної довіри до суду, гарантії справедливого розгляду справ, інвестиційний клімат, міжнародне визнання та співробітництво [119].

З огляду на це дослідження адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судустрою України потребує попереднього з'ясування стану наукової розробки відповідної проблематики. Такий аналіз має важливе

методологічне значення, оскільки дає можливість визначити, які аспекти вже отримали належне теоретичне обґрунтування, які досліджувалися лише в межах суміжних правових інститутів, а які залишаються недостатньо розкритими. Ідеться, зокрема, про нормативно-правове регулювання доброчесності суддів, функціонування суб'єктів антикорупційного забезпечення у сфері правосуддя, адміністративно-правові засоби мінімізації корупційних ризиків, організаційні гарантії прозорості, підзвітності та належного функціонування судової влади.

У сучасній юридичній науці проблема запобігання корупції в системі судоустрою України вже має певне наукове підґрунтя, однак її опрацювання здебільшого здійснювалося не як самостійного комплексного напрямку, а через дослідження загальних засад антикорупційної політики, правового статусу суб'єктів антикорупційної діяльності, механізмів фінансового контролю, декларування, інституту викривачів, юридичної відповідальності за корупційні правопорушення, а також окремих питань організації судової влади. Тому стан наукової розробки цієї теми доцільно оцінювати з урахуванням декількох взаємопов'язаних груп джерел: праць, присвячених загальним питанням запобігання корупції, та досліджень, у яких аналізуються спеціальні аспекти функціонування судової системи, доброчесності суддів і правових засобів впливу на корупційні прояви у системі судоустрою.

Водночас наявність певної кількості наукових праць, присвячених корупції та антикорупційній політиці, не дає підстав вважати зазначену проблематику вичерпаною. Не в останню чергу, це зумовлено постійними змінами в законодавстві, розвитком судової реформи, а також потребою оцінити вплив прийнятих рішень на ефективність адміністративно-правових механізмів у сфері судоустрою. Корупція в судовій системі не є статичним явищем: її форми залежать від якості правового регулювання, рівня інституційного контролю, прозорості процедур, реальної незалежності суддів, дієвості дисциплінарних механізмів та стану взаємодії органів суддівського врядування й інших суб'єктів антикорупційного забезпечення.

Взагалі, у вітчизняній науці тривалий час переважала увага до загальної характеристики корупції, причин її поширення, відповідальності за корупційні правопорушення та засад державної антикорупційної політики. Натомість адміністративно-правові засади запобігання корупції саме в системі судоустрою досліджувалися менш послідовно. Однак, поряд із вітчизняними дослідженнями важливе значення мають і праці зарубіжних учених, у яких аналізуються правові та інституційні засади запобігання корупції, питання прозорості публічної влади, підзвітності посадових осіб, незаконного збагачення та обмеження можливостей використання публічних повноважень у приватних інтересах [248, с. 20–21]. Для цього дослідження відповідні праці становлять інтерес через можливість ширше осмислити правові й організаційні засоби стримування корупції, які можуть бути використані при вдосконаленні адміністративно-правового забезпечення доброчесності та прозорості в системі судоустрою України.

На початку аналізу стану наукової розробки важливо враховувати праці, які заклали основу для подальшого осмислення корупції як самостійного предмета правового дослідження. Серед перших вітчизняних робіт, присвячених цій проблематиці, слід назвати працю М. І. Камлика та Є. В. Невмержицького «Корупція в Україні» [79], яка відіграла помітну роль у формуванні наукових уявлень про сутність, причини та прояви корупції. Вагоме значення мають і праці М. І. Мельника, у яких обґрунтовано необхідність розгляду корупції як складного правового явища, що потребує не лише кримінально-правового, а й адміністративно-правового, організаційного та превентивного аналізу [134]. Не втратила наукового значення і монографія В. С. Журавського, М. І. Михальченка, О. М. Михальченка «Корупція в Україні – не політика» [57], у якій корупцію розглянуто як системне явище, подолання якого потребує цілеспрямованої державної політики, координації діяльності органів влади та належного інституційного забезпечення [57, с. 125].

Поряд із загальнотеоретичними працями, у яких корупція осмислювалася як складне соціально-правове явище, у науці з'явилися й дослідження, присвячені окремим напрямом формування та реалізації антикорупційної

політики, удосконаленню правових механізмів запобігання корупції, а також діяльності суб'єктів, наділених відповідними повноваженнями. У цьому зв'язку на увагу заслуговує монографія В. І. Борисова «Актуальні проблеми протидії корупції» [2]. У зазначеній праці розкрито поняття та види правопорушень пов'язаних з корупцією з урахуванням особливостей їх суспільної небезпечності, висвітлено питання визначення осіб, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, як суб'єктів, а також окреслено антикорупційні стандарти процесуальних рішень. Окрему увагу приділено антикорупційному досвіду зарубіжних країн з метою вироблення більш досконалої моделі вітчизняної антикорупційної політики. Крім того, автором проаналізовано методологічні підходи, які застосовуються під час дослідження проблем протидії корупції, а також розглянуто національну модель механізму протидії корупції крізь призму оцінок європейських та міжнародних моніторингових інститутів.

У межах здійснюваного аналізу окремого розгляду потребує дисертація С. В. Прилуцького [175], яку можна віднести до небагатьох наукових розробок, у яких висвітлювалися питання, дотичні до запобігання корупції саме в системі судоустрою. Хоча дослідження було присвячене ширшій проблемі судової влади в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні, у ньому істотну увагу приділено правовим засадам взаємовідносин держави й суспільства у процесі організації та здійснення судової влади. У контексті теми цього дисертаційного дослідження особливе значення має висновок про необхідність посилення гарантій незалежності суддів, що слід розглядати як одну з важливих передумов мінімізації корупційних проявів.

Подальший розвиток наукової думки пов'язаний із суттєвим оновленням національного антикорупційного законодавства. У світлі досліджень, виконаних після набрання чинності Закону України «Про запобігання корупції» [191], однією з перших і найбільш своєчасних праць стала робота О. Ю. Бусол «Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період». Авторкою виявлено основні риси законодавчої антикорупційної політики України в

сучасний період, яка, за її висновками, характеризується формальним підходом, декларативністю, непослідовністю, зволіканням із прийняттям законів та надмірною політизованістю [20, с. 4–5]. Крім того, у роботі вказано про недостатню ефективність антикорупційних підрозділів органів державної влади та поставлено під сумнів доцільність включення таких підрозділів до штатної структури органів виконавчої влади при формуванні антикорупційної стратегії України. Водночас, попри істотну наукову цінність цієї праці, її предмет не охоплював спеціально питання вдосконалення адміністративно-правових засобів запобігання корупції саме в системі судоустрою.

Із розвитком наукових підходів до державної антикорупційної політики дедалі більшої ваги набули дослідження, присвячені її організаційно-управлінському та інституційному забезпеченню. У цьому аспекті слід звернутися до монографії за редакцією Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка «Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування» [46]. У роботі розкрито засади антикорупційної політики, особливості її законодавчого та організаційно-управлінського забезпечення, визначено управлінський статус суб'єктів запобігання корупції на публічній службі, а також висвітлено особливості адміністративно- і кримінально-правового забезпечення протидії корупції. Поряд із цим у самостійних розділах монографії викладено характеристику корупційної злочинності, міжнародні стандарти у сфері запобігання корупції та питання конфлікту інтересів на публічній службі. Для теми цього дослідження значення зазначеної праці полягає в тому, що вона дозволяє простежити місце судової влади в ширшому механізмі антикорупційного забезпечення.

У розрізі цього, слід вказати і про монографії А. М. Новака «Національна антикорупційна політика: теоретико-методологічні засади формування і реалізації» в якій запропоновано розглядати антикорупційну політику не лише як сукупність правових актів, а як цілеспрямовану діяльність держави, засновану на певних принципах, методах і способах організації превентивного впливу

[146]. Для нашої теми ця позиція важлива тим, що дозволяє вийти за межі опису окремих заборон та обмежень і досліджувати запобігання корупції в системі судоустрою як послідовну, багаторівневу діяльність, у якій поєднуються нормативне регулювання, інституційне забезпечення, процедурні гарантії та заходи правового впливу.

Для характеристики інституційного виміру антикорупційної діяльності слід звернутися і до дисертації О. В. Гречко «Адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії корупції в Україні» [38]. У ній обґрунтовується, що корупція має транснаціональний характер і становить загрозу не лише для окремої держави, а й для міжнародної спільноти загалом. У зв'язку з цим автор підкреслює потребу у формуванні міжнародної антикорупційної стратегії, яка поєднувала б профілактичні та репресивні засоби. У роботі наголошено, що ефективність протидії корупції значною мірою залежить від системи відповідних суб'єктів, яка охоплює громадян, інститути громадянського суспільства та правоохоронні органи. Водночас акцентовано увагу на різноманітність вітчизняної системи суб'єктів протидії корупції та надано оцінку результативності окремих органів, зокрема НАЗК та НАБУ.

У цьому контексті, необхідно додати, що НАЗК посідає центральне місце в системі суб'єктів формування і реалізації державної антикорупційної політики, а тому без аналізу його адміністративно-правового статусу, повноважень, контрольних та координаційних функцій неможливо повноцінно дослідити адміністративно-правові засади запобігання корупції в будь-якій сфері, зокрема й у системі судоустрою. У цьому контексті заслуговує на увагу дисертаційне дослідження О. В. Іванова «Адміністративно-правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції», у якій НАЗК досліджується як спеціальний суб'єкт, наділений комплексом владних повноважень у сфері запобігання корупції. Вказана робота важлива тим, що дозволяє побачити внутрішню побудову адміністративно-правового статусу агентства, розкрити його компетенцію, місце в системі органів виконавчої влади та особливості реалізації ним контрольних, координаційних і превентивних функцій [71].

Подальший розвиток цього напрямку простежується у дисертації А. О. Продан, також присвяченій адміністративно-правовому статусу. Втім, якщо у попередніх роботах більше уваги приділялося загальній характеристиці агентства, то тут відчутніше акцентовано організаційний та функціональний бік його діяльності, особливості реалізації повноважень, проблеми правового регулювання окремих напрямів роботи, а також питання ефективності існуючого інституційного механізму [222]. Слід наголосити і на дисертації Я. І. Маслової «Адміністративно-правове регулювання трансформації Національного агентства з питань запобігання корупції» [130].

Під час аналізу правових засад функціонування, набутого досвіду та сучасного стану діяльності основних суб'єктів запобігання корупції в Україні не можна оминати увагою і дисертаційне дослідження Д. В. Єренко «Національне антикорупційне бюро України в механізмі запобігання корупції» [54]. За результатами вивчення законодавства та практики його застосування автором визначено основний обсяг повноважень цього правоохоронного органу в системі інститутів запобігання корупції в Україні, а також запропоновано відкоригувати повноваження Національного антикорупційного бюро України щодо процедури притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення юридичних осіб у разі виявлення факту спільного корупційного інтересу службовців та/або якщо їх протиправні дії спрямовані на забезпечення корупційного інтересу юридичної особи. Також аргументовано доцільність наділення НАБУ повноваженнями щодо гарантування безпеки осіб, які беруть участь в антикорупційній діяльності цього органу, що, на думку автора, сприятиме підвищенню ефективності роботи із запобігання корупційним діями.

Для дослідження адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України вагоме значення мають також праці, присвячені інституту викривачів. Зокрема, у дисертації О. О. Косиці «Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав викривачів в Україні» [103] розроблено понятійний апарат у цій сфері, зокрема уточнено зміст категорій «викривач», «викривач у сфері корупції», «правовий статус викривача», «механізм

забезпечення прав викривачів», «адміністративно-правові засоби забезпечення прав викривачів» та «адміністративно-правові способи забезпечення прав викривачів». Окрему увагу приділено принципам викривання, до яких віднесено добросовісність, достовірність, добровільність та обґрунтованість. Крім того, у дослідженні розкрито права й обов'язки викривачів, порушено питання про необхідність нормативного закріплення їх повного переліку, а також узагальнено підстави можливої юридичної відповідальності за завідомо неправдиві повідомлення про порушення закону. Механізм забезпечення прав викривачів охарактеризовано як окремий напрям юридичного механізму забезпечення прав людини, у межах якого поєднуються нормативні та організаційні елементи, необхідні для реалізації, охорони та захисту прав відповідних осіб.

У близькому напрямі виконано і дисертаційне дослідження А. Б. Фодчук «Адміністративно-правові засади захисту осіб, які надають допомогу в протидії корупції» [251]. У ньому інститут викривачів охарактеризовано як важливу складову превентивних антикорупційних механізмів. Авторкою обґрунтовано, що належне функціонування цього інституту сприяє зниженню латентності корупційних правопорушень, зменшенню масштабів корупції в різних сферах суспільного життя, об'єктивнішій оцінці результативності діяльності антикорупційних органів, а також утвердженню таких засад публічного управління, як відкритість і прозорість. Водночас у роботі проаналізовано чинники, які послаблюють місце викривачів в організаційно-правовому механізмі протидії корупції.

Варто також зазначити про наукові розробки, які присвячені фінансовому контролю як складовій антикорупційного механізму. У цьому аспекті показовою є дисертація Ю. О. Реви «Антикорупційне декларування: теорія, правове регулювання, практика» [225], у якій здійснено комплексний аналіз інституту антикорупційного декларування. Автором простежено еволюцію становлення, визначено правову природу, місце у системі засобів фінансового контролю та в адміністративному праві, а також враховано міжнародні стандарти і зарубіжний досвід. Поряд із цим у праці охарактеризовано теоретичні засади

антикорупційного декларування, уточнено зміст основних категорій, досліджено передумови впровадження електронного декларування та розкрито особливості виконання обов'язку щодо подання декларацій.

Вагомим для загального розуміння механізмів внутрішньо-організаційного запобігання корупції в окремому органі є дисертаційне дослідження Р. С. Осипчук «Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції у Національному антикорупційному бюро України» [152]. На прикладі окремого правоохоронного органу авторка доводить, що реальна результативність антикорупційної системи значною мірою залежить від її інтегрованості в загальнонаціональну модель протидії корупції, а також від належного матеріально-технічного забезпечення органу та достатнього рівня грошового забезпечення його працівників. Такий підхід має значення і для нашого дослідження, оскільки демонструє зв'язок між ефективністю антикорупційних заходів і усуненням соціальних та інституційних чинників, що сприяють корупції.

Дотичною до тематики цього дослідження є також дисертація А. О. Левчук «Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією» [123]. У ній увагу зосереджено на теоретико-практичних питаннях забезпечення запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, за допомогою адміністративно-правових механізмів. У межах цієї роботи проаналізовано зміст таких базових категорій, як «адміністративно-правовий механізм», «механізм правового регулювання», «корупція» та «правопорушення, пов'язане з корупцією». Значення цієї праці для дисертаційного дослідження полягає в тому, що вона формує теоретичну основу для подальшого осмислення спеціалізованих механізмів запобігання корупційним проявам.

Помітне місце у сучасній науковій літературі займає також дисертаційне дослідження П. Ю. Дем'яка «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, як фонові явища корупційних кримінальних правопорушень» [42]. У вказаній праці запропоновано розуміння антикорупційної безпеки як об'єкта

посягання корупційних кримінальних та пов'язаних з корупцією кримінальних й адміністративних правопорушень. Крім того, автором сформульовано пропозиції щодо коригування законодавчого визначення поняття «корупція», а також порушено питання про доцільність визначення мінімального розміру неправомірної вигоди. Також вагоме місце посідає і дисертація А. С. Петрової «Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України». Цінність цієї праці полягає насамперед у тому, що в ній проблему корупції в судовій системі розглянуто в контексті загальної трансформації правосуддя, інституційного забезпечення судової гілки влади і міжнародних антикорупційних стандартів. Авторка зосередила увагу на змісті правових механізмів протидії корупції, на характеристиці суб'єктів, уповноважених реалізовувати відповідні заходи, а також на тих недоліках нормативного регулювання, які створюють передумови для корупційних ризиків у діяльності судових органів [159].

Натомість, масштабне бачення відповідної проблематики репрезентує наукова праця В. А. Мазійчука «Теоретико-правові та організаційні засади запобігання та протидії корупції в судових органах України». Сама постановка теми засвідчує прагнення автора поєднати кілька рівнів наукового аналізу. Значення цієї роботи полягає в тому, що в ній судові органи розглядаються як особливий сегмент, в межах якого корупція має власні специфічні форми, а також специфічні чинники. Така оптика дозволяє побачити проблему не лише через призму окремих порушень чи недоліків законодавства, а як частину ширшого питання про правову організацію судової влади, гарантії її незалежності, механізми доброчесності та ефективності діяльності [128]. Водночас, попри фундаментальність цього дослідження, воно більше акцентує увагу на кримінально-правових та кримінологічних питаннях, тоді як адміністративно-правовий вимір запобігання корупції в системі судоустрою, з акцентом на спеціальних процедурах, компетенціях, формах контролю, публічно-владних інструментах та механізмах реалізації антикорупційних обмежень, потребує більш зосередженого самостійного опрацювання.

Окрему групу джерел, дотичних до проблеми адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою, становлять навчально-методичні посібники. Так, у посібнику «Публічно-правова протидія корупції» [245] висвітлено характеристику корупційних правопорушень, відповідальність за корупційні діяння, а також визначено коло суб'єктів протидії корупції. Водночас посібник «Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання» [95] присвячено актуальним питанням корупційної злочинності в Україні; у ньому розкрито категоріальний апарат, засади антикорупційної політики, висвітлено кримінально-правову та кримінологічну характеристики корупційної злочинності, а також окреслено окремі питання її запобігання. У свою чергу, у навчальному посібнику «Правові засоби протидії корупції» [174] висвітлено правовий механізм протидії корупції в Україні, етичні та психологічні засади антикорупційної поведінки прокурора, основні антикорупційні обмеження, вимоги і заборони, а також підстави кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Питання запобігання корупції відображено і в підручнику «Запобігання корупції» за загальною редакцією Б. М. Головкина [63], у якому систематизовано основні положення державної антикорупційної політики та законодавства у сфері протидії корупції, наведено соціально-правову характеристику корупції та її проявів, розкрито сутність конфлікту інтересів і механізм запобігання корупції в Україні. Значну увагу приділено стандартам професійної етики, фінансовому контролю, участі громадськості у заходах запобігання корупції, юридичній відповідальності за корупційні правопорушення та корупційні злочини, а також усуненню наслідків їх учинення. Також узагальнено міжнародні антикорупційні стандарти та кращі практики запобігання проявам корупції. При цьому, як свідчить аналіз стану наукової розробки, кримінально-правовий вимір проблеми в науковій літературі розроблений значно глибше. Показовим у цьому сенсі є, наприклад, навчальний посібник А. В. Савченка «Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика)», у якому систематизовано ознаки корупційних кримінальних правопорушень, висвітлено підходи до їх

класифікації, розмежування та кваліфікації [230]. Для нашої теми ця праця має допоміжне, але важливе значення: вона дозволяє точніше розмежувати власне корупцію як явище, корупційні ризики, корупційні кримінальні правопорушення та правові засоби їх подолання. Розмежування є обов'язковим для методологічно правильного дослідження, оскільки змішування цих понять веде до надмірного узагальнення й ускладнює формування дієвих наукових висновків.

Окрім цього, важливе значення для цілей цього дослідження має підручник «Антикорупційний менеджмент» [7], у якому розкрито теоретико-правові засади антикорупційного менеджменту в Україні, визначено напрями його організації та практичного застосування в діяльності юридичних осіб публічного права, а також окреслено відповідні засади. У межах даного видання розглянуто питання застосування дисциплінарної, адміністративної і кримінальної відповідальності у сфері антикорупційного менеджменту, а також під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень. Ще одну групу джерел, дотичних до проблеми запобігання корупції в системі судоустрою України, складають методичні рекомендації та науково-практичні видання. Зокрема, у цьому контексті варто назвати науково-практичний коментар щодо судової практики «Кваліфікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією» [51].

Окремого значення набувають і праці, у яких досліджується методологія правового пізнання. У посібнику «Методологія сучасного правознавства» за редакцією О. М. Балинської розкрито структуру методології юридичної науки, співвідношення її світоглядного, загальнонаукового та спеціально-юридичного рівнів, а також роль окремих методів у дослідженні складних правових явищ [10]. Для розробки теми запобігання корупції в системі судоустрою це має значення, оскільки об'єкт дослідження поєднує водночас правові, організаційні, інституційні, етичні та управлінські складові. Відтак одновимірне дослідження, проведене лише засобами догматичного аналізу норм, не здатне повно відобразити реальний зміст проблеми.

Втім, у межах дослідження стану наукової розробки проблеми запобігання корупції в системі судоустрою України детального аналізу потребують праці,

присвячені саме адміністративно-правовому забезпеченню системи судоустрою, функціонування судової влади, діяльності органів суддівського самоврядування, організаційному забезпеченню роботи судів, а також категоріям доброчесності та суддівської етики. Значення цих досліджень обумовлюється тим, що вони безпосередньо дозволяють розглядати корупцію в системі судоустрою не лише як сукупність окремих правопорушень, а як наслідок недоліків у функціонуванні усього інституційного механізму судової гілки влади, прогалин у системі контролю, організації діяльності судів, кадрового забезпечення та реалізації стандартів професійної поведінки.

У цьому контексті важливе місце посідає дисертація А. А. Іванищука «Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні» [70]. Ця праця має особливе значення для дослідження, оскільки в ній третя гілка влади розглядається як об'єкт адміністративно-правового забезпечення. Автор детально досліджує організаційні засади функціонування судової влади, систему суб'єктів її забезпечення, особливості взаємодії судових органів з іншими елементами механізму держави, а також проблеми реалізації управлінських функцій у сфері судоустрою. Окрему увагу приділено питанням кадрового забезпечення судів, адміністративно-правовим формам діяльності органів суддівського врядування, процедурним аспектам функціонування судової системи та гарантіям незалежності суддів. Для нашого дослідження ця праця є цінною насамперед тому, що дозволяє розглядати корупційні ризики в судовій системі як наслідок недоліків у механізмі адміністративно-правового забезпечення судової влади. Автор фактично підводить до висновку, що неналежна організація судової системи, непрозорість управлінських процедур, недоліки кадрового забезпечення та слабкість контрольних механізмів створюють умови для виникнення корупційних проявів [70].

Безпосередньо до організаційного забезпечення функціонування судів наближене дисертаційне дослідження О. В. Красноборова «Адміністративно-правові засади діяльності Державної судової адміністрації України» [107]. У цій роботі автор комплексно дослідив місце та роль Державної судової адміністрації

України в системі органів публічної влади, охарактеризував її функції, принципи діяльності, адміністративно-правовий статус і форми реалізації повноважень. Особливу увагу приділено організаційному забезпеченню роботи судів, фінансовому та матеріально-технічному забезпеченню судової системи, кадровій роботі, веденню судової статистики, інформаційному забезпеченню діяльності судів і функціонуванню судового документообігу. Для теми адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України ця праця має окреме значення, оскільки демонструє, що корупційні ризики виникають не лише під час здійснення правосуддя, а й у процесі організації діяльності судів [107].

Важливе значення для осмислення інституційного аспекту запобігання корупції в системі судоустрою має дисертація Ю. О. Косткіної «Правовий статус Вищої ради правосуддя» [104]. Авторкою проаналізовано місце Вищої ради правосуддя в механізмі державної влади, розкрито її конституційно-правову природу, компетенцію, функції та порядок формування. Значна увага приділена повноваженням ВРП у сфері дисциплінарної відповідальності суддів, питанням призначення, звільнення та переведення суддів, а також гарантіям забезпечення їх незалежності. Для нашого дослідження ця праця має особливу цінність, оскільки запобігання корупції в системі судоустрою нерозривно пов'язане з ефективністю діяльності органів суддівського самоврядування. Саме через діяльність вказаного вище органу реалізуються механізми очищення суддівського корпусу, реагування на дисциплінарні проступки, перевірки поведінки суддів на відповідність стандартам доброчесності та забезпечення незалежності судової влади [104].

Суттєво доповнює наведене вище дослідження монографія [105]. На відміну від дисертаційної роботи, у монографії значно ширше проаналізовано практичні аспекти діяльності цього органу, зокрема питання реалізації повноважень у сфері дисциплінарної відповідальності суддів, проблеми забезпечення незалежності судової влади, особливості взаємодії з іншими органами суддівського врядування та міжнародними інституціями. Окремо

авторка порушує питання довіри суспільства до судової влади та впливу дисциплінарної практики на формування авторитету правосуддя, що безпосередньо пов'язано із проблематикою запобігання корупційним проявам у судах [105].

Важливе місце серед адміністративно-правових досліджень займає дисертація В. П. Бойка «Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні» [17]. Автор досліджує правосуддя крізь призму адміністративно-правового регулювання, акцентуючи увагу не лише на процесуальній діяльності суду, а й на системі засобів, які забезпечують функціонування судової влади. У праці проаналізовано принципи правосуддя, адміністративно-правовий статус судових органів, форми діяльності суб'єктів забезпечення правосуддя, механізми внутрішньої організації судової системи, а також особливості адміністративного впливу на процес функціонування судів. Для теми нашого дослідження ця робота має важливе значення тому, що дозволяє обґрунтувати необхідність розгляду запобігання корупції в системі судоустрою не лише через призму спеціального антикорупційного законодавства, а як складової загального механізму адміністративно-правового забезпечення правосуддя [17].

Окремий напрям наукових досліджень формують праці, присвячені категорії запобігання корупції, доброчесності суддів та суддівській етиці. Їх значення для теми дослідження обумовлюється тим, що, як вже було зазначено, сучасне розуміння запобігання корупції в системі судоустрою вже не обмежується лише питаннями юридичної відповідальності за вчинені правопорушення. Натомість дедалі більшого значення набувають превентивні механізми, пов'язані із формуванням належних стандартів поведінки судді, забезпеченням суспільної довіри до судової влади та дотриманням принципів професійної етики.

У цьому аспекті, насамперед варто вказати про дисертацію С. В. Жукова «Адміністративно-правове забезпечення доброчесності суддів: проблеми теорії та практики», у якій дослідження зосереджено на судовій владі, категорії доброчесності суддів, адміністративно-правовому механізмі її забезпечення,

принципах, суб'єктах та засобах відповідного правового впливу [55]. Вагомим доповненням до зазначеного дослідження є й стаття цього ж автора «Доброчесність суддів як основа для вдосконалення системи судової влади: адміністративно-правовий аспект», де доброчесність розглянуто не лише як етичну вимогу до поведінки судді, а і як один із ключових орієнтирів удосконалення судової системи в адміністративно-правовому вимірі [56].

Заслуговує на увагу і стаття О. Гришук «Доброчесність судді через призму сучасних соціальних трансформацій» [41]. Авторка розглядає доброчесність не як формальну вимогу чи декларативний моральний принцип, а як одну з ключових умов функціонування судової влади в демократичній державі. У цій статті наголошується, що суспільне сприйняття суду значною мірою залежить не лише від законності ухвалених рішень, а й від поведінки судді, його репутації, відкритості, незалежності та здатності уникати конфлікту інтересів [41]. Науковий інтерес становить і стаття О. З. Хотинської-Нор та О. С. Снідевич «Суддівська етика як складова професійної етики члена Вищої ради правосуддя» [255]. У цій праці увагу зосереджено на тому, що вимоги суддівської етики мають поширюватися не лише на суддів, а й на осіб, які здійснюють функції дисциплінарного контролю. Авторки обґрунтовують, що ефективність діяльності значною мірою залежить від рівня професійної етики її членів, оскільки саме цей орган бере участь у вирішенні питань дисциплінарної відповідальності суддів, їх кар'єри та оцінювання поведінки на відповідність критеріям доброчесності [255]. У свою чергу, у статті Р. А. Крусян «Етичні вимоги до статусу судді: міжнародні стандарти та вітчизняні конституційно-правові новели» [111] розкрито співвідношення міжнародних стандартів суддівської поведінки та національного правового регулювання. Авторка досліджує зміст етичних вимог до статусу судді, аналізує міжнародні акти у сфері суддівської етики та звертає увагу на значення принципів незалежності, неупередженості, чесності й доброчесності для забезпечення довіри до судової влади [111].

Теоретичне підґрунтя для наукового осмислення корупції саме як об'єкта адміністративно-правового впливу формує і стаття О. В. Дятка «Сутність та особливості корупції як об'єкту адміністративно-правового впливу» [53]. Проте, безпосередньо до характеристики корупції у системі судоустрою звертається С. В. Гладій у науковій статті «До питання запобігання корупції в судовій сфері», в якій автор зосередив увагу на специфіці її проявів та вказав, що такі корупційні практики особливо небезпечні через безпосередній вплив на здійснення правосуддя [31, с. 147–150], а також Є. Ю. Шаптала у науковій статті «Особливості корупції у судовій системі як об'єкту адміністративно-правового впливу». Цінність цієї праці полягає в тому, що в ній увагу зосереджено саме на судовій системі як спеціальному об'єкті адміністративно-правового впливу, а також на особливостях корупції у цій сфері, її суспільній небезпечності, латентності та складності подолання [259].

Таким чином, проаналізовані науково-практичні джерела охоплюють значний масив питань, пов'язаних із розумінням сутності корупції, формуванням антикорупційної політики та застосуванням механізмів запобігання корупції. Сукупність цих напрацювань становить важливу теоретико-методологічну основу для дослідження адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України. Водночас, віддаючи належне внеску учених, слід констатувати, що більшість наукових праць або розкриває загальні питання антикорупційної політики, або стосується окремих аспектів функціонування системи судоустрою. Натомість адміністративно-правові засади запобігання корупції в цій системі як цілісний і самостійний об'єкт наукового аналізу залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, подальшого опрацювання потребують джерела виникнення корупційних ризиків у судовій системі, їх вплив на організацію та функціонування судової влади, роль суспільства та органів суддівського самоврядування у превентивній антикорупційній діяльності, адміністративно-правові засоби забезпечення доброчесності суддів і працівників апарату суду, а також механізми запобігання неформальному впливу на здійснення правосуддя. Окремої уваги вартує і те, що значна частина наукових

праць була підготовлена до останніх змін антикорупційного законодавства, оновлення підходів до добору та оцінювання суддів, перезапуску окремих органів, а також до повномасштабної збройної агресії проти України. У зв'язку з цим не всі дослідження враховують сучасні умови функціонування судової системи, зокрема воєнний стан, кадровий дефіцит у судах, підвищені вимоги до доброчесності, посилення суспільного контролю та необхідність збереження довіри до правосуддя в умовах безпекових викликів.

Крім того, бракує робіт, у яких поєднувалися б адміністративно-правовий, організаційний та методологічний рівні аналізу. Недостатньо чітко визначено і те, які саме методи юридичної науки є найбільш продуктивними для дослідження цієї проблеми та як вони мають комбінуватися між собою залежно від конкретного аспекту наукового пошуку [10; 120]. У зв'язку з чим, наступним питанням є окреслення методології дослідження проблеми запобігання корупції в системі судоустрою України. Під такою методологією доцільно розуміти не просто сукупність окремих прийомів наукового пошуку, а внутрішньо узгоджену систему загальнонаукових і спеціально-юридичних засобів, за допомогою яких можна дослідити природу корупції у сфері правосуддя, виявити особливості її запобігання та виробити обґрунтовані висновки щодо вдосконалення відповідного правового й організаційного забезпечення [10]. Такий підхід відповідає сучасному розумінню методології правового дослідження як багаторівневої системи, у якій кожен окремий метод має власне призначення, але лише їх взаємодія дає змогу досягти наукової повноти [146].

На світоглядному рівні основне значення має діалектичний підхід. Він дає можливість розглядати корупцію в системі судоустрою не як статичне явище, а як таке, що перебуває у постійному розвитку під впливом змін законодавства, інституційної побудови судової гілки влади, суспільних очікувань і практики правозастосування [247]. Діалектичний підхід дозволяє виявити суперечності між незалежністю суддів і потребою у постійному контролі за дотриманням ними антикорупційних вимог; між формально закріпленими процедурами і фактичною спроможністю інституцій забезпечити їх реалізацію; між

нормативною визначеністю антикорупційних стандартів та труднощами їх практичного застосування в конкретних ситуаціях [156]. Без урахування таких суперечностей дослідження неминуче набуде описового характеру і не дасть відповіді на питання про реальні механізми запобігання корупції в системі судоустрою.

Серед загальнонаукових методів особливого значення набувають аналіз і синтез. За допомогою аналізу доцільно розчленувати досліджувану проблему на її складові: нормативну, інституційну, організаційну, процедурну, етичну та правозастосовну [228]. Своєю чергою, це дає змогу окремо розглянути антикорупційні обмеження щодо суддів, процедури декларування, конфлікт інтересів, функціонування органів суддівського врядування, дисциплінарні механізми, участь викривачів, а також взаємодію судової влади з іншими суб'єктами антикорупційної системи. Натомість синтез забезпечує повернення до цілісного бачення проблеми, коли всі названі елементи розглядаються в межах єдиної системи запобігання корупції в системі судоустрої. Поєднання аналізу й синтезу дає змогу уникнути як надмірної фрагментарності, так і абстрактності наукових висновків [147].

Важливим є також системно-структурний метод. Його застосування дозволяє розглядати систему судоустрою як упорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів, у кожному з яких можуть виникати власні корупційні ризики та діяти спеціальні запобіжники [160]. Так, на рівні добору суддів діють одні вимоги й процедури, на рівні проходження служби – інші, на рівні дисциплінарної відповідальності – ще інші, а на рівні організації діяльності суду як установи виникають окремі управлінські ризики. Системно-структурний метод дає можливість виявити місце кожного із цих елементів у загальному механізмі запобігання корупції, визначити слабкі ланки та простежити, яким чином порушення в одному сегменті впливають на ефективність усього механізму [228].

Функціональний метод дозволяє дослідити, які саме функції виконують окремі антикорупційні засоби у системі судоустрою. Наприклад, антикорупційне

декларування виконує насамперед контрольну й превентивну функції [225], врегулювання конфлікту інтересів – попереджувальну та охоронну [156], інститут викривачів – інформаційну й гарантійну [103], а дисциплінарні механізми – запобіжну, регулятивну та відновну. Функціональний аналіз дає змогу не тільки описати наявні правові засоби, а й встановити, чи справді вони виконують покладене на них призначення у практиці функціонування судової влади. Завдяки цьому можна перейти від формального переліку правових інструментів до оцінки їх реальної ефективності.

Серед спеціально-юридичних методів визначальним є формально-юридичний метод. Його використання є необхідним для точного з'ясування змісту норм Закону України «Про запобігання корупції», Закону України «Про судоустрій і статус суддів», законодавства про антикорупційну стратегію, актів органів суддівського врядування та інших джерел, що регулюють статус суддів і порядок застосування антикорупційних обмежень [191]. Саме цей метод дозволяє визначити юридичний зміст понять «корупція», «правопорушення, пов'язане з корупцією», «конфлікт інтересів», «добросесність», «декларування» тощо, а також встановити межі дії відповідних правових приписів щодо суддів та інших осіб у системі правосуддя [225]. Без такого нормативного уточнення неможливо досягти належної точності наукового дослідження.

Порівняльно-правовий метод також має важливе значення, однак у межах нашої теми його доцільно застосовувати передусім для зіставлення внутрішніх елементів національного правового регулювання, а не для розгорнутого аналізу зарубіжного досвіду. Такий підхід дає змогу порівняти загальні антикорупційні приписи з нормами, що регламентують організацію судової влади, порівняти загальні вимоги щодо фінансового контролю з особливостями статусу судді, а також зіставити різні види юридичної відповідальності за порушення антикорупційних вимог [230]. У разі потреби цей метод може бути використаний і ширше – для зіставлення попередніх та чинних редакцій законодавства з метою встановлення тенденцій розвитку антикорупційного регулювання.

Історико-правовий метод дає можливість простежити, як змінювалися підходи до запобігання корупції у системі судоустрою, зокрема, після 2014 року, коли антикорупційна реформа набула нової інтенсивності [191]. Його значення полягає в тому, що він дозволяє з'ясувати послідовність законодавчих змін, розвиток наукових уявлень про доброчесність, а також еволюцію поглядів на співвідношення незалежності суду й підконтрольності судді антикорупційним стандартам [31]. Такий підхід є необхідним для того, щоб дослідження не було відділене від історії формування сучасної антикорупційної системи та не зводилося до аналізу лише поточного стану законодавства.

Значний пізнавальний потенціал має й герменевтичний метод, оскільки дослідження проблеми адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою неминуче пов'язане з тлумаченням норм права, категорій юридичної науки, матеріалів судової практики та наукових текстів [156]. Герменевтичний підхід особливо важливий у тих випадках, коли нормативні поняття мають оцінний характер або потребують з'ясування крізь призму професійної етики, принципів правосуддя та змісту конституційних гарантій незалежності суддів. Тому тлумачення не є другорядною технікою, а виступає повноцінним методом наукового пізнання.

Таким чином, методологія дослідження проблеми запобігання корупції в системі судоустрою України повинна мати комплексний характер. Вона має ґрунтуватися на поєднанні діалектичного, системно-структурного, функціонального, формально-юридичного, порівняльно-правового, історико-правового та герменевтичного методів [10]. Лише за такого поєднання можна досягти кількох взаємопов'язаних результатів: по-перше, об'єктивно оцінити вже наявний науковий доробок; по-друге, з'ясувати реальний зміст правового регулювання; по-третє, визначити місце окремих антикорупційних засобів у системі судоустрою; по-четверте, виявити прогалини як у законодавстві, так і в науці; по-п'яте, окреслити напрями для подальшого наукового пошуку.

Отже, аналіз наукових джерел і правозастосовної практики дає підстави зробити висновок, що наявні антикорупційні механізми у системі судоустрою

потребують подальшого наукового осмислення та нормативного вдосконалення. Саме тому дослідження адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України є актуальним, теоретично обґрунтованим і практично значущим напрямом сучасної адміністративно-правової науки.

1.2. Генезис формування та розвитку антикорупційного законодавства України

В наукових дослідженнях корупція аналізується переважно крізь призму соціальної небезпеки, недоліків публічного управління тощо та представлена у вигляді кримінально-правової чи кримінологічної характеристики. Водночас значно рідше предметом самостійного наукового аналізу стає послідовний розвиток саме антикорупційного законодавства як правової основи формування адміністративно-правових механізмів запобігання корупції. Нині відсутні єдині наукові підходи не лише щодо періодизації запобігання корупційним діянням [157, с. 182–183], а й щодо визначення основних етапів розвитку антикорупційного законодавства України. Найбільші розбіжності простежуються щодо критеріїв такої періодизації, початкової межі аналізу та співвідношення між кримінально-правовими, й адміністративно-правовими засобами впливу на корупцію. Одні науковці пов'язують відповідні етапи насамперед із прийняттям базових законів, інші – зі створенням спеціалізованих антикорупційних органів, з імплементацією міжнародних стандартів чи зі зміною державної антикорупційної політики [19].

Разом із цим, ретроспективний аналіз антикорупційного законодавства має не лише історико-правове, а й теоретико-методологічне значення. Він дає змогу простежити, як змінювалося саме розуміння корупції: від переважно карального сприйняття її як зловживання чи хабарництва – до сучасного бачення корупції як системного ризику для належного функціонування органів публічної влади,

судової системи, захисту прав і свобод людини, економічного розвитку та європейської інтеграції України.

Корупція як негативне явище має тривалу історію існування. У науковій літературі дослідниками неодноразово зазначалось, що корупційна злочинність є давньою проблемою людства. Її виникнення пов'язується з формуванням державного апарату та появою осіб наділених владними повноваженнями [19]. Зокрема, С. Б. Яковенко підкреслює, що корупція фактично виникла разом із ним і певним прошарком управлінців, які отримали можливість використовувати публічну владу у власних корисливих інтересах [263, с. 59]. Втім, як слушно зазначає М. Грещук початком активного розвитку саме нормативно-правового регулювання у сфері боротьби з корупцією стало прийняття 15 грудня 1975 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3514, яка засудила всі види корупції та розробила рекомендації для впровадження державами заходів, необхідних для її запобігання. Відповідні завдання в подальшому були деталізовані в таких документах, як Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» (№ A/RES/51/59) (1996 р.), Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» (1996 р.), Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб (1996 р.), Керуючі принципи для ефективного виконання Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1989 р.) та сформували основу для створення інших міжнародних нормативно-правових актів, які закріпили універсальні стандарти запобігання корупційним проявам [39; 145, с. 179].

У розрізі здійснюваного нами дослідження, доцільно розпочинати аналіз генезису антикорупційного законодавства з періоду проголошення Україною незалежності (сучасна система антикорупційного законодавства почала активно формуватися вже в умовах становлення національної системи органів публічної влади та поступового наближення до європейських стандартів).

На наш погляд, генезис антикорупційного законодавства України доцільно розглядати за декількома етапами: перший – *початковий етап становлення антикорупційного законодавства незалежної України (1991–1995 рр.)*. Після

проголошення незалежності наша країна не могла одразу замінити весь масив законодавства, що діяв на її території. Тому першим практичним рішенням стало правонаступництво: Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. передбачив, що до ухвалення нових актів на території України застосовуються акти законодавства Української РСР у частині, яка не суперечить законам України [216]. Це дало змогу зберегти керованість суспільних відносин, але водночас означало, що перші роки незалежності правова система залишалася змішаною: нові державні інститути діяли поряд із нормами, успадкованими від радянського періоду, для яких були характерні закритість адміністративних процедур, слабкість громадського контролю, недостатня прозорість діяльності органів публічної влади й відсутність антикорупційної діяльності.

Запобігання корупції на цьому етапі ще не сприймалося як самостійний об'єкт цілісної державної антикорупційної політики. Для судової системи цей період також був етапом певного організаційного становлення, оскільки, відбувався поступовий перехід від радянської моделі судоустрою до національної системи правосуддя, однак ще не було сформовано належних механізмів оцінювання діяльності суддівського корпусу. Тому корупційні ризики в судовій системі на цьому етапі були зумовлені не лише поведінкою окремих осіб, а й загальною інституційною незавершеністю судової реформи, слабкістю адміністративно-правових засобів контролю та відсутністю спеціальних превентивних процедур.

Другий етап – *первинної спеціалізації антикорупційного законодавства України (1995–2009 рр.)* розпочався з прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р. Вона закріпила суверенітет, поділ влади, верховенство права, систему органів державної влади, основи правового статусу людини і громадянина, засади судочинства та місцевого самоврядування [92]. Саме з цього моменту правова система отримала конституційну основу, а подальше законодавство мало розвиватися вже не як набір перехідних актів, а як внутрішньо узгоджена система національного права. На цьому етапі важливо відмітити і прийняття Закону України «Про боротьбу з корупцією», який у цій сфері став першим

спеціальним нормативно-правовим актом незалежної України [176]. Відповідно до ст. 1 даного Закону корупція визначалася як діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ. До корупційних діянь законодавець відносив незаконне одержання особами матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг у зв'язку з виконанням функцій держави, а також одержання кредитів, позичок, придбання цінних паперів, нерухомості чи іншого майна з використанням пільг або переваг, не передбачених чинним законодавством. Водночас зазначене визначення мало обмежений характер, оскільки пов'язувало корупцію переважно з протиправним використанням владних повноважень для одержання певних благ. Воно ще не охоплювало категорій, які в майбутньому стали основою превентивного антикорупційного механізму: конфлікт інтересів, неправомірну вигоду в ширшому розумінні, фінансовий контроль, спеціальну перевірку, антикорупційну експертизу, декларування, моніторинг способу життя, доброчесність та управління корупційними ризиками. У зв'язку з чим, сам механізм, закладений цим Законом мав переважно реактивний характер. Основний акцент робився на виявленні, припиненні та покаранні за вже вчинені корупційні діяння.

Важливим кроком у напрямі інституційного забезпечення антикорупційної діяльності стало прийняття Указу Президента України «Про Національну програму боротьби з корупцією» 1997 р. [209]. Цей акт засвідчив спробу перейти до програмного бачення державної антикорупційної політики. Водночас його практична реалізація теж мала обмежений характер. Формальний контроль за виконанням відповідних заходів, недостатня узгодженість дій органів влади та відсутність належної політичної волі не дали змоги досягнути очікуваного результату. Саме тому на цьому етапі антикорупційна політика значною мірою залишалася декларативною, а її адміністративно-правові механізми не забезпечували реального впливу на причини й умови поширення корупції.

В подальшому увага держави поступово зміщувалася до питань гласності, відкритості та прозорості діяльності органів публічної влади. У 2001–2002 рр.

було прийнято низку указів Президента України та постанов Кабінету Міністрів України, спрямованих на підвищення відкритості управлінських процедур, удосконалення взаємодії органів влади з громадськістю та посилення контролю за діяльністю службових (посадових) осіб [214; 211; 190]. Проте ці заходи, принципово не змінили загальної ситуації, оскільки вони не супроводжувалися створенням дієвої системи спеціалізованих антикорупційних інституцій. Втім, вагоме місце в означуваний період займав Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю, створений відповідно до Указу Президента України «Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю» [189]. Вказаний орган почав здійснювати координацію діяльності правоохоронних та інших державних органів щодо виконання законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та власних рішень у сфері боротьби з корупцією й організованою злочинністю. Формально це свідчило про спробу створити міжвідомчий координаційний механізм, однак його діяльність не привела до формування сталої превентивної антикорупційної системи. У 2005 р. відповідний указ втратив чинність, що засвідчило про нестабільність раннього інституційного механізму боротьби з корупцією [215].

У межах досліджуваних етапів важливе значення мало також оновлення законодавства про юридичну відповідальність за корупційні та пов'язані з ними правопорушення. Поряд із чинністю Кодексу України про адміністративні правопорушення, який залишався основним актом адміністративно-деліктного регулювання, у 2001 р. набрав чинності новий КК України [108]. У розділі XVII його Особливої частини було передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності. Відповідні положення мали значення для формування правової основи реагування на корупційні прояви. Проте, початкова редакція кримінально-правових норм значною мірою зберігала підхід, успадкований від попередньої правової системи, за якого основна увага приділялася державному сектору та виключно службовим особам, наділеним владними чи організаційно-розпорядчими повноваженнями. Іншими словами, конструкція відповідальності

була важливою для протидії найбільш очевидним формам корупційної поведінки, однак ще не охоплювала повною мірою складніші прояви корупції, пов'язані з посередництвом, зловживанням впливом, або іншими прихованими формами незаконного збагачення. У подальшому саме ці недоліки стали однією з причин численних змін і доповнень до кримінального та антикорупційного законодавства. Для системи судоустрою зазначені положення мали подвійне значення. З одного боку, створювали кримінально-правову основу реагування на найбільш небезпечні прояви корупції у діяльності суддів, працівників апарату суду та інших службових осіб. З іншого боку, вони не формували превентивної адміністративно-правової системи, здатної запобігати корупційним ризикам до моменту вчинення правопорушення.

З оновленням кримінального законодавства поступово модернізувалося й антикорупційне законодавство. Приймалися нові програмні акти, розроблялися законопроекти, удосконалювалися підходи до визначення корупції, кола суб'єктів відповідальності та системи антикорупційних обмежень. Важливим зовнішнім чинником такого розвитку стали міжнародні й європейські стандарти, які поступово змінювали уявлення про корупцію не лише як про внутрішню проблему державного управління, а як про загрозу демократичним інституціям, верховенству права, економічному розвитку й довірі до органів публічної влади [213; 20, с. 16–17].

Зовнішній міжнародно-правовий чинник поступово посилював вплив на формування національної антикорупційної політики. Помітним кроком став новий антикорупційний пакет законопроектів, поданий у вересні 2006 р. за участі Президента України на розгляд Верховної Ради України. До нього входили законодавчі пропозиції щодо ратифікації Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, Додаткового протоколу до неї, а також проекти законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» і про внесення змін до окремих законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення [60, с. 274]. Значення

цього пакета полягало не лише в оновленні змісту окремих норм, а й у спробі змінити політику антикорупційного регулювання та щоб дані антикорупційні ініціативи були орієнтовані на наближення законодавства до міжнародних стандартів.

Варто додати, що з 1 січня 2006 р. Україна стала членом GRECO – Групи держав проти корупції Ради Європи [249]. У межах першого раунду оцінювання предметом аналізу були незалежність, спеціалізація та ресурсне забезпечення органів, залучених до запобігання корупції і боротьби з нею, а також обсяг і межі імунітетів [158]. Для подальшого реформування судової влади це мало суттєве значення, оскільки основні питання імунітетів, незалежності та відповідальності посадових осіб безпосередньо пов'язані з пошуком балансу між гарантіями суддівської незалежності й необхідністю ефективного реагування на корупційні прояви у сфері правосуддя. Проте, за Індексом сприйняття корупції Transparency International у 1998 р. Україна отримала 2,8 бала з 10 можливих і посіла 69 місце серед 85 країн [73]. У 2006 р. Україна знову мала 2,8 бала, однак уже посідала 99 місце серед 163 країн [74].

Третій етап розвитку антикорупційного законодавства України: *перехід до нормативного закріплення засад запобігання та протидії корупції* (2009–2014 рр.) характеризується переходом від переважно карального реагування на корупційні правопорушення до нормативно-правового закріплення основних засад запобігання та протидії корупції. Його початок пов'язується з ухваленням нового пакета антикорупційних законів, [172; 177], а завершення – з прийняттям у 2014 р. Закону України «Про запобігання корупції», який започаткував новий рівень організаційного та процедурного забезпечення антикорупційної політики.

Першим кроком цього етапу стало ухвалення Законів України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 р., «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Означувані нормативно-правові акти були спрямовані на наближення національного законодавства до міжнародних антикорупційних

стандартів, розширення кола суб'єктів відповідальності, запровадження спеціальних обмежень для осіб, уповноважених на виконання функцій держави, а також визначення правових підстав відповідальності. Їх значення полягало передусім в упорядкуванні базових понять антикорупційного законодавства. Зокрема, в ст. 1 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» було визначено поняття «корупція», «корупційне правопорушення», «близькі особи» тощо. Нормативне визначення таких понять розширило зміст антикорупційного регулювання порівняно із Законом України «Про боротьбу з корупцією» 1995 р. Правове значення почали мати не лише факти одержання матеріальної вигоди чи використання службових повноважень, а й обставини, що створюють умови для корупційної поведінки. Передусім ідеться про суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, прийняття пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди, використання службового становища, а також інші форми неправомірного впливу на здійснення повноважень. Також Закон 2011 р. визначив основні принципи запобігання і протидії корупції, розширив коло осіб, на яких поширювалися антикорупційні обмеження, та закріпив перелік заходів антикорупційного характеру. До них належали обмеження щодо використання службового становища, одержання дарунків, сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, спільної роботи близьких осіб, а також обмеження для осіб, які припинили виконання функцій держави або місцевого самоврядування [196]. Окреме місце у Законі 2011 р. посідали положення щодо фінансового контролю та декларування [35, с. 98]. Законодавець передбачив обов'язок щорічного подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, а також визначив перелік посадових осіб, відомості щодо яких підлягали оприлюдненню. До цього переліку належали Президент України, Голова Верховної Ради України, народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді Конституційного Суду України, судді Верховного Суду України, судді вищих спеціалізованих судів, члени Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [196]. Важливою новелою стало і запровадження спеціальної перевірки щодо осіб, які

претендували на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування. Така перевірка охоплювала відомості про притягнення особи до відповідальності, наявність судимості, застосування адміністративних стягнень за корупційні правопорушення, достовірність відомостей у декларації, наявність корпоративних прав, стан здоров'я, освіти, науковий ступінь, вчене звання та підвищення кваліфікації [196]. У процедурах добору кандидатів на посади суддів і працівників органів судової влади ці відомості мали безпосереднє значення для оцінювання добросовісності, професійної репутації та відсутності обставин, здатних поставити під сумнів неупередженість особи. Закон також передбачив проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та їх проєктів. Її призначення полягало у виявленні положень, які можуть сприяти виникненню корупційних ризиків у правозастосуванні. Окремо Закон закріпив форми участі громадськості у запобіганні та протидії корупції. Громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники отримали можливість брати участь у відповідних заходах, повідомляти про виявлені факти корупційних правопорушень, проводити громадську антикорупційну експертизу, запитувати інформацію та здійснювати інші передбачені законом дії [196]. І це при тому, що емпіричні дані підтверджували, що законодавче оновлення відбувалося в умовах високого рівня суспільної недовіри до державних інституцій. За даними Global Corruption Barometer 2013, в Україні найбільш корумпованою сферою респонденти вважали судову владу – 66 %, далі – правоохоронні органи – 64 %, державну службу – 56 %, сферу охорони здоров'я – 54 %, парламент – 53 % [13].

Попри нормативну новизну, відповідний Закон мав і низку недоліків [252, с. 7–8]. З одного боку, його прийняття розглядалося як необхідний крок до зміцнення антикорупційної законодавчої бази України та її наближення до європейських стандартів. З іншого, – М. І. Хавронюк обґрунтовано застерігав, що сам факт прийняття антикорупційного закону не може забезпечити зниження рівня корупції без належних повноважень відповідних суб'єктів, послідовного застосування закону, організаційного забезпечення та політичної волі [252].

Частина положень мала декларативний характер і не була забезпечена чіткими процедурами реалізації. Це стосувалося, зокрема, обмежень для осіб після припинення виконання функцій держави, порядку врегулювання конфлікту інтересів, заборон щодо одержання представниками органами влади різного роду сумнівних послуг, а також гарантій державного захисту осіб, які сприяють запобіганню корупції. У науковій літературі справедливо наголошувалося, що саме по собі законодавче закріплення антикорупційних обмежень не забезпечує їх ефективності без визначеного порядку застосування, контролю та юридичної відповідальності за їх порушення [252]. Недосконалість окремих положень Закону підтверджується і рішенням Конституційного Суду України від 13 березня 2012 р. № 6-рп/2012 яким було визнано неконституційними положення п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону щодо заборони особам, зазначеним у п. 1 ч. 1 ст. 4 цього Закону, брати участь у загальних зборах підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, а також п. 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» щодо декларування витрат за 2011 рік [78]. Конституційний Суд України виходив із необхідності додержання конституційних гарантій права власності, рівності учасників господарського товариства та незворотності дії нормативно-правових актів у часі [236].

Водночас, про прогрес у сфері законодавчого регулювання запобігання корупції свідчить прийняття першого комплексного документа у такій сфері – Національної антикорупційної стратегії на 2011–2015 рр., схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1001/2011 [78, с. 86–88]. Згодом на реалізацію положень Національної антикорупційної стратегії було прийнято постанову Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [199]. До цього спонукало ухвалення вищезгаданого Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» та Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Положення останнього із законів потребували акценту саме у внесенні змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, а саме:

доповнення Главою 13-А «Адміністративні корупційні правопорушення» [173]. Для виконання положень Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 р. було затверджено розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2010 р. № 1794-р «Про затвердження Плану заходів на 2011 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [182]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2011 р. № 1237-р «Про затвердження Плану заходів на 2012 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» було приділено увагу, зокрема, державній підтримці соціально-економічного розвитку малих міст, регіональній програмі розвитку житлового будівництва на 2012 р. [202].

Важливо відмітити, що у цьому процесі особливого значення набуло питання адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення. Її запровадження і подальший розвиток були пов'язані з необхідністю розмежування адміністративно караних корупційних діянь і кримінальних корупційних правопорушень. В основі розмежування співвідношення суспільної небезпеки діяння. В. К. Колпаков обґрунтовував, що шкідливість є онтологічною ознакою правопорушення, тоді як суспільна небезпека має гносеологічний характер і встановлюється у процесі юридичної кваліфікації діяння [88, с. 172]. Натомість І. П. Голосніченко зазначав, що поняття «шкідливість» є родовим щодо поняття «небезпечність», а окремі проступки за певних умов можуть досягати такого ступеня шкідливості, який фактично наближає їх до суспільно небезпечних діянь [34, с. 3–5]. Зі свого боку вважаємо за необхідне зазначити, що адміністративні правопорушення, зокрема, пов'язані з корупцією, є своєрідними індикаторами глибших проблем у функціонуванні будь-якого органу влади. У тому числі й порушення певних правил фінансового контролю, несвоєчасне повідомлення про конфлікт інтересів, недотримання певних антикорупційних обмежень можуть і не містити ознак кримінального правопорушення, однак вони свідчать про наявність корупційних ризиків, які за відсутності належного реагування здатні перерости у більш небезпечні форми протиправної поведінки.

Наступне істотне оновлення антикорупційного законодавства відбулося упродовж квітня–травня 2013 р. та було безпосередньо пов'язане з виконанням Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму. У цей час Верховною Радою було прийнято новий пакет антикорупційних законів, серед яких – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики», Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України», а також Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» [181; 186]. Зазначені акти засвідчили, що розвиток антикорупційного законодавства України дедалі більше визначався не лише внутрішніми потребами модернізації правової системи, а й зовнішніми зобов'язаннями держави у межах європейської інтеграції. Особливе значення мало набрання чинності 18 травня 2013 р. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» [183]. Вказаний Закон був спрямований на гармонізацію національного кримінального законодавства зі стандартами Ради Європи та суттєво змінив підхід до юридичної оцінки діянь, пов'язаних із одержанням або наданням неправомірної вигоди.

Після таких змін корупційні правопорушення пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, були фактично віднесені до сфери кримінально-правового регулювання. Із Кодексу України про адміністративні правопорушення було виключено ст. 172-2, яка передбачала відповідальність за порушення обмежень щодо використання службового становища, та ст. 172-3, що стосувалася пропозиції або надання неправомірної вигоди [85]. Відповідно, законодавець змістив межу між адміністративною і кримінальною відповідальністю, визнавши діяння, пов'язані з активним і пасивним підкупом, такими, що мають підвищений

ступінь суспільної небезпеки. Разом із тим ці зміни не означали повного вирішення проблеми запобігання корупції. Навпаки, вони засвідчили, що законодавець на той час переважно посилював кримінально-правовий компонент антикорупційної політики, тоді як адміністративно-правові превентивно-орієнтовані механізми залишалися недостатньо розвиненими.

Четвертий етап розвитку антикорупційного законодавства: *інституційне оформлення запобігання корупції та спеціалізованого антикорупційного контролю* (2014–2022 рр.) охоплює період від прийняття нових антикорупційних законів до затвердження Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки. Його зміст полягає у переході від загального нормативного регулювання запобігання корупції до створення спеціалізованих інституцій, запровадження електронного декларування та, в цілому, нового фінансового контролю тощо.

Нормативну основу цього етапу становило одночасне прийняття 14 жовтня 2014 р. трьох базових актів: Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» та Закону України «Про запобігання корупції» [208; 192; 191; 180]. У сукупності, стратегічне планування було поєднано зі спеціалізованим розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень і превентивним контролем за поведінкою осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» закріпив правові основи організації та діяльності спеціалізованого органу, на який покладено попередження, виявлення, припинення, розслідування і розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності [191]. Створення НАБУ засвідчило визнання законодавцем того, що корупція високого рівня потребує окремого організаційного та процесуального забезпечення, відмінного від загальної правоохоронної діяльності.

Антикорупційна стратегія на 2014–2017 роки визначила основні засади державної антикорупційної політики після 2014 р. Її призначення не зводилося

до питань відповідальності за корупційні правопорушення. Вона закріпила необхідність зменшення рівня корупції, підвищення прозорості діяльності органів публічної влади, посилення доброчесності посадових осіб, усунення корупційних ризиків і забезпечення невідворотності юридичної відповідальності [192]. У такому вигляді антикорупційна політика була визначена як самостійний напрям діяльності держави, а не як додаток до кримінального чи адміністративно-деліктного реагування.

Центральне місце у правовому регулюванні цього періоду посів Закон України «Про запобігання корупції» [191]. Він закріпив правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції, визначив зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, а також правові наслідки корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень. Порівняно із Законом 2011 р., новий акт чіткіше розмежував корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією, уточнив коло суб'єктів, на яких поширюються антикорупційні вимоги, і заклав правові підстави для функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції.

У свою чергу, створення НАЗК стало однією з основних ознак четвертого етапу. На відміну від органів кримінальної юстиції, Національне агентство отримало переважно превентивні та контрольні повноваження: формування й реалізацію державної антикорупційної політики, аналіз стану запобігання корупції, проведення антикорупційної експертизи, контроль і перевірку декларацій, методичне забезпечення антикорупційної роботи та координацію виконання антикорупційних програм [191]. Одним із найбільш дієвих інструментів цього періоду стало електронне декларування. Попередні форми декларування мали обмежений контрольний характер, оскільки не забезпечували належної публічності, автоматизованого аналізу та порівняння відомостей про майновий стан особи. Електронна форма подання декларацій і відкритість значної частини відомостей у Єдиному державному реєстрі декларацій істотно підвищили можливості зовнішнього контролю. Окремим напрямом стало запровадження антикорупційних програм у діяльності юридичних осіб та

визначення ролі уповноважених осіб з їх реалізації. Цей інститут спрямований на внутрішнє виявлення корупційних ризиків, запровадження правил доброчесної поведінки, контроль за їх дотриманням і реагування на порушення. Його поява засвідчила розширення змісту запобігання корупції: відповідна діяльність перестала зводитися до зовнішнього державного контролю і почала включати внутрішні організаційні процедури.

Таким чином, четвертий етап розвитку антикорупційного законодавства України характеризується створенням спеціалізованих антикорупційних органів, нормативно-правовим закріпленням превентивного контролю, запровадженням електронного декларування та антикорупційних програм.

Заключний етап розвитку антикорупційного законодавства України: *стратегічне планування антикорупційної політики* (2022 р. – дотепер), пов'язаний із переходом від первинного створення антикорупційних інституцій до оцінки їх результативності, усунення недоліків правового регулювання та визначення пріоритетних сфер із підвищеним рівнем корупційних ризиків. Нормативним орієнтиром цього етапу став Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 р. № 2322-ІХ, яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки [193]. Закон № 2322-ІХ затвердив Антикорупційну стратегію та одночасно визнав таким, що втратив чинність, Закон про Антикорупційну стратегію на 2014–2017 роки.

Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки відрізняється від попередніх актів тим, що визначає не лише загальні напрями державної політики, а й конкретні проблеми, очікувані результати та засоби їх досягнення. У Законі України «Про запобігання корупції» уточнено, що Антикорупційна стратегія розробляється НАЗК на основі аналізу стану корупції та результатів виконання попередньої стратегії, а її реалізація здійснюється через державну антикорупційну програму. Така законодавча конструкція посилює вимогу до результатів, координації виконавців і регулярної оцінки ефективності антикорупційних заходів. У Стратегії окремо зафіксовано проблему зростання недовіри до органів у системі правосуддя, відсутність належного законодавчого

закріплення доброчесності як вимоги до членів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, недостатню прозорість кваліфікаційного оцінювання суддів, недосконалість дисциплінарних процедур, а також наявність корупційних ризиків, зумовлених прогалинами та недоліками законодавства у сфері правосуддя. Відповідний розділ Стратегії прямо передбачає очікувані результати щодо доброчесності членів ВРП і ВККС та усунення корупційних ризиків у законодавстві про правосуддя. При цьому, проблема довіри до судової системи підтверджується не лише нормативними оцінками, а й соціологічними дослідженнями. У 2025 р. в межах проєкту Ради Європи соціологічною службою Центру Разумкова було проведено дослідження ставлення громадян України до судової системи [151], які засвідчили 19,7 % довіри проти 71,1 % недовіри [286]. Такі показники вказують на те, що одне лише формальне оновлення законодавства не є достатнім без реального впливу антикорупційних норм на добір кадрів, прозорість управлінських рішень і сталість судової практики.

Формування сучасного антикорупційного законодавства пов'язане також із нормативним закріпленням інституту викривачів. Визначальним у цьому аспекті стало прийняття Закону України від 17 жовтня 2019 р. «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції», який набрав чинності 1 січня 2020 р. Цим актом Закон України «Про запобігання корупції» було доповнено положеннями про державний захист викривачів, порядок повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, права та гарантії захисту викривача, захист його трудових прав, конфіденційність, анонімність, право на інформацію, винагороду та юридичну відповідальність [184].

Запровадження цього інституту змінило підхід до виявлення корупції: акцент було перенесено не лише на реагування після вчинення правопорушення, а й на отримання інформації на ранній стадії, коли протиправний вплив ще може бути припинений чи належним чином задокументований [99, с. 34]. Подальше вдосконалення правового регулювання відбулося у 2021 р. із прийняттям Закону України № 1502-IX, яким було впорядковано окремі питання захисту викривачів,

зокрема визначено внутрішні та регулярні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень [185]. Втім, ефективність інституту викривачів не може зводитися лише до наявності відповідних норм у законі. Його значення залежить від здатності державних органів гарантувати реальну конфіденційність, не допустити тиску на заявника, забезпечити об'єктивний розгляд повідомлення та притягнути до відповідальності осіб, які застосовують негативні заходи впливу до викривача. Без цих умов повідомлення про корупцію залишатиметься ризикованою поведінкою для добросовісної особи, а сам інститут не виконуватиме превентивної функції, у тому числі й системі судоустрою.

Отже, Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки завершує черговий етап нормативного осмислення проблеми корупції в Україні й водночас відкриває нову площину для адміністративно-правового дослідження. Узагальнення розвитку антикорупційного законодавства дає підстави констатувати, що в Україні сформовано достатньо розгалужену нормативну основу запобігання корупції, зокрема, в судовій системі, однак низка проблем залишається невирішеною. Кількість нормативно-правових актів сама по собі не є показником ефективності державної антикорупційної політики. Проблемним залишалось не проголошення антикорупційних цілей, а їх належне процедурне, інституційне та організаційне забезпечення. До них слід віднести неоднакову інституційну спроможність суб'єктів запобігання корупції, потребу в уточненні окремих етичних і дисциплінарних стандартів, складність розмежування незалежності судді та допустимого контролю за дотриманням правил доброчесності, а також необхідність системного оновлення внутрішніх антикорупційних практик у судах і органах судового адміністрування. У цьому контексті показовими є висновки GRECO, яка у 2025 році констатувала подальший прогрес України у виконанні рекомендацій щодо запобігання корупції серед парламентаріїв, суддів і прокурорів, але водночас підкреслила потребу в додаткових зусиллях; за даними Ради Європи, 18 із 31 рекомендації були виконані задовільно, 11 – частково, а 2 – не виконані. Це свідчить, що

правова база вже не є початковою проблемою; сьогодні основний акцент має зміщуватися на якість адміністративної реалізації та практичну сталість антикорупційних механізмів [32, с. 352–354; 276].

Додатково актуальність досліджуваної проблематики підтверджується тим, що результати Індексу сприйняття корупції за 2025 рік засвідчили лише помірне поліпшення позицій України: держава отримала 36 балів зі 100 і посіла 104 місце серед 182 країн [117].

Варто зафіксувати й інші позитивні зміни. У 2025 році Державна судова адміністрація України затвердила Антикорупційну програму на 2025–2027 роки, що свідчить про поступове посилення внутрішньої запобіжної політики в системі судового адміністрування. Крім того, у 2024 році було ухвалено нову редакцію Кодексу суддівської етики, а в 2026 році Рада суддів України затвердила Коментар до нього, що розширює нормативне та тлумачне підґрунтя для оцінки поведінки судді з позиції доброчесності [84; 90]. Зазначені акти свідчать, що боротьба з корупцією в судовій системі поступово зміщується від виключно каральної реакції до більш широкого використання превентивних засобів. Водночас наявність відповідних документів ще не означає автоматичного подолання корупційних практик, оскільки вирішальне значення має не факт їх прийняття, а сталість застосування, сприйняття їх суддівським корпусом і здатність перетворити приписи на реальні правила щоденної поведінки.

На характер сучасних тенденцій корупції в системі судоустрою України істотно вплинули і умови воєнного стану. Воєнна агресія спричинила підвищене навантаження на державні інституції, змінила режим роботи багатьох судів, частково обмежила публічний доступ до окремих процедур, посилила кадровий дефіцит та ускладнила здійснення системного зовнішнього контролю за окремими організаційними процесами у сфері правосуддя [40, с. 543–547]. За таких умов зростає роль внутрішніх адміністративних процедур, оперативних управлінських рішень та дискреційних повноважень, що саме по собі не становить порушення, однак об'єктивно підвищує корупційні ризики там, де бракує прозорості, достатнього контролю або чітких алгоритмів реагування.

Поряд із цим, воєнний стан не зменшив суспільного запиту на очищення судової системи. Навпаки, в умовах широкомасштабної війни суспільство значно гостріше сприймає будь-які прояви службової недоброчесності, оскільки вони розцінюються не лише як посягання на правопорядок, а й як свідчення внутрішньої слабкості держави. Тому, як вже зазначалось, адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судоустрою України мають бути і в подальшому спрямовані не лише на формальне виконання міжнародних рекомендацій чи підвищення рейтингових показників, а насамперед, на реальне зміцнення внутрішньої доброчесності судової системи, удосконалення процедур превенції, підвищення якості правового регулювання конфлікту інтересів, управління корупційними ризиками та забезпечення дієвого зв'язку між етичними стандартами і юридичною відповідальністю [276; 75].

Отже, розвиток антикорупційного законодавства України дає підстави виокремити п'ять етапів: 1) 1991–1995 рр., пов'язаний із початковим правовим реагуванням держави на корупційні прояви в умовах становлення власної правової системи; 2) 1995–2009 рр., упродовж якого діяв Закон України «Про боротьбу з корупцією», приймалися перші державні програми та поступово розширювався зміст антикорупційного регулювання; 3) 2009–2014 рр., що характеризувався відходом від суто карального підходу до боротьби з корупцією та закріпленням у законодавстві превентивних засобів; 4) 2014–2022 рр., у межах якого було створено спеціалізовані антикорупційні органи, запроваджено електронне декларування та інші засоби запобігання корупції; 5) з 2022 р. до теперішнього часу, пов'язаний із реалізацією Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, оцінюванням дієвості створених інституцій і посиленням уваги до корупційних ризиків в умовах воєнного стану, зокрема, у роботі органів кримінальної юстиції та системі судоустрою України.

1.3. Фактори, що обумовлюють поширення корупції в системі судоустрою України

Корупція в системі судоустрою має системний характер. Її поширення обумовлюється сукупністю факторів, які створюють сприятливі умови для виникнення, підтримання й відтворення корупційних практик. Мінімізація та усунення факторів, які певним чином зумовлюють такі правопорушення, обґрунтовано розглядаються як один із ключових напрямів запобігання корупції [137, с. 445]. Водночас наукове забезпечення антикорупційної діяльності у системі судоустрою потребує з'ясування не лише переліку відповідних факторів, а й характеру їх взаємодії, співвідношення, ступеня впливу та ролі у формуванні корупційної поведінки.

Своєчасне виявлення та усунення факторів корупції має не лише правове, а й соціально-превентивне значення, оскільки нейтралізація умов, які сприяють протиправній поведінці, зменшує ймовірність повторення аналогічних чи суміжних правопорушень у майбутньому [143, с. 19]. Складність дослідження корупції полягає в тому, що вона не має одновимірної природи. Її поширення неможливо пояснити дією одного чинника, оскільки корупційна поведінка формується під впливом сукупності взаємопов'язаних обставин. Оцінка значення кожної з них ускладнюється латентністю значної частини корупційних діянь, обмеженістю достовірних показників, а також тим, що окремі фактори одночасно можуть бути як передумовами, так і наслідками корупції. Наприклад, низький рівень економічного розвитку може посилювати корупційні ризики, тоді як сама корупція перешкоджає сталому економічному розвитку, підриває довіру до державних інституцій та знижує ефективність публічного управління [258, с. 83].

У науковій літературі поняття «фактор» розглядається як узагальнююча категорія, що охоплює різні обставини, які впливають на виникнення, розвиток або поширення певного явища. Зокрема, І. Б. Медицький пропонує розуміти

фактор як поняття, яке включає причини, умови та інші чинники конкретного явища, об'єднані за змістом, значенням та іншими критеріями [131, с. 13]. Для пояснення корупції в системі судоустрою таке трактування є методологічно вірним, оскільки дозволяє не обмежуватися лише безпосередніми причинами протиправної поведінки, а враховувати ширший комплекс обставин, які формують середовище для виникнення корупційних практик.

Проте, питання класифікації факторів корупції в наукових джерелах вирішується неоднаково, що пояснюється складністю самого явища та різними дослідницькими підходами до його аналізу. Н. Ю. Цвіркун за сферами поширення та змістом виокремлює політичні, економічні, організаційно-управлінські, правові, ідеологічні та морально-психологічні фактори корупції [256, с. 189]. Натомість, О. В. Шевченко пропонує класифікувати політичні, правові, організаційно-управлінські й соціально-психологічні чинники [261, с. 128]. Цієї ж позиції дотримується і Я. С. Остапенко, який серед причин та умов корупції виділяє правові, економічні, організаційні, соціально-політичні та моральні чинники [154, с. 117]. Наведені підходи підтверджують, що корупція не може розглядатися лише як результат індивідуального протиправного вибору поведінки, оскільки її поширення значною мірою залежить, зокрема, від стану правового регулювання, політичної та економічної системи, моральних орієнтирів і рівня правової культури населення.

Поряд із цим, на окрему увагу заслуговує позиція А. С. Петрової, яка пропонує узагальнювати фактори корупції в судовій системі через дві основні групи: антропосоціокультурні чинники та недоліки законодавства. На думку дослідниці, наявність антропосоціокультурних чинників у судовій системі пов'язана з низьким рівнем кваліфікації, професійної культури, компетентності та правосвідомості її представників. Подолання вказаних проблем потребує удосконалення кваліфікаційних вимог до кандидатів на відповідні посади, зокрема щодо їх морально-етичних якостей; оновлення змісту фахової юридичної освіти; підвищення рівня професійної культури і правосвідомості; удосконалення програм підвищення кваліфікації, накопичення практичного

досвіду та запровадження дієвих атестаційних процедур [160, с. 15–16]. Тобто, авторка, розглядає корупцію в системі судоустрою не лише крізь призму недоліків нормативного регулювання, а й через стан професійного середовища.

На нашу думку, з урахуванням системного характеру суспільства фактори корупції доцільно розглядати на кількох взаємопов'язаних рівнях. Суспільство як складна соціальна система охоплює людство загалом, соціальні спільноти з утвореними ними соціальними інститутами та окремих індивідів [257, с. 149–151]. Тому й основні фактори, що обумовлюють поширення корупції в системі судоустрою, можуть бути, і повинні бути згруповані за трьома основними рівнями: загальнодержавним, інституційно-організаційним та індивідуально-професійним. Кожен із них має окремий зміст, однак не виникає самостійно: загальнодержавні процеси впливають на стан судової влади; організація функціонування судів позначається на поведінці їх представників; індивідуальні рішення конкретних суб'єктів можуть як підтримувати корупційні практики, так і перешкоджати їх поширенню.

Отже, подальший аналіз доцільно розпочати із загальнодержавного рівня, який охоплює події, явища і процеси, що формуються в державі та суспільстві загалом і впливають на стан судової гілки влади.

I. *Загальнодержавні* фактори охоплюють політичні, соціально-економічні, безпекові та інші явища і процеси які визначають загальні умови функціонування судової влади.

Насамперед, зазначимо, що істотне значення мають обставини, пов'язані зі збройною агресією проти України. Війна стала довготривалим чинником впливу на національну безпеку держави в усіх її сферах [49, с. 98]. Збройна агресія розпочата у 2014 р. і продовжена повномасштабним вторгненням у лютому 2022 р., негативно позначилася на усіх сферах суспільного життя, а також ускладнила функціонування судової гілки влади. В умовах воєнного стану судова система працює за наявності додаткових кадрових, організаційних, територіальних і безпекових обмежень: частина судів змінила територіальну підсудність, окремі судді й працівники апаратів судів були переміщені, зросло

навантаження на суди в безпечніших регіонах, ускладнився доступ громадян до правосуддя на територіях, наближених до бойових дій або тимчасово окупованих. Поряд із цим, одним із загальнодержавних факторів є політична нестабільність. Її вплив на систему судоустрою проявляється у зміні пріоритетів судової реформи, непослідовності законодавчих рішень, ситуативному підході до формування органів, затягуванні кадрових призначень та використанні теми очищення судової влади у політичній боротьбі. За таких умов питання добору, оцінювання, дисциплінарної відповідальності та кар'єрного просування суддів залежать від політичного контексту, що послаблює довіру до відповідних процедур. На цю проблему звертає увагу також Ю. Лавренюк. Дослідник зазначає, що питання судової реформи, боротьби з корупцією та очищення судової влади нерідко використовуються політичними силами або окремими політиками як елемент передвиборчої кампанії чи поточної політичної діяльності, спрямованої на здобуття суспільної підтримки та підвищення власного рейтингу [114, с. 88]. Унаслідок цього антикорупційна проблематика у системі судоустрою може втрачати фахову спрямованість і попадати під вплив короткостроковим політичним інтересам.

Пов'язаною з політичною нестабільністю є непослідовність державної антикорупційної політики. Вона проявляється у несвоєчасному проведенні оцінювання стану корупції, недостатньому узагальненні найбільш поширених корупційних практик, затримках з оприлюдненням результатів виконання антикорупційних програм, формальному характері окремих стратегічних документів та слабкому зв'язку між проголошеними завданнями і практичними результатами. До цієї ж групи факторів належить недостатня ефективність парламентського та громадського контролю за реалізацією антикорупційної політики. Йдеться не про контроль за виконанням державних антикорупційних програм, належним функціонуванням органів, відповідальних за формування і реалізацію політики у цій сфері, відкритістю відповідних звітів та своєчасністю реагування на системні корупційні ризики. Відсутність сталої практики публічного обговорення результатів антикорупційної політики, затримки з

підготовкою національних доповідей, нерегулярність парламентських слухань і фрагментарність громадського моніторингу знижують практичне значення положень Закону України «Про запобігання корупції» у частині антикорупційної політики. У підсумку антикорупційні заходи у системі судоустрою можуть набувати формального характеру, коли нормативне закріплення відповідних механізмів не супроводжується належним контролем за їх результативністю.

Окремим загальнодержавним фактором є недостатність політичної волі щодо запобігання корупції в системі судоустрою. У науковій літературі слушно зазначається, що політична воля вищого державного керівництва є обов'язковим елементом системної протидії корупції, а її відсутність зводить таку протидію нанівець. За цих умов навіть досконале антикорупційне законодавство може залишатися декларативним, а діяльність спеціально уповноважених органів – набувати ознак імітації боротьби з корупцією [132, с. 374]. При цьому, політичну волю у сфері запобігання корупції в системі судоустрою не слід зводити лише до позиції глави держави чи окремого політичного діяча. Вона має охоплювати узгоджену діяльність парламенту, уряду, органів суддівського самоврядування, антикорупційних інституцій та інших суб'єктів, відповідальних за формування і реалізацію антикорупційної політики. Лише за наявності такої узгодженості запобіжні механізми можуть забезпечити реальне зниження корупційних практик [82, с. 363].

Водночас, *соціально-економічні* фактори теж посідають важливе місце серед загальнодержавних умов, що впливають на поширення корупції в системі судоустрою. Їх значення полягає в тому, що економічна нестабільність, нерівномірний розподіл матеріальних ресурсів, відчутна майнова диференціація населення та недостатній рівень соціальної захищеності окремих професійних груп формують загальне середовище, у якому корупційні практики можуть сприйматися як спосіб отримання додаткових переваг, компенсації матеріальних очікувань або вирішення питань поза встановленими законом способами. Держава постійно вживає активних заходів, спрямованих на забезпечення стабільного функціонування економіки, належного наповнення бюджету, удосконалення

податкової системи, підтримання фінансової спроможності державних інституцій та створення умов для цивілізованого розвитку економічних відносин. Втім, наявність окремих позитивних зрушень не усуває тих соціально-економічних проблем, які продовжують впливати на стан правопорядку, рівень довіри до держави та поширеність корупційних практик [12, с. 255; 253, с. 208]. Зазначене стосується і системи судоустрою, оскільки судова влада функціонує не поза суспільними процесами, а в умовах тих самих диспропорцій та соціальної напруженості. У цьому контексті необхідно ураховувати, що прагнення до матеріального збагачення саме по собі не є новим соціальним явищем, однак за умов сучасної економічної системи матеріальні блага часто сприймаються як один із головних показників соціального статусу, успішності та впливу особи [112, с. 4; 250]. За відсутності належного рівня правової культури таке сприйняття може посилювати готовність окремих осіб використовувати службові повноваження або інші можливості для отримання неправомірної вигоди. Окремим соціально-економічним фактором є глибока диференціація населення за рівнем доходів. Вона впливає на рівень соціальної напруженості, посилює відчуття нерівності у доступі до правових, адміністративних і судових механізмів захисту, а також може формувати у частини суспільства переконання про перевагу неформальних способів вирішення правових питань [126, с. 191]. Для системи судоустрою це небезпечно тим, що довіра знижується не лише через факти корупції, а й через поширене загального уявлення про можливість «вирішення» справи залежно від матеріальних ресурсів, зв'язків або наближеності до впливових суб'єктів.

Разом із цим, *загально-правові* фактори пов'язані не лише з недоліками окремих норм, а з якістю правової системи, у якій функціонують, зокрема суди, і антикорупційні інституції. Значення цих факторів полягає в тому, що саме право визначає допустимі межі поведінки, процедури ухвалення рішень, порядок добору суддів, підстави відповідальності тощо. Коли відповідні правила розмиті, або застосовуються вибірково, вони не знижують корупційні ризики, а навпаки – створюють можливості для їх пристосування до інтересів конкретних осіб чи

груп. Одним із комплексних загально-правових факторів корупції в системі судоустрою є прорахунки у стратегії і тактиці запобігання кримінальним правопорушенням. Йдеться про ситуацію, коли правове регулювання формально містить значну кількість антикорупційних положень, однак не забезпечує узгодженого превентивного впливу на ті обставини, які реально сприяють корупційній поведінці. До таких чинників у науковій літературі у тому числі відносять неузгодженість нормативно-правової бази із вимогами Конституції України [132, с. 200–201]. Вибіркове або непослідовне застосування законодавства послаблює превентивну роль права, створює відчуття нерівності перед законом і фактично стимулює службову злочинність. За таких умов у поле зору правозастосування часто потрапляють переважно прояви «дрібної» корупції, тоді як більш складні корупційні схеми можуть залишатися поза належною оцінкою, оскільки прикриваються, як формально законними рішеннями, так і дискреційними повноваженнями службових (посадових) осіб. У цьому аспекті варто звернути увагу на Рішення Конституційного Суду України від 27 жовтня 2020 р. № 13-р/2020, яким ст. 366-1 КК України було визнано такою, що не відповідає Конституції України. Зазначена стаття передбачала відповідальність за декларування недостовірної інформації та неподання декларації суб'єктом декларування, а її втрата чинності тимчасово послабила кримінально-правовий складник антикорупційного механізму [262]. Конституційний Суд України у цьому рішенні виходив із того, що кримінальна відповідальність за відповідні діяння є непропорційною, а ст. 366-1 КК України суперечить ч. 1 ст. 8 Конституції України. Значення цього рішення для аналізу правових факторів корупції полягає не лише у самому факті виключення з правової системи відповідної кримінально-правової заборони. Йдеться про ширший наслідок: у сфері запобігання корупції виникла правова прогалина, яка на певний час ускладнила належне реагування на порушення правил фінансового контролю. У науковій літературі також висловлювалися критичні оцінки обґрунтованості цього рішення [24; 27; 62; 136; 227; 288], як і попереднього

рішення Конституційного Суду України, що стосувалося кримінальної відповідальності за незаконне збагачення [25; 26; 50; 61].

Додаткової специфічності ситуації надало питання можливого конфлікту інтересів окремих суддів Конституційного Суду України. У листі президентів GRECO та Венеційської комісії до Голови Верховної Ради України стосовно конституційної кризи в Україні зверталася увага на те, що окремі судді могли бути особисто зацікавленими у результаті розгляду, оскільки щодо них тривали процедури, пов'язані із застосуванням положень антикорупційного законодавства [62, с. 100]. У листі також йшлося про те, що судді, обізнані про відповідні обставини, не заявили самовідвід, а проголосували за скасування положень антикорупційного законодавства [127]. Вказаний приклад у тому числі й демонструє, що правовий фактор корупції може полягати не лише у недоліках тексту закону, а й у процедурі ухвалення рішень, неврегульованості або неналежному застосуванні правил щодо вирішення конфлікту інтересів та відсутності ефективних запобіжників самозацікавленого використання владних повноважень [121].

До суто правових чинників корупційних проявів в Україні також належать необґрунтовані та часті зміни законодавства, надмірна кількість нормативно-правових актів, складність їх узгодження між собою, заплутаність процедур, які регулюють управлінську, розпорядчу, контрольну та дисциплінарну діяльність [142; 256, с. 190–191]. Для системи судоустрою нестабільність законодавства має подвійний негативний ефект. З одного боку, вона ускладнює однакове застосування норм, посилює залежність результату від тлумачення конкретного суб'єкта та збільшує простір для службового розсуду. З іншого – постійна зміна правил добору, оцінювання, дисциплінарної відповідальності й організаційного забезпечення судів знижує передбачуваність функціонування судової влади та створює передумови для маніпулювання процедурою.

Окремого значення набуває правовий нігілізм, який проявляється як у поведінці окремих службових осіб, так і в ставленні інших учасників правовідносин до закону, суду та встановлених процедур [135, с. 167].

Проблемним залишається і те, що антикорупційна діяльність часто підмінюється коригуванням законодавства та фрагментарними змінами в антикорупційних інституціях. Зовні це може створювати враження активного вдосконалення правового механізму, однак часті й не завжди узгоджені зміни без належної оцінки їх практичних наслідків не забезпечують реального зниження ризиків. Варто додати і той факт, що у стратегічних документах антикорупційного спрямування неодноразово акцентувалася увага на проблемах законодавства (якості). Зокрема, наголошувалося, що безсистемні зміни у сфері запобігання корупції негативно позначаються на ефективності правозастосування, а самі ж положення нормативно-правових актів та їх проєктів потребують подальшого вдосконалення з метою усунення можливих корупціогенних факторів [193].

II. *Інституційно-організаційний* рівень охоплює фактори, що виникають у межах самої системи судоустрою та безпосередньо пов'язані з організацією роботи судів. Організаційні недоліки вже давно розглядаються у літературі як фактор, що сприяє службовим зловживанням [132, с. 198]. Їх небезпека полягає в тому, що корупція за таких умов не завжди виникає через пряме порушення заборони. Вона може формуватися, зокрема, внаслідок неналежного розподілу повноважень, слабкого внутрішнього контролю, перевантаження окремих працівників, нечіткості адміністративних процедур, кадрового дефіциту або відсутності реальної відповідальності за управлінські прорахунки [138, с. 23]. Л. С. Анохіна до таких факторів корупційної злочинності відносить порушення у доборі і розстановці кадрів, недостатню вимогливість керівників до дотримання підлеглими правил службової діяльності, а також неналежні умови виконання службових обов'язків на окремих напрямках [3].

Окремим інституційним фактором є дисбаланс між проголошеною незалежністю судової влади та її фактичною залежністю від зовнішніх організаційних, кадрових і фінансових рішень. У науці обґрунтовано звертають увагу на те, що передумовами корупції в судовій системі можуть бути вплив представників законодавчої, виконавчої влади та інших осіб з метою контролю або лобіювання інтересів, матеріально-фінансова залежність судової влади від

інших органів влади, неналежне кадрове забезпечення та недофінансування системи судоустрою [235, с. 129].

Статистичні дані підтверджують, що кадровий дефіцит залишається одним із найбільш відчутних організаційних викликів. За інформацією Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, станом на 2026 р. у місцевих судах із 4924 посад суддів вакантними були 1465; в апеляційних судах із 1357 посад вакантними залишалися 708; у Верховному Суді із 196 посад вакантними були 51; у вищих спеціалізованих судах із 120 посад вакантними залишалися 80 [148]. Такі показники не є суто кадровою статистикою, оскільки вони безпосередньо позначаються на строках розгляду справ, навантаженні на суддів, стабільності роботи судів, доступі громадян до правосуддя та якості організації судового процесу. Проблема кадрового забезпечення не є ситуативною. Вища кваліфікаційна комісія суддів України у 2025 р. одночасно проводила добір до місцевих судів, конкурси до апеляційних судів і конкурс до Вищого антикорупційного суду. Зокрема, у межах конкурсу до ВАКС, оголошеного 3 червня 2025 р., документи подали 205 осіб на 23 вакантні посади судді, з яких 158 осіб були допущені до кваліфікаційного оцінювання та участі в конкурсі [149]. Тобто, фактично це свідчить, що поповнення суддівського корпусу поступово відновлюється, однак темпи кадрового оновлення ще не усувають накопичений дефіцит суддів у судах різних інстанцій.

Ще одним відчутним організаційним фактором, що ускладнює належне функціонування системи судоустрою та посилює корупційні ризики, є надмірне навантаження на суддів. Звертаємо увагу на дані Верховного Суду щодо роботи судової системи у 2023 році. Судова влада функціонувала в умовах воєнного стану, ракетних обстрілів, енергетичної кризи, перебоїв із фінансуванням, кадрового дефіциту та істотного зростання кількості звернень до суду. Попри тимчасову окупацію частини території України, внутрішнє переміщення осіб, виїзд значної кількості громадян за кордон і релокацію підприємств, попит на судовий захист у другий рік повномасштабної війни фактично повернувся до довоєнного рівня. У 2023 році на розгляд судів усіх юрисдикцій надійшло майже

4,5 млн справ і матеріалів, що на 55 % більше, ніж у 2022 році, та дещо перевищує показники 2021 року. До місцевих судів у 2023 році надійшло 3,8 млн справ, що також на 55 % більше, ніж у 2022 році; надходження справ до апеляційних судів зросло на 62 % порівняно з 2022 роком і перевищило показники 2021 року [28]. Наведені показники свідчать, що воєнний стан не зменшив потребу суспільства у судовому захисті, а, навпаки її посилив. У такій ситуації надмірне навантаження перетворюється на фактор організаційного виснаження судової системи. Суддя, який одночасно розглядає сотні справ, об'єктивно працює в умовах дефіциту часу, підвищеного процесуального ризику та постійної необхідності дотримання розумних строків. Це не означає автоматичного виникнення корупції, однак створює умови, за яких можливість вплинути на черговість, темп або організацію розгляду справи може набувати неправомірного значення. Актуальні дані підтверджують, що проблема навантаження не була подолана і в наступні роки. За інформацією Верховного Суду, у 2024 році на розгляді судів усіх інстанцій та юрисдикцій перебувало 5,3 млн справ, із яких 4,4 млн було розглянуто [165]. У 2025 році цей показник зріс: на розгляді судів усіх інстанцій перебувало близько 5,8 млн справ, із яких 4,6 млн було розглянуто [23]. Отже, судова система продовжує працювати з великим обсягом справ, що в умовах кадрового дефіциту й нерівномірного розподілу навантаження посилює корупційні ризики.

Окремої уваги потребує доброчесність як практичний, а не декларативний критерій. У межах євроінтеграційного процесу країна вже не може обмежуватися загальними формулами про незалежність суддів і необхідність судової реформи. У Звіті Європейської Комісії щодо України за 2025 р. питання судової влади, основоположних прав та боротьби з корупцією розглядаються в межах переговорного розділу 23 [285]. Узагальнюючи висновки Європейської Комісії за 2025 р., НАЗК наголосило на потребі переходу від ситуативних рішень до системної, поступової та проактивної антикорупційної політики. Серед пріоритетів було визначено належне завершення реалізації Антикорупційної стратегії на 2021–2025 рр. [193] і Державної антикорупційної програми на 2023–

2025 рр., а також підготовку нової Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми на 2026–2030 рр. [272]. Тому при аналізі організаційно-функціональних факторів доцільно враховувати не лише положення чинної на той час Стратегії, а й перехід держави до нового циклу антикорупційного планування. Станом на 2026 р. НАЗК повідомило, що на розгляд Верховної Ради України подано два проекти Антикорупційної стратегії на 2026–2030 рр. Підготовка документа тривала близько двох років і включала 26 досліджень за участю понад 130 експертів; у результаті було ідентифіковано понад 140 проблем і сформовано більш як 400 очікуваних стратегічних результатів [5]. Для судової системи це має значення з огляду на те, що новий етап антикорупційної політики повинен бути зорієнтований не лише на формальне існування процедур, а й на перевірку їх фактичної спроможності забезпечувати контроль за сферами підвищеного корупційного ризику.

Водночас наявність програмних документів не усуває організаційних проблем. За даними інформаційної системи моніторингу виконання Державної антикорупційної програми, ДАП містить 73 проблеми, 271 очікуваний стратегічний результат і 1135 заходів; станом на 21 травня 2026 р. із заходів, що підлягають виконанню, повністю виконано 550, частково виконано 217, не виконано 231 [77]. Такі дані свідчать, що антикорупційна політика перебуває у стадії практичної реалізації, а не завершеного результату. Також індикатором незавершеності організаційних змін залишається і рівень суспільної довіри. Окрім цього, до організаційно-функціональних факторів також слід віднести недостатню сталість внутрішніх механізмів запобігання корупції. Йдеться про роботу уповноважених підрозділів або осіб з питань запобігання корупції, канали повідомлення про корупційні правопорушення, захист викривачів, перевірку декларацій, моніторинг способу життя, облік і аналіз повідомлень про конфлікт інтересів. У 2025–2026 рр. ці питання набули додаткового значення у зв'язку з потребою узгодження українського законодавства зі стандартами ЄС. Зокрема, НАЗК, узагальнюючи рекомендації Європейської Комісії, звертало увагу на

необхідність подальшого вдосконалення законодавства про захист викривачів і його узгодження з Директивою ЄС 2019/1937 [272].

Окрему групу організаційно-функціональних факторів корупції в системі судоустрою становлять проблеми фінансового та матеріально-технічного забезпечення. Йдеться про комплекс обставин: достатність фінансування для безперервної роботи судів, належний рівень оплати праці працівників апаратів, технічну сталість електронних систем та відсутність залежності судових установ від сторонньої матеріальної підтримки [239].

Одним із ключових елементів запобігання корупції залишається зовнішній фінансовий контроль. Водночас ефективність такого контролю залежить не лише від повноважень НАЗК, а й від якості інформаційних систем, повноти доступу до державних реєстрів, зрозумілості правил декларування та здатності відрізнити технічну помилку від умисного приховування відомостей.

Проблемними у сфері декларування залишаються несвоєчасне подання декларацій, зазначення недостовірних відомостей, неподання декларацій у зв'язку зі звільненням, а також помилки, спричинені складністю форми декларації або технічними збоями. Науковці в деяких випадках зауважують, що через технічні проблеми суб'єкти декларування можуть припускати помилок або не встигати своєчасно подати декларацію [144, с. 151]. На практиці це може бути пов'язано з нестабільною роботою електронного реєстру, проблемами з кваліфікованим електронним підписом, а також значним обсягом роз'яснень, які декларант повинен враховувати під час заповнення документа. Однак технічні труднощі не мають підміняти зміст фінансового контролю. Складність електронного декларування сама по собі не виправдовує недостовірних відомостей, однак вона може створювати ситуації, у яких формальні порушення змішуються з умисним приховуванням активів. Через це антикорупційний механізм потребує одночасно двох рішень: спрощення й технічного удосконалення процедури декларування та посилення аналітичної складової перевірки декларацій. Окреме значення має нормативно-правове врегулювання моніторингу способу життя. Порядок його здійснення затверджено наказом

НАЗК від 26 жовтня 2023 р. № 236/23, а у 2025 р. до нього внесено зміни [206]. Для запобігання корупції в судових органах цей інструмент важливий тим, що дозволяє перевіряти не лише декларативно подані відомості, а й фактичні ознаки користування майном, витрат, рівня споживання та фінансової поведінки суб'єкта декларування. Водночас можливості моніторингу способу життя не є безмежними: НАЗК саме звертало увагу, що в межах цього інструменту Агентство не може встановлювати фіктивність підприємницької діяльності, отримувати доступ до особистого листування чи проводити обшуки, оскільки такі повноваження належать правоохоронним органам [65]. Тому, фінансовий контроль у цій частині потребує належної взаємодії між НАЗК, НАБУ, САП, ДБР та іншими уповноваженими суб'єктами.

Другий блок цих факторів пов'язаний із належним фінансуванням судів. Конституційна гарантія фінансування судів із Державного бюджету України має не лише організаційне, а й антикорупційне значення. Недостатність фінансового забезпечення впливає на технічну спроможність суду, умови праці, кадрову стабільність апаратів судів, доступність електронних сервісів, своєчасність надсилання документів, утримання приміщень і можливість їх планового оновлення. За таких умов дефіцит ресурсів може посилювати залежність судових установ від ситуативних рішень органів влади, спонсорської допомоги, місцевих програм або іншої неформальної підтримки.

Проблема належного матеріально-технічного забезпечення не є новою. В. М. Кравчук, посилаючись на результати антикорупційного тренінгу, до причин корупції в судах з погляду самих суддів відносив, зокрема, відсутність належного матеріально-технічного забезпечення, декларативність соціальних гарантій, низький рівень суддівської винагороди, корпоративність і вільний доступ сторін до кабінету судді [106, с. 23–24]. Частину цих положень сьогодні потрібно оцінювати з урахуванням змін у рівні суддівської винагороди, однак сама проблема матеріально-організаційної залежності суду не втратила значення. Особливо це стосується працівників апаратів судів, на яких покладено значний обсяг технічної, процесуальної та комунікаційної роботи. Актуальні

звіти ДСА України підтверджують, що питання оплати праці працівників апаратів судів залишається проблемним, попри певне зростання. У 2024 році середній розмір заробітної плати працівників апаратів судів становив 26 229 грн, що на 4 872 грн, або на 23 %, більше порівняно з 2023 роком [68]. Водночас сам факт зростання не означає повного вирішення проблеми, оскільки навантаження на апарати судів збільшується разом із кількістю справ та забезпеченням роботи судів в умовах воєнного стану. Низька привабливість посад у судах може спричиняти плинність кадрів, втрату досвідчених працівників і посилення залежності роботи суду від обмеженого кола осіб, які фактично контролюють технічний рух справ.

Окремим ризиком є матеріальна підтримка судів або правоохоронних органів за рахунок місцевих бюджетів, якщо вона виходить за межі чітко визначених законом процедур і створює залежність від органів місцевого самоврядування. Формально такі рішення можуть обґрунтовуватися потребою у службовому житлі, ремонті приміщень, придбанні техніки чи транспортних засобів. Проте за відсутності прозорих правил і належного контролю виникає небезпека взаємної лояльності: місцева влада забезпечує матеріальні потреби органу, а останній уникає належної реакції на порушення, пов'язані з використанням коштів або майна громади. Подібні практики в антикорупційних дослідженнях розглядаються як ризик непрямого підкупу коштом місцевих бюджетів і як ситуація, що може мати ознаки подвійного фінансування [229].

Недоотримання коштів судового збору також безпосередньо впливає на ресурсну спроможність судової системи. За інформацією Верховного Суду, станом на кінець 2023 року надходження судового збору до Верховного Суду становили 456 млн грн, тобто лише 61 % від плану; у зв'язку з цим у 2023 році залишилися нереалізованими капітальні видатки для завершення проєктів, розпочатих у попередні роки [153].

III. *Суб'єктивно-поведінкові фактори.* Під час адміністративно-правового дослідження їх доцільно розглядати не як суто психологічні характеристики

особи, а як сукупність внутрішніх установок, мотивів і поведінкових орієнтацій, які впливають на дотримання законодавства.

Індивідуальний вимір корупції проявляється тоді, коли особа, обізнана з вимогами закону, свідомо допускає можливість їх порушення. Йдеться не лише про пряме одержання неправомірної вигоди, а й про використання службового статусу, професійних контактів, доступу до інформації тощо. У таких випадках корупційна поведінка формується не раптово, а через поступове зниження ціннісних орієнтацій у професійній свідомості особи. У науковій літературі обґрунтовано зазначається, що суб'єктивною передумовою існування корупції є психологічна готовність особи задовольняти власні потреби протиправним шляхом, зокрема через використання влади [132, с. 189]. Така готовність може мати різний ступінь прояву: від цілеспрямованого використання посади для отримання вигоди до ситуативного відступу від службових правил під впливом особистого інтересу, прохання, тиску або очікування взаємної послуги.

Для судової системи небезпека таких установок полягає в тому, що вони можуть проявлятися не лише в остаточному судовому рішенні, а й на попередніх або допоміжних етапах функціонування правосуддя. Корупційний інтерес може стосуватися доступу до службової інформації, черговості розгляду, технічного руху матеріалів, підготовки процесуальних документів, створення штучних переваг для однієї зі сторін або замовчування обставин, які свідчать про конфлікт інтересів. Через це особистісно-поведінкові фактори слід пов'язувати не лише з поведінкою судді, а й із поведінкою інших осіб, залучених до організаційного забезпечення діяльності суду. Окреме значення має моральне виправдання корупційної поведінки. Особа може усвідомлювати протиправність дії, однак пояснювати її надмірним навантаженням, недостатнім забезпеченням, прикладами безкарності інших осіб або поширеністю таких практик. У такому разі порушення перестає сприйматися як відступ від професійного обов'язку і подається особою як «вимушений», «звичний» або «малозначний» спосіб вирішення питання. Саме ця внутрішня раціоналізація є небезпечною, оскільки

вона дає змогу особі зберігати уявлення про власну професійну прийнятність навіть за наявності неправомірної поведінки.

Емпіричні дані, отримані під час проведеного анкетування респондентів із числа працівників правоохоронних органів, адвокатів та науково-педагогічних працівників юридичних закладів вищої освіти підтверджують значення особистісно-поведінкових факторів у поширенні корупції в системі судоустрою України. Зокрема, 68,3 % опитаних вказали, що одним із найбільш істотних чинників є внутрішнє переконання осіб у можливості певним чином уникнути відповідальності за корупційні дії; 87,7 % респондентів пов'язали корупційні прояви з корисливою мотивацією та прагненням отримати особисту вигоду; водночас 39,1 % респондентів вказали на існування страху в суспільстві повідомляти про корупційні прояви або небажання вступати у конфлікт із професійним середовищем, що свідчить про значення конформізму та пасивного пристосування до неправомірних практик (додаток Б).

Також, як вже було неодноразово зазначено, професійна діяльність суддів здійснюється в умовах значного навантаження, дефіциту часу, постійної роботи з конфліктними ситуаціями, високої відповідальності та підвищеної уваги з боку суспільства. Такі обставини не можуть виправдовувати корупційну поведінку, однак вони здатні послаблювати внутрішню дисципліну особи, знижувати готовність до опору неправомірному впливу та сприяти формальному ставленню до окремих професійних обов'язків. Тому професійне виснаження доцільно розглядати не як самостійну причину корупції, а як додаткову обставину, яка за наявності корисливої мотивації, низького рівня етичної відповідальності або прикладів безкарності суттєво посилює ризик неправомірної поведінки.

Таким чином, на індивідуальному рівні корупційна поведінка формується через поєднання мотиву, можливості, сприятливої ситуації та очікування безкарності. Спочатку особа допускає відступ від стандартів доброчесності у ситуації, яку вважає незначною; надалі переконується, що подібні порушення не спричиняють негативних наслідків (хибне суб'єктивне переконання); після цього неправомірна поведінка повторюється і з плином часу поступово сприйматися як

допустима частина професійної практики. У науковій літературі відповідний зв'язок описується через умови антисуспільного формування особистості та очікуваний результат [95, с. 219].

Отже, розглянуті фактори, що обумовлюють корупцію підтверджують, що корупція в системі судоустрою України має складну природу й підтримується взаємодією зовнішніх політичних, економічних, правових умов, організаційно-управлінських недоліків та індивідуальної готовності окремих осіб діяти всупереч вимогам закону, присяги й професійної етики. Її запобігання потребує не механічного збільшення кількості заборон чи процедур, а цілеспрямованого впливу на ті обставини, які фактично дають змогу корупційним практикам виникати, приховуватися та повторюватися.

Висновки до розділу 1

1. Здійснено аналіз основних наукових джерел у яких висвітлено загальнотеоретичні, інституційні та прикладні аспекти корупції, державної антикорупційної політики, правового статусу суб'єктів антикорупційної діяльності, фінансового контролю, декларування, інституту викривачів, юридичної відповідальності за корупційні правопорушення, а також окремі питання функціонування судової влади. Однак, попри наявність значного масиву наукових праць, більшість із них присвячена загальним питанням антикорупційної діяльності держави або окремим аспектам функціонування системи судоустрою. Крім того, значна частина відповідних досліджень була виконана до останніх змін антикорупційного законодавства, оновлення підходів до добору та оцінювання суддів, перезапуску окремих інституцій і запровадження воєнного стану, що зумовлює неповне врахування сучасних умов функціонування судової системи, зокрема кадрового дефіциту в судах, підвищених вимог до доброчесності, посилення суспільного контролю та необхідності збереження довіри до правосуддя в умовах безпекових викликів.

Унаслідок цього адміністративно-правові засади запобігання корупції саме в системі судустрою України як цілісний і самостійний об'єкт наукового аналізу не дістали належного комплексного опрацювання.

2. Обґрунтовано, що дослідження проблеми запобігання корупції в системі судустрою України потребує застосування внутрішньо узгодженої системи загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, яка дозволяє одночасно розкрити доктринальний зміст відповідних категорій, встановити особливості правового регулювання, проаналізувати стан правозастосовної практики та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції у сфері правосуддя. Запропонована методологія дослідження, яка охоплює діалектичний, системно-структурний, системно-функціональний, формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, герменевтичний, логіко-семантичний, догматичний, статистичний і соціологічний методи, метод аналізу судової та дисциплінарної практики, а також методи узагальнення, класифікації, прогнозування та правового тлумачення.

3. Виокремлено основні етапи формування та розвитку антикорупційного законодавства України: 1991–1995 рр. (початковий), 1995–2009 рр. (базовий), 2009–2014 рр. (перехідний), 2014–2022 рр. (інституційний), з 2022 р. до теперішнього часу (воєнний). Водночас встановлено, що цей процес не відзначався належною системністю, оскільки окремі законодавчі зміни приймалися під впливом політичної ситуації, міжнародних зобов'язань та інших чинників без належного зв'язку з фактичними проблемами функціонування судової системи України. Відтак подальше вдосконалення антикорупційного законодавства має бути орієнтоване не на фрагментарне оновлення окремих норм, а на забезпечення стабільності антикорупційної політики, узгодження повноважень антикорупційних і судових інституцій, належний контроль за виконанням стратегічних документів та врахування особливостей запобігання корупції в системі судустрою України.

4. Доведено, що поширення корупції в системі судоустрою зумовлюється не лише одним окремим чинником, а сукупністю взаємопов'язаних факторів. Здійснено класифікацію таких факторів, у межах якої до загальнодержавних віднесено незавершеність судової реформи, політичну нестабільність, непослідовність антикорупційної політики, наслідки збройної агресії проти України, соціально-економічну нестабільність, недостатній рівень правової культури та прогалини у правовому регулюванні. Встановлено, що такі обставини формують загальне середовище, у якому корупційні практики окремими особами сприймаються як один із способів незаконного збагачення та вирішення питань поза встановленим законом порядком. До інституційно-організаційних віднесено обставини, що виникають безпосередньо в межах функціонування судової системи: проблеми конкурсного відбору, належного оцінювання кандидатів, затягування із призначеннями на посади, кадровий дефіцит, надмірне навантаження на суддів і працівників апаратів судів, недостатність матеріально-технічного забезпечення, проблеми фінансування, внутрішніх механізмів запобігання корупції, надмірна дискреція повноважень, недоліки автоматизованого розподілу справ, складність процедур належного фінансового контролю, а також нерівномірність організаційного забезпечення судів, зокрема, в умовах воєнного стану. Окрему групу складають суб'єктивно-поведінкові фактори, пов'язані з корисливою мотивацією, переконанням окремих осіб у можливості уникнути відповідальності, моральним виправданням неправомірної поведінки, пасивним пристосуванням до корупційних практик, страхом повідомляти про такі факти та зниженням професійної відповідальності.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

2.1. Запобігання корупції в системі судустрою України як об'єкт адміністративно-правового дослідження

Корупція, як і будь-яке складне явище, не має єдиного універсального визначення. Це зумовлено поєднанням політичних, правових, економічних, соціальних, психологічних та інших чинників, які впливають на її виникнення, поширення та форми прояву [81]. Саме тому, як слушно наголошує В. М. Трепак, для правильного застосування цього терміну необхідним є аналіз різних підходів до розуміння відповідного феномену» [246, с. 182].

Термін «корупція» пов'язується з латинським «*corruptio*», що у широкому значенні вказує на псування, руйнування, підкуп, відхилення від належного порядку [20, с. 28–29]. Представники економічної науки переважно акцентують увагу на її негативному впливі на конкуренцію, ринки, інвестиційні процеси та економічний розвиток держави [265, с. 117]. Фахівці з публічного управління розглядають корупцію крізь призму неефективності управлінських процедур, зловживання владою та порушення балансу між публічним і приватним інтересом. А. Хайденхаймер, аналізуючи цей феномен, звертав увагу на те, що ставлення до корупції залежить від історичних, політичних і соціальних умов розвитку конкретної держави [273, с. 13]. Політологічний підхід, своєю чергою, зосереджується на впливі корупції на політичні процеси, легітимність влади та функціонування публічних інститутів [113, с. 10–11].

У юридичній літературі термінологію, пов'язану з корупцією, доцільно поділяти на дві основні групи. До першої належать теоретичні поняття корупції, сформульовані науковцями, які відображають авторські підходи до її сутності, ознак і форм прояву [115]. До другої – законодавчі приписи, у яких визначаються

ознаки корупції [121]. Для адміністративно-правового дослідження важливими є обидва підходи. Так, М. І. Мельник визначає корупцію як соціальне явище, що охоплює сукупність корупційних діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень і відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб [133]. Є. В. Невмержицький та М. І. Камлик визначають корупцію як соціально-політичне явище, змістом якого є система негативних діянь, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг усупереч суспільним інтересам [79]. І. М. Різак розглядає корупцію як складне соціальне явище, що виникає у процесі реалізації владних відносин уповноваженими особами, які протиправно використовують надану їм владу для задоволення особистих інтересів або інтересів третіх осіб [102, с. 8].

У межах адміністративно-правової науки В. М. Гаращук та А. О. Мухатаєв акцентують увагу на тому, що корупція не може зводитися лише до хабарництва, оскільки її зміст охоплює ширше коло неправомірних зв'язків між публічною владою, службовими повноваженнями та приватним інтересом. На їхню думку, корупція проявляється через використання особою свого службового становища всупереч інтересам служби, що створює підґрунтя для порушення нормального функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування [30, с. 254–265]. В. Я. Настюк, В. В. Белевцева та О. В. Клок розглядають корупцію як складне правове й соціальне явище, що потребує адміністративно-правового реагування не лише після вчинення правопорушення, а й на рівні запобігання. У цьому розумінні корупція постає як сукупність діянь, пов'язаних із використанням владних або службових можливостей для одержання неправомірної вигоди, а також як чинник, що підриває довіру до публічної адміністрації [140, с. 5–7].

В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко пов'язують корупцію з деформацією управлінських відносин, коли суб'єкт владних повноважень використовує надані

йому законом можливості не для реалізації публічного інтересу, а для досягнення особистої або групової вигоди. Важливим у цьому підході є те, що корупція розглядається не лише як окремий протиправний акт, а як негативне явище у сфері публічного управління [89]. С. Г. Стеценко визначає корупцію через протиправне використання особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг чи інших переваг [238]. Окрім цього, І. М. Коросташова розглядає корупцію як організаційно-правове явище, що виникає у сфері діяльності публічної адміністрації та пов'язане з використанням службового становища всупереч призначенню публічної влади [97].

Доктринальні підходи набувають практичного значення лише за умови їх належного нормативного закріплення, оскільки саме законодавче визначення корупції та пов'язаних із нею правопорушень окреслює межі правового регулювання, коло суб'єктів відповідальності, а також зміст і спрямованість превентивних, зокрема, адміністративно-правових механізмів. У розрізі цього, незважаючи на наукові дискусії та відсутність єдиного підходу до визначення корупції, законодавець, спираючись на ратифіковані Україною міжнародні акти, сформулював нормативне визначення цього явища. Так, у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупція визначається як використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи відповідної обіцянки (пропозиції) для себе чи інших осіб, а також обіцянка, пропозиція чи надання такої вигоди з метою схвалення до протиправної поведінки [191].

Водночас нормативне закріплення поняття корупції не усунуло основних дискусій щодо його змісту, обсягу та меж застосування. Як слушно зазначає А. С. Політова, корупція має динамічний характер, здатна змінювати форми прояву, пристосовуватися до нових умов функціонування органів публічної влади та використовувати прогалини правового регулювання [168, с. 271]. Тому в межах

адміністративно-правового аналізу доцільно виходити не лише з формального законодавчого визначення, а й з ознак, які розкривають її фактичний зміст.

До таких ознак належать: використання службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей усупереч їх призначенню; наявність приватного інтересу; спрямованість поведінки на одержання неправомірної вигоди; участь спеціального суб'єкта, наділеного повноваженнями; порушення встановленого порядку реалізації публічної влади; заподіяння шкоди публічним інтересам, авторитету державної служби та довірі до органів влади [95, с. 15–16]. Сукупність цих ознак дозволяє розглядати корупцію не лише як окреме правопорушення, а як стійке негативне явище у будь-якій сфері.

З огляду на це корупція проявляється через систему взаємопов'язаних правопорушень різної галузевої належності. І. І. Яцків обґрунтовано зазначає, що вона охоплює кримінальні, адміністративні та дисциплінарні правопорушення, що ускладнює вироблення єдиного універсального визначення цього явища [264, с. 89]. Така позиція є важливою для адміністративно-правового дослідження, оскільки запобігання корупції не може обмежуватися лише реагуванням на вже вчинене діяння. Йдеться також про виявлення умов, які сприяють виникненню конфлікту інтересів, порушенню етичних стандартів і недотриманню обмежень, установлених антикорупційним законодавством.

Особливого значення набуває і питання наслідків корупції. Її шкода не зводиться лише до одержання неправомірної вигоди конкретною особою. Корупція порушує нормальний порядок функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, послаблює авторитет публічної служби, знижує рівень довіри громадян до держави, створює умови для правового нігілізму та деформує уявлення про справедливість у суспільстві [7, с. 24]. Соціальні наслідки корупції проявляються також у додаткових витратах держави, у тому числі й ускладненні управлінських процесів та зниженні ефективності реалізації публічних функцій [98, с. 22]. У зв'язку з цим важливого значення набуває визначення змісту антикорупційної діяльності та її основних напрямів. В. Я. Настюк, В. В. Белєвцева та О. В. Клок наголошують, що сучасна

антикорупційна політика не може зводитися лише до виявлення правопорушень і притягнення винних осіб до відповідальності. Її основу має становити система організаційних, контрольних і превентивних заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють виникненню корупційних ризиків [140, с. 5–7]. Саме з розвитком такого розуміння пов'язана поступова зміна підходів у вітчизняному антикорупційному законодавстві.

Перший спеціальний Закон України «Про боротьбу з корупцією» 1995 р. [244] відображав переважно каральне спрямування державної політики у цій сфері. Надалі законодавець все частіше почав використовувати категорії «запобігання» і «протидія» корупції, що свідчило про розширення змісту антикорупційної діяльності та визнання необхідності впливу не лише на наслідки корупційних проявів, а й на чинники, які сприяють їх виникненню. Так, в Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» 2009 р. поєднувалися обидві категорії, що дозволяло охопити як превентивні, так і реагуючі механізми антикорупційної діяльності [195]. Проте, чинний Закон України «Про запобігання корупції» 2014 р. акцентує увагу насамперед на недопущенні корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень [191]. Втім, використання у його положеннях терміну «протидія корупції» все ж свідчить про збереження комплексного підходу до регулювання цієї сфери. При цьому, варто додати, що у науковій літературі термін «боротьба» теж пов'язується з діяльністю, спрямованою на припинення та подолання певного негативного явища [233, с. 220; 22, с. 60]. Проте, якщо в цілому, то в науковій літературі частіше здійснюють співвідношення понять «запобігання» та «протидія» корупції, які до того ж визначається по-різному. Одні дослідники вважають запобігання ширшою категорією, оскільки воно охоплює діяльність, спрямовану на недопущення корупційних правопорушень, усунення причин і умов їх вчинення [52, с. 9; 150, с. 35]. Інші наголошують, що обидва поняття мають спільну мету – зниження рівня корупції та мінімізацію її негативних наслідків [14, с. 54].

З урахуванням наведеного запобігання корупції в системі судоустрою України необхідно розглядати як *один із пріоритетних напрямів державної антикорупційної політики, зміст якого полягає у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на недопущення виникнення корупційних ризиків у діяльності судів, своєчасне виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень, а також мінімізацію можливостей незаконного впливу на здійснення правосуддя* [116; 117].

Д. Г. Заброда у зв'язку з цим слушно зазначає, що зміст антикорупційної діяльності полягає у поєднанні юрисдикційних, організаційних, інформаційних та профілактичних засобів впливу [58]. Ю. В. Дем'янчук також підкреслює, що запобігання і протидія корупції безпосередньо пов'язане з належною організацією публічної служби, дотриманням службових обмежень, контролем за поведінкою посадових осіб і забезпеченням службової дисципліни [43]. З урахуванням того, що предметом цього дослідження є адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судоустрою України, необхідно детально з'ясувати і зміст категорії «засади».

У довідковій літературі поняття «засада» тлумачиться як основа чогось, головне положення, принцип, на якому ґрунтується певна діяльність [21]. У правовій науці ця категорія теж використовується для позначення вихідних положень, основ, принципів і визначальних орієнтирів відповідної сфери правового регулювання. Тому засади не можна ототожнювати лише з окремими нормами закону. Вони охоплюють комплекс елементів: правові принципи, нормативні приписи, коло уповноважених суб'єктів, їх компетенцію, форми й методи діяльності, організаційні гарантії, процедури контролю та юридичної відповідальності. Наприклад, А. М. Колодій, досліджуючи принципи права, підкреслював їх значення як вихідних положень, що відображають сутність права, його соціальне призначення та основні напрями впливу на суспільні відносини [86]. У цьому значенні засади виконують не лише описову, а й певним чином орієнтуючу функцію, оскільки дозволяють встановити, на яких правових положеннях має будуватися відповідна діяльність держави.

У сфері адміністративно-правових відносин категорія «засади» набуває додаткового змісту, адже пов'язується не тільки з принципами, а й з організацією діяльності органів публічної влади та публічного управління, процедурним порядком реалізації їх повноважень, адміністративним контролем, координацією та гарантіями законності. Так, В. Б. Авер'янов пов'язував зміст адміністративно-правового регулювання з організацією діяльності публічної адміністрації, визначенням правових меж управлінського впливу та забезпеченням прав особи у відносинах із публічною владою [1]. У тому числі й В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко розглядають адміністративне право як галузь, що регулює суспільні відносини у сфері публічного управління та адміністрування, визначає статус суб'єктів адміністративного права, форми й методи їх діяльності, а також засоби забезпечення законності [89].

З огляду на вищезазначене *адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судоустрою доцільно розуміти як систему взаємопов'язаних нормативно визначених положень, зокрема, принципів, правових механізмів та організаційних засобів, які визначають зміст, напрями, форми, способи та межі здійснення превентивної антикорупційної діяльності у сфері правосуддя, а також регламентують діяльність уповноважених суб'єктів щодо виявлення, мінімізації та усунення причин і умов, що сприяють виникненню корупційних ризиків*. При цьому, їх основний зміст не вичерпується законодавчою заборонаю корупційної поведінки, а охоплює правила службової поведінки, антикорупційні обмеження, врегулювання конфлікту інтересів, фінансовий контроль, спеціальні перевірки, моніторинг способу життя, дисциплінарні провадження, координацію діяльності уповноважених органів і гарантії дотримання прав осіб, щодо яких застосовуються відповідні заходи.

Відповідно до Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [92]. Тобто, у системі судоустрою такі засади запобігання корупції мають особливий зміст (відповідні заходи реалізуються у сфері функціонування самостійної гілки державної влади). Судова гілка влади не належить до системи публічної адміністрації, однак

організаційне, кадрове, дисциплінарне, фінансове, антикорупційне забезпечення її діяльності значною мірою здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів. При цьому, акцентуємо увагу на тому, що адміністративно-правові засоби запобігання корупції не можуть підміняти процесуальну діяльність суду, впливати на зміст судових рішень або створювати механізми зовнішнього тиску на суддю. Їх призначення полягає у формуванні належних умов, за яких представники цієї гілки влади діють добросовісно, дотримуються встановлених антикорупційних обмежень, не допускають конфлікту інтересів і взагалі виконують вимоги службової етики та поведінки. Йдеться, зокрема, про належний добір і оцінювання працівників, дисциплінарну відповідальність, фінансовий контроль, завчасне врегулювання конфлікту інтересів, прозорість кадрових процедур, контроль за дотриманням антикорупційних обмежень, а також належну організацію роботи апаратів судів.

Варто додати, що судова влада в Україні реалізується через систему судів, визначену Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до ст. 17 цього Закону систему судоустрою становлять місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд, а також вищі спеціалізовані суди для розгляду окремих категорій справ [219].

Єдність системи судоустрою забезпечується єдиними засадами організації та діяльності судів, єдиним статусом суддів, обов'язковістю судових рішень, функціонуванням органів суддівського врядування, належним фінансуванням судів та організаційним забезпеченням їх діяльності. У контексті запобігання корупційним правопорушенням важливе значення має визначення і кола суб'єктів, на яких поширюється дія антикорупційного законодавства. До них належать судді, судді Конституційного Суду України, члени Вищої ради правосуддя, члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи Державної судової адміністрації України, працівники апаратів судів та інші особи, діяльність яких пов'язана з організаційним, кадровим, фінансовим або іншим забезпеченням функціонування судової влади [191].

Акцентуємо також увагу на тому, що корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, вчинені у системі судоустрою, мають підвищену суспільну небезпеку. Вони не лише порушують вимоги антикорупційного законодавства, а й дискредитують саму ідею справедливого правосуддя, підривають авторитет судової влади та формують у громадян переконання в неможливості ефективного судового захисту. Однією з найстійкіших ознак сучасного стану корупції в системі судоустрою України залишається критично високий рівень суспільної недовіри до судів. За результатами опитування Центру Разумкова, проведеного з 28 лютого по 6 березня 2025 року, 73 % респондентів висловили недовіру судам. Такий показник свідчить, що для значної частини населення судова влада й надалі асоціюється з несправедливістю, залежністю, формалізмом, затягуванням розгляду справ і можливістю неформального впливу на результат судового розгляду [155]. Це має особливе значення, оскільки в системі правосуддя саме довіра є однією з фундаментальних передумов легітимності судового рішення. Якщо громадяни сприймають суд як інституцію, в межах якої закон не гарантує чесного результату без стороннього впливу, то підривається не лише авторитет окремого суду чи судді, а й спроможність держави забезпечити ефективний правовий захист. У цьому сенсі стан корупції в системі судоустрою вимірюється не лише кількістю зафіксованих правопорушень, а й глибиною суспільного переконання в тому, що така корупція є системною, а не випадковою. Саме тому у науковій літературі корупція в судовій владі обґрунтовано розглядається як чинник делегітимації правосуддя, що послаблює сприйняття суду як незалежного й безстороннього арбітра [254, с. 665–669].

Високий рівень суспільного сприйняття корумпованості судової системи підтверджується і спеціалізованими дослідженнями НАЗК. У звіті «Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність» судова система посіла перше місце серед сфер, які населення вважає найбільш ураженими корупцією: індекс сприйняття становив 4,49 бала з 5 можливих. Для бізнесу відповідний показник щодо судової системи становив 4,00 бала [96, с. 29]. Такі дані свідчать про дві важливі площини проблеми: масове уявлення населення про корумпованість

судів і практичне бачення цієї сфери з боку підприємців, які регулярно стикаються з судовими процедурами, господарськими спорами, виконанням рішень та оскарженням дій органів влади. Важливо, що йдеться не про одиничні оцінки, а про доволі сталу тенденцію, за якої судова система з року в рік залишається в числі інституцій, яким суспільство найменше довіряє та які сприймаються як найбільш проблемні з точки зору поширеності корупції. Зазначене дає підстави говорити про збереження у масовій правосвідомості стійкого уявлення про високий рівень корупційних ризиків у судовій сфері, а отже, і про необхідність розглядати таке сприйняття як самостійний індикатор стану досліджуваного явища [96, с. 41].

Поряд із цим, у науковій літературі простежуються спроби систематизації основних проявів корупції у судовій владі. Зокрема, О. В. Шевченко пропонує поділяти їх на дві основні групи. До першої науковцем віднесено такі діяння, які пов'язані з корисливою зацікавленістю судді та полягають в одержанні певних (матеріальних або нематеріальних) благ в обмін на використання суддівських повноважень. До таких випадків можуть належати ухвалення неправосудних рішень, створення штучних процесуальних перешкод, сприяння одній зі сторін судового процесу, а також отримання різноманітних послуг чи переваг [260, с. 86]. До другої групи відносять корупційні прояви, які пов'язані із суддівськими зловживаннями учиненими під впливом службової залежності, корпоративної солідарності, тиску з боку суб'єктів владних повноважень або зацікавлених осіб [80, с. 17, 26; 260, с. 87–88]. Вони можуть бути епізодичними або систематичними, матеріальними або нематеріальними, пов'язаними безпосередньо зі здійсненням правосуддя або з організаційним забезпеченням діяльності суду. Саме тому структура корупції в системі судоустрою є складнішою за звичні уявлення про хабарництво й потребує ширшого, адміністративно-правового тлумачення [129, с. 64–66].

Важливо також з'ясувати, на яких рівнях системи виникають відповідні корупційні ризики, оскільки місце суб'єкта у структурі судоустрою впливає на

характер неправомірної поведінки, масштаб її наслідків і вибір адміністративно-правових засобів запобігання.

Корупцію у системі судоустрою України слід розглядати як багаторівневе явище. Перший – найвищий рівень, характерний для вищих судових інстанцій, на якому можуть формуватися найбільш складні корупційні практики, пов’язані з координацією дій між різними суб’єктами, використанням посередників, прихованими механізмами розподілу неправомірної вигоди та впливом на здійснення правосуддя, який фактично, виходить за межі вирішення окремої справи і потенційно здатний позначатися на сталій судовій практиці, розподілі значних майнових інтересів, авторитеті правосуддя та довірі до судової влади загалом. Підтвердженням цього є кримінальне провадження щодо ймовірного підкупу керівництва Верховного Суду у справі, пов’язаній із корпоративним спором стосовно акцій гірничо-збагачувального комбінату. Так, за інформацією НАБУ та САП, слідством встановлено, що власник групи «Фінанси і кредит» упродовж березня–квітня 2023 року через посередника передав 2,7 млн дол. США адвокату, якого слідство пов’язує з так званим «бек-офісом» Верховного Суду, для подальшої передачі коштів керівництву суду з метою забезпечення ухвалення необхідного рішення. 15 травня 2023 року голову Верховного Суду та адвоката було викрито під час отримання другого траншу неправомірної вигоди у сумі 450 тис. дол. США. У подальшому НАБУ та САП завершили досудове розслідування щодо власника групи «Фінанси і кредит» та пособника у передачі неправомірної вигоди, а матеріали кримінального провадження були відкриті стороні захисту для ознайомлення [100]. Крім того, до прикладу, НАЗК склало протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов’язаного з корупцією, щодо судді Конституційного Суду України [93]. Встановлено, що він не повідомив КСУ про наявність реального конфлікту інтересів під час розгляду скарги, яка стосувалась його особисто, та запропонував цю скаргу розглянути у межах порядку денного засідання (не на спеціальному пленарному засіданні). Такими діями суддя уник можливого дисциплінарного розгляду своїх дій та можливого звільнення. Також НАБУ, САП та СБУ спільно викрили суддю

з Луганщини, якого відрядили до одного з судів Чернівецької області, на спробі підбурювання до надання неправомірної вигоди. За даними органів досудового слідства, підозрюваний, який наразі бере участь у конкурсі на посаду судді Вищого антикорупційного суду, намагався переконати адвоката дати \$30 тисяч судді Солом'янського районного суду Києва [241].

Наведене свідчить про те, що корупція на рівні вищих судових інстанцій може характеризуватися не лише фактом одержання неправомірної вигоди, а й конфліктом інтересів, наявністю складної системи неформальної взаємодії між зацікавленими особами, використанням професійних посередників, прихованих механізмів комунікації та спробами впливу на результати судового розгляду у справах із значним суспільним і майновим інтересом. Особлива суспільна небезпека таких проявів обумовлюється тим, що вони підривають авторитет судової влади, ставлять під сумнів принцип незалежності суду та негативно впливають на довіру суспільства до правосуддя загалом. При цьому наведені обставини мають оцінюватися з урахуванням презумпції невинуватості, відповідно до якої особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено в установленому законом порядку та підтверджено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили [92].

Другий рівень охоплює корупційні прояви у судах апеляційної інстанції. Їх специфіка полягає в тому, що апеляційний перегляд визначає не лише рух справи, а й фактичну можливість збереження або зміни правового становища сторін. Тому корупційні ризики на цьому рівні можуть проявлятися як у безпосередньому впливі на процесуальне рішення, так і в інших порушеннях, зокрема, пов'язаних із недостовірним декларуванням та приховуванням реального майнового стану судді. Характерним прикладом є провадження щодо судді апеляційного господарського суду, у якому, за версією слідства, *наприкінці 2021 року було набуто у власність дві земельні ділянки та житловий будинок на Київщині, вартість яких перевищувала законні доходи більш ніж на 16 млн грн. Крім того, у деклараціях за 2021–2024 роки, як зазначають органи досудового розслідування, суддя відобразив недостовірні відомості щодо вартості цього*

майна. За клопотанням САП суддю було тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя до набрання вироком законної сили або закриття кримінального провадження [232]. У зв'язку з цим провадження охоплює одразу декілька аспектів: можливе незаконне збагачення і декларування завідомо недостовірних відомостей.

Ще одним проявом корупції на апеляційному рівні є провадження щодо чотирьох суддів Київського апеляційного суду, яких НАБУ і САП викрили на одержанні 35 тис. дол. США неправомірної вигоди за ухвалення рішення про скасування арешту майна. За даними слідства, один із суддів запропонував стороні у справі забезпечити задоволення відповідної скарги, після чого представник компанії звернувся до НАБУ. У подальшому, після передачі коштів, частину неправомірної вигоди суддя-посередник залишив собі, а решту передав іншим суддям для розподілу. НАБУ повідомило про завершення розслідування у квітні 2024 року [101].

Наведені провадження свідчать, що корупція в судах апеляційної інстанції теж може охоплювати ширший комплекс порушень, пов'язаних із незаконним набуттям активів, приховуванням джерел походження майна, використанням службового становища, залученням кількох суддів до погодженого прийняття процесуального рішення та розподілом неправомірної вигоди між учасниками такої домовленості. Особлива небезпека таких проявів полягає в тому, що апеляційна інстанція має забезпечувати додаткову гарантію справедливого судового розгляду. За умов корупційного впливу ця гарантія втрачає своє призначення, а апеляційний перегляд може використовуватися як інструмент забезпечення приватного інтересу.

Третій рівень охоплює корупційні прояви у місцевих судах. Їх особливість полягає в тому, що місцеві суди є найчастіше наближеними до повсякденних потреб судового захисту прав і свобод громадян. На цьому рівні розглядається більша частина кримінальних, цивільних та адміністративних справ, а також вирішуються окремі процесуальні питання, зокрема, пов'язані із арештом майна,

тимчасовим доступом до речей і документів та іншими заходами забезпечення кримінального чи провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Водночас, як і на вищих рівнях, корупційні ризики на місцевому рівні теж можуть мати різну характеристику. З одного боку, вони проявляються у типових порушеннях фінансового контролю, недостовірному декларуванні майна, приховуванні реального майнового стану судді або сумнівному набутті майнових прав. Зокрема, у публічному просторі набуло розголосу питання щодо судді *Бабушкінського, нині Шевченківського, районного суду м. Дніпра. За повідомленнями медіа з посиланням на результати перевірки НАЗК, у декларації судді були виявлені відомості, які стосувалися незадекларованого користування житлом та майнових прав членів сім'ї. Окрім цього, повідомлялося про кримінальне провадження, пов'язане з обставинами набуття права власності на квартиру, яку суддя попередньо орендував. Ці обставини не стосуються безпосереднього ухвалення рішення за неправомірну вигоду, однак характеризують інший небезпечний для судової системи напрям – невідповідність поведінки судді вимогам доброчесності, прозорості майнового стану та належного декларування [237].*

З іншого боку, для місцевих судів характерними залишаються випадки неправомірного впливу на вирішення конкретних процесуальних питань. Показовим є кримінальне провадження щодо судді *Воловецького районного суду Закарпатської області. За даними НАБУ і САП, суддя висловив прохання надати неправомірну вигоду за скасування арешту та повернення приватному товариству на відповідальне зберігання 20 куб. м лісоматеріалів. Слідство також зазначає, що суддя надавав поради щодо підготовки клопотання і часу його подання, щоб уникнути автоматизованого розподілу на іншого слідчого суддю. Під час одержання 1300 дол. США неправомірної вигоди суддю було викрито, а його дії кваліфіковано за ч. 3 ст. 368 КК України [139].*

Наведені приклади свідчать, що корупція у місцевих судах не завжди має одночасно значний фінансовий масштаб, однак її суспільна небезпека полягає в іншому. Як вже було зазначено, саме місцевий суд є першою ланкою судового

захисту, а тому будь-які прояви недоброчесності на цьому рівні безпосередньо впливають на сприйняття правосуддя громадянами. Якщо учасник провадження стикається з можливістю вирішення питання шляхом неправомірної вигоди, маніпулювання розподілом справи тощо, це підриває довіру не лише до конкретного суду, а й до всієї системи судоустрою.

Варто звернути увагу на дані, що характеризують практичний досвід підприємців у взаємодії із судами. За матеріалами НАЗК, у 2024 році 18,1 % представників бізнесу, які мали контакти із судовою системою, оцінили свій досвід як корупційний, а 24,5 % повідомили про перебування у ситуаціях, що містили ознаки корупції. При цьому найбільш корупційно навантаженим напрямом залишався розгляд господарських справ, у яких стороною виступало підприємство: 12,4 % респондентів із числа тих, хто взаємодіяв із судовою системою, вказали на наявність ознак корупції саме в таких справах [96, с. 120]. Це дозволяє зробити кілька важливих висновків. По-перше, корупційні ризики в системі судоустрою концентруються не лише у кримінально-правовому сегменті чи в політично резонансних процесах, а й у буденних економічних і адміністративних спорах. По-друге, господарське судочинство залишається особливо вразливим до неформального впливу через високу ціну результату для сторін спору. По-третє, виконання судових рішень також залишається окремою проблемною площиною, адже саме на цій стадії формальна наявність судового акта ще не означає фактичного захисту права. Усе це свідчить, що тенденції корупції в системі судоустрою відображають не лише поведінку суддів, а й ширші інституційні проблеми судового адміністрування та забезпечення виконання рішень [96, с. 132].

Водночас, значна частина корупційних практик у системі судоустрою не потрапляє до офіційної статистики через закритість комунікацій між сторонами, використання посередників, небажання заявників повідомляти про власну участь у неправомірних домовленостях, страх перед наслідками конфлікту з представниками судової влади, а також складність документування неформального впливу на процес прийняття рішень [259, с. 182–184; 129, с. 66–

68]. У результаті виникає стійкий розрив між формально зареєстрованими випадками та реальним сприйняттям поширеності корупції в судах. До речі, ця обставина і пояснює, чому суспільне переконання щодо високого рівня корупції в судовій сфері тривалий час зберігається навіть за відносно невеликої кількості гучних вироків або дисциплінарних рішень. Більше того, на сучасному етапі латентність посилюється стійким використанням неформальних зв'язків і посередницьких механізмів. У цьому контексті проблемного значення набуває і неодноразова участь окремих представників правоохоронних органів, адвокатської спільноти та інших правничих професій, як посередників між зацікавленими особами та суддями або іншими працівниками судової системи. Йдеться не про загальну характеристику правоохоронних органів чи адвокатури, а про ризик використання професійного статусу, комунікаційних можливостей і довіри до правничої професії для прихованого впливу на судовий процес. За таких умов каральні заходи не можуть бути єдиним інструментом антикорупційної діяльності. Їх застосування має значення після вчинення правопорушення, однак не усуває причин і умов, які сприяють формуванню корупційної поведінки.

Отже, корупція в системі судоустрою України є однією з найбільш небезпечних загроз для належного функціонування судової влади, оскільки її поширення безпосередньо впливає на реалізацію права на справедливий суд, рівень суспільної довіри до правосуддя, авторитет суду та ефективність державної антикорупційної політики. Обґрунтовано, що оцінка стану корупції в системі судоустрою не може зводитися виключно до офіційних статистичних показників, адже вона має здійснюватися з урахуванням соціологічних досліджень, аналітичних матеріалів, дисциплінарної практики та інших відомостей, які дають змогу виявити не лише зареєстровані прояви корупції, а й рівень її латентності, суспільного сприйняття та інституційної поширеності. Сучасний стан корупції в системі судоустрою України характеризується поєднанням високого рівня суспільного сприйняття корумпованості судової влади, збереженням стійких корупційних ризиків у діяльності судів, а також

недостатнім рівнем довіри до спроможності наявних механізмів повною мірою нейтралізувати відповідні загрози. Водночас дослідження дало підстави виокремити основні тенденції корупції в системі судоустрою України, до яких належать: збереження низького рівня довіри до судів; концентрація корупційних ризиків у найбільш значущих напрямках судової діяльності; значна латентність корупційних проявів; підвищення суспільного резонансу проваджень щодо представників вищих судових інстанцій; вплив умов воєнного стану на функціонування судової системи; а також поступове посилення ролі внутрішніх превентивних адміністративно-правових механізмів.

Узагальнюючи вищевикладене, під корупційними правопорушеннями в системі судоустрою України пропонуємо розуміти *сукупність протиправних діянь, пов'язаних із порушенням установлених антикорупційних обмежень, заборон, вимог фінансового контролю, правил врегулювання конфлікту інтересів, стандартів професійної етики та доброчесності у діяльності суддів, працівників апарату суду й інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням функціонування судової влади*. Для адміністративно-правового дослідження такі діяння мають значення не лише як підстава юридичної відповідальності, а й як показник недоліків у правовому регулюванні, організації судової діяльності, системі контролю та механізмах забезпечення доброчесності. Саме тому особливого значення набуває категорія «доброчесність», яка виходить за межі формальної законності поведінки судді чи інших працівників у системі судоустрою. Вона охоплює вимогу саме такої поведінки, яка не створює обґрунтованих сумнівів у незалежності, неупередженості та чесності особи, залученої до здійснення або забезпечення правосуддя. Бангалорські принципи поведінки визначають доброчесність як одну з основних цінностей суддівської діяльності та пов'язують її з необхідністю підтримання довіри суспільства до судової влади. У коментарі до цих принципів наголошується, що судова влада, яка не викликає сумнівів у доброчесності, є необхідною передумовою демократії та верховенства права [267].

2.2. Суб'єкти запобігання корупції в системі судоустрою України

Запобігання корупції не може розглядатися як діяльність одного органу. Йдеться про сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, які виконують різні за змістом функції і обсягом завдання. Одні з них визначають засади державної антикорупційної політики, інші забезпечують організаційно-фінансові аспекти, а окремі суб'єкти безпосередньо здійснюють реагування та притягують до відповідальності осіб за вчинення корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень [122]. З огляду на характер повноважень, діяльність та ступінь безпосереднього впливу на антикорупційні процеси в системі судоустрою, суб'єктів запобігання корупції доцільно поділяти не за належністю до певної гілки влади, а за їхнім функціональним призначенням у відповідному механізмі. За цим критерієм доцільно на початку виокремити два рівні: стратегічний, на якому визначаються загальні засади запобігання корупції, та інституційний, у межах якого здійснюється безпосереднє застосування антикорупційних дій у системі судоустрою України.

До *стратегічно* рівня належать суб'єкти, повноваження яких пов'язані з формуванням державної антикорупційної політики, визначенням її пріоритетів, прийняттям законодавчих і програмних актів, забезпеченням координації діяльності органів публічної влади та створенням правових умов для запобігання корупції в системі судоустрою. До цього рівня доцільно віднести Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, а також окремі консультативно-дорадчі й координаційні органи, діяльність яких впливає на зміст державної антикорупційної політики.

Особливе місце на цьому рівні посідає Президент України. Його участь у запобіганні корупції в системі судоустрою не зводиться до безпосереднього контролю за діяльністю судів чи суддів, оскільки це суперечило б засадам незалежності судової влади. Водночас глава держави бере участь у формуванні кадрових передумов функціонування судової системи, адже призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради

правосуддя в порядку, встановленому законом [92]. Тобто, це надає відповідним повноваженням гарантійного значення, оскільки вони пов'язані з належним завершенням процедури добору суддів і забезпеченням функціонування судової влади відповідно до конституційних вимог. Не менш важливою є нормотворча діяльність Президента, яка проявляється у виданні указів, спрямованих на реформування системи правопорядку і удосконалення організаційно-правових основ її функціонування. Так, Указом Президента України було схвалено Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, що визначив основні вектори трансформації системи охорони публічної безпеки [91]. На виконання цього документа Кабінет Міністрів України розробив і затвердив відповідний план заходів, що підкреслює взаємозалежність рішень Президента та уряду [163].

Окремий напрям впливу Президента України на антикорупційну політику пов'язаний із діяльністю Ради національної безпеки і оборони України. Значення цього органу полягає в тому, що питання запобігання корупції пріоритетні для забезпечення національної безпеки, особливо у випадках, коли корупційні практики впливають на стійкість державних інституцій, довіру міжнародної спільноти, виконання рішень державної влади та спроможність України діяти ефективно та злагоджено в умовах воєнного стану. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» передбачає, що РНБО координує і контролює діяльність органів виконавчої влади, зокрема з питань протидії корупції, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю у сфері національної безпеки і оборони [218].

На стратегічному рівні також функціонує Національна рада з питань антикорупційної політики як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. Її значення полягає не у здійсненні індивідуальних перевірок чи притягненні винних осіб до відповідальності, а у виробленні пропозицій щодо актуалізації антикорупційної стратегії, оцінюванні стану реалізації антикорупційної політики, аналізі ефективності відповідних заходів, підготовці пропозицій щодо поліпшення взаємодії між суб'єктами запобігання і протидії

корупції, а також у врахуванні рекомендацій GRECO, OECD та інших міжнародних інституцій. Саме тому цей орган доцільно розглядати як елемент стратегічного, аналітичного й координаційного забезпечення антикорупційної політики, у тому числі в частині її впливу на систему судоустрою [210].

Водночас, Верховна Рада України посідає провідне місце на стратегічно-нормативному рівні системи суб'єктів запобігання корупції, оскільки саме парламент визначає правові засади організації публічної влади, встановлює загальнообов'язкові правила поведінки та формує законодавчу основу для функціонування антикорупційного механізму. Зокрема, Верховна Рада України впливає на запобігання корупції через прийняття законів, якими визначаються правовий статус органів судової влади, порядок добору, призначення та відповідальності суддів, засади фінансового контролю, правила врегулювання конфлікту інтересів, гарантії незалежності суду та відповідальність за корупційні й пов'язані з корупцією правопорушення. Повноваження парламенту щодо прийняття законів, затвердження Державного бюджету України, контролю за його виконанням, визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, затвердження загальнодержавних програм та розгляду Програми діяльності Кабінету Міністрів України прямо передбачені ст. 85 Конституції України [92]. На сучасному етапі про це свідчить перехід до формування нової Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки, проекти законів щодо якої вже зареєстровані у Верховній Раді України [6]. Такий процес підтверджує, що парламент зберігає ключову роль у нормативному закріпленні довгострокових антикорупційних пріоритетів. До остаточного ухвалення положення Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки слід розглядати як проектну основу подальшого розвитку державної антикорупційної політики [194].

Затверджуючи Державний бюджет парламент впливає і на матеріальні умови функціонування судової влади й антикорупційних інституцій. У цьому аспекті запобігання корупції не обмежується встановленням заборон чи санкцій, а охоплює створення належних фінансових і організаційно-технічних передумов для доброчесної діяльності судів. Недостатнє фінансування судової системи,

дефіцит працівників апарату суду, несвоєчасне оновлення електронних систем, затримки із забезпеченням приміщень, охорони, кіберзахисту та документообігу можуть лише посилювати корупційні ризики, тому рішення Верховної Ради бюджетного характеру теж мають пряме значення для превентивної складової антикорупційної політики. Водночас, не варто збувати, що контрольну функцію Верховної Ради України потрібно розуміти не як втручання у здійснення правосуддя, а як парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади, виконанням державних програм, використанням бюджетних коштів і реалізацією антикорупційної політики. У межах такого контролю можуть заслуховуватися звіти, проводитися парламентські слухання, аналізуватися ефективність законодавства, виявлятися прогалини правового регулювання та визначатися потреба у внесенні змін до законів [36, с. 6]. Вказаний контроль реалізується через діяльність профільних комітетів, тимчасових слідчих і спеціальних комісій, парламентські слухання, запити народних депутатів, заслуховування звітів керівників правоохоронних та контролюючих органів, а також суб'єктів. Завдяки контролю забезпечується дотримання принципу підзвітності й прозорості діяльності виконавчої влади, своєчасне реагування на порушення прав людини під час виконання антикорупційних заходів, а також коригування державної політики залежно від реальних викликів, зокрема в умовах воєнного стану. Окрім цього, Верховна Рада України визначає правові засади участі інститутів громадянського суспільства у антикорупційній діяльності, що відображено у відповідних законах.

Натомість, Кабінет Міністрів України належить до такого рівня суб'єктів запобігання корупції, оскільки забезпечує практичне втілення законодавчо визначених засад державної політики через систему органів виконавчої влади [167]. Відповідно до ст. 113 Конституції України Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією України, а у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, указами Президента

України і постановами Верховної Ради України [92]. Аналогічні положення закріплені у Законі України «Про Кабінет Міністрів України», який визначає організацію, повноваження та порядок діяльності Уряду України [207].

Кабінету Міністрів України не лише виконує закони, прийняті Верховною Радою України, а й організовує їх реалізацію через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації та підпорядковані управлінські структури. Через урядові рішення положення законів, стратегій і державних програм набувають прикладного адміністративно-правового змісту: визначаються виконавці, строки, джерела фінансування, порядок координації, звітності та контролю за виконанням відповідних заходів. Окремо необхідно враховувати роль Кабінету Міністрів України у реалізації державної антикорупційної політики через затвердження та забезпечення виконання державних антикорупційних програм. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 було затверджено Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки, а строк її виконання продовжено до дня набрання чинності Державною антикорупційною програмою на наступний період [197]. Це свідчить про те, що Кабінет Міністрів України виконує функцію управлінського забезпечення антикорупційної стратегії: переводить стратегічні положення у систему конкретних заходів, визначає відповідальних виконавців, покладає на них обов'язок забезпечити виконання відповідних завдань і встановлює порядок подання інформації про стан їх реалізації.

У системі запобігання корупції в судової Кабінет Міністрів України доцільно розглядати як суб'єкта, який забезпечує виконавчо-організаційний зв'язок між законодавчими засадами антикорупційної політики та їх практичним виконанням. Його повноваження не мають характеру втручання у незалежну професійну діяльність, однак створюють необхідні адміністративні умови для добросовісного й належного функціонування судової влади.

Продовжуючи надавати характеристики основним суб'єктам запобігання корупції на стратегічно-нормативному рівні доцільно звернути увагу на окремі міністерства, діяльність яких має значення для належного адміністративного

забезпечення антикорупційної політики, у тому числі й у системі судоустрою. Йдеться насамперед про Міністерство юстиції України та Міністерство цифрової трансформації України. Їхня роль полягає в формуванні та реалізації окремих напрямів державної політики. Насамперед це стосується Міністерства юстиції України. Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, Мін'юст є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, та головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізацію державної правової політики [204]. Міністерство розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів, готує пропозиції щодо вдосконалення законодавства, узагальнює практику його застосування, здійснює правову експертизу проектів актів, а також проводить антикорупційну експертизу правових актів і їх проектів із підготовкою рекомендацій щодо усунення факторів, які спричиняють або можуть спричинити вчинення корупційних чи пов'язаних із корупцією правопорушень [7, с. 56–57]. Ще один напрям роботи Мін'юсту пов'язаний із державною реєстрацією нормативно-правових актів міністерств та інших органів, контролем за додержанням законодавства про таку реєстрацію, веденням Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, офіційним опублікуванням актів законодавства, а також координацією діяльності юридичних служб органів виконавчої влади [204]. Не менш важливою є діяльність у сфері правової обізнаності, інформування населення, доступу громадян до джерел інформації та організації системи безоплатної правничої допомоги. Для запобігання корупції в судовій системі цей напрям має практичний зміст: чим краще особа розуміє порядок звернення до суду, способи захисту своїх прав, механізми оскарження неправомірних дій і джерела офіційної інформації, тим менше вона залежить від неформальних посередників, які можуть використовувати правову необізнаність для створення корупційних ситуацій. Продовженням цього напрямку є діяльність Міністерства цифрової трансформації України, оскільки сучасне запобігання корупції дедалі більше залежить від управлінських дій, відкритості даних і зменшення ручного

адміністрування. Відповідно до Положення про Міністерство цифрової трансформації України, Мінцифри є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, та головним органом, що забезпечує формування і реалізацію державної політики у сферах цифровізації, цифрового розвитку, електронного документообігу, публічних електронних реєстрів, адміністративних послуг, електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг [161].

Окремого врахування потребує місце Офісу Генерального прокурора в системі суб'єктів, діяльність яких впливає на запобігання корупції в судової України. Його не доцільно ототожнювати із суб'єктами, які формують державну антикорупційну політику в нормативному розумінні, оскільки прокуратура не визначає стратегічні засади цієї політики на рівні закону чи державної програми. Водночас Офіс Генерального прокурора виконує стратегічно-координаційну та процесуальну роль у тій частині антикорупційного механізму, яка пов'язана з реагуванням на корупційні кримінальні правопорушення, забезпеченням законності досудового розслідування, підтриманням публічного обвинувачення та координацією правоохоронних органів у сфері протидії злочинності.

Конституційною основою такого статусу є ст. 131-1 Конституції України, відповідно до якої прокуратура здійснює підтримання публічного обвинувачення в суді, організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку, а також представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначених законом [92]. Ці функції мають безпосередній зв'язок із протидією корупційній злочинності, зокрема у випадках, коли корупційні прояви в системі судової або навколо неї набувають ознак кримінального правопорушення.

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» Офіс Генерального прокурора організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури, забезпечує належне функціонування Єдиного реєстру досудових розслідувань і

його ведення органами досудового розслідування, а також визначає єдиний порядок формування звітності про стан кримінальної протиправності та роботу прокурора [217]. Крім того, Генеральний прокурор, керівники відповідних прокуратур, їх перші заступники та заступники координують діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності, а основною формою такої координації є проведення координаційних нарад із керівниками правоохоронних органів [217].

Проте, у контексті адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою слід чітко розмежовувати Офіс Генерального прокурора та САП, яка має спеціальний антикорупційний статус і виконує функції, безпосередньо пов'язані з наглядом за досудовим розслідуванням НАБУ, підтриманням державного обвинувачення у відповідних провадженнях, а також представництвом інтересів держави у справах, пов'язаних із корупційними чи пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Офіс Генерального прокурора, зі свого боку, забезпечує організаційну єдність системи прокуратури, загальну координацію її діяльності, функціонування ЄРДР, формування звітності та реалізацію повноважень Генерального прокурора як керівника системи прокуратури. Процесуальне керівництво у кримінальному провадженні також має запобіжний вплив, хоча за своєю природою належить до кримінального процесу. Відповідно до ст. 36 КПК України прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, доручає проведення процесуальних дій, погоджує клопотання слідчого, повідомляє особі про підозру, затверджує обвинувальний акт і здійснює інші повноваження, передбачені законом [109]. Для антикорупційної сфери це означає, що належна процесуальна діяльність прокурора забезпечує законність збирання доказів, дотримання прав і свобод учасників провадження, обґрунтованість обвинувачення та можливість подальшого судового розгляду.

У системі запобігання корупції в судоустрої України Офіс Генерального прокурора доцільно розглядати не як суб'єкта внутрішнього судового контролю

і не як орган адміністративного нагляду за судами, а як суб'єкта, який забезпечує законність і координацію інституційного реагування на корупційні прояви. Його роль виявляється у трьох основних напрямках: 1) організаційному – через координацію діяльності органів прокуратури та функціонування ЄРДР; 2) процесуальному – через забезпечення належного керівництва досудовим розслідуванням і підтримання публічного обвинувачення; 3) координаційному – через узгодження діяльності правоохоронних органів. Такий підхід дозволяє врахувати місце Офісу Генерального прокурора на стратегічному рівні, не змішуючи його з НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС.

У розрізі цього, слід додати, що сучасна антикорупційна система охоплює не лише превентивні адміністративні засоби, а й спеціалізовані інституції кримінально-правового реагування. Йдеться насамперед про вищезазначені НАБУ, САП, а також ВАКС, які були створені для виявлення, розслідування, процесуального супроводу та судового розгляду кримінальних проваджень щодо найбільш небезпечних корупційних кримінальних правопорушень [208; 217; 178]. Їхня діяльність не замінює адміністративно-правового запобігання, однак формує важливий механізм реагування на ті корупційні прояви, які вже набули ознак кримінального правопорушення. НАБУ відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, на який покладено попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [208]. НАБУ здійснює, передусім, оперативно-розшукові заходи, досудове розслідування, розшук і арешт активів, взаємодіє з іншими органами, проводить інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, забезпечує співпрацю з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення, та інформує суспільство про результати своєї роботи. В такий спосіб інформаційно-аналітична й профілактична складові дозволяють пов'язати діяльність НАБУ з адміністративно-правовим

запобіганням, не змінюючи при цьому основної кримінально-процесуальної природи його повноважень.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура забезпечує прокурорський супровід кримінальних проваджень, які становлять предмет діяльності НАБУ. Автономність, зокрема заборона Генеральному прокурору та його заступникам давати вказівки прокурорам САП щодо реалізації ними повноважень, має запобіжне спрямування, оскільки зменшує ризик адміністративного або політичного впливу на провадження у справах про топкорупцію [217]. У свою чергу, ВАКС здійснює розгляд справ щодо корупційних кримінальних правопорушень. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» визначає його як постійно діючий вищий спеціалізований суд у системі судоустрою України [178]. Його завданням є здійснення правосуддя з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, здійснення судового контролю за розслідуванням таких правопорушень, а також вирішення питань щодо визнання необґрунтованих активів і їх стягнення в дохід держави у передбачених законом випадках.

У межах адміністративно-правового дослідження НАБУ, САП і ВАКС доцільно розглядати не як основних суб'єктів превентивного адміністративного впливу, а як спеціалізовану кримінально-правову та кримінально-процесуальну ланку антикорупційної системи. Їхня діяльність спрямована переважно на реагування на вже вчинені корупційні кримінальні правопорушення, однак результати такої діяльності мають і запобіжний ефект: демонструють реальність відповідальності, виявляють типові способи вчинення корупційних діянь, фіксують причини та умови, що сприяли їх учиненню, а також створюють підстави для подальшого вдосконалення існуючих запобіжних заходів.

Для прикладу ще необхідно вказати і про Державну службу фінансового моніторингу України яка забезпечує реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, у тому числі від вчинення корупційних кримінальних правопорушень в системі судоустрою України. Відповідно до Закону «Про запобігання та

протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» серед завдань цієї служби, що мають відношення до запобігання проявам корупції в системі судоустрою, необхідно назвати такі: збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що може свідчити про легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом; забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у вказаній сфері; проведення національної оцінки ризиків; міжнародна співпраця та інформаційний обмін з державними органами, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; забезпечення представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [7, с. 64–65].

На наш погляд, застосований широкий підхід дозволяє не звужувати предмет дослідження, але й не ігнорувати ті інституції, без яких антикорупційна система була б неповною, оскільки корупційні прояви у системі судоустрою можуть бути предметом як адміністративно-правового реагування, так і кримінального провадження залежно від характеру діяння, статусу суб'єкта, розміру неправомірної вигоди, наслідків і правил підслідності чи підсудності. Після такого розмежування доцільно перейти до детального аналізу суб'єктів на *інституційно-прикладному* рівні, та які забезпечують адміністративно-правове запобігання корупції в системі судоустрою України.

На вказаному рівні суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрої України центральне місце посідає Національне агентство з питань запобігання корупції. За Законом України «Про запобігання корупції» НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику [191]. Його утворення постановою Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 118 стало одним із основних етапів інституційного оформлення превентивного напрямку антикорупційної системи України [221]. Зміст його компетенції охоплює аналіз

стану корупції, підготовку проєктів Антикорупційної стратегії та державної програми з її реалізації, моніторинг виконання цих документів, виявлення корупціогенних положень у нормативно-правових актах і проєктах актів, контроль за дотриманням правил етичної поведінки, вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, проведення фінансового контролю, перевірку декларацій, моніторинг способу життя, координацію діяльності уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, а також захист викривачів [72, с. 250]. Фінансовий контроль є одним із найбільш важливих засобів НАЗК у сфері запобігання корупції у системі судоустрою. Ведення Єдиного державного реєстру декларацій, контроль своєчасності їх подання, повна перевірка декларацій, логічний та арифметичний контроль, а також моніторинг способу життя дають можливість зіставляти офіційні доходи, майновий стан, витрати й фактичний рівень життя відповідних осіб [7, с. 53]. Повноваження НАЗК щодо надання роз'яснень, проведення перевірок, внесення приписів, складення протоколів про адміністративні правопорушення та направлення обґрунтованих висновків іншим спеціально уповноваженим суб'єктам дозволяють реагувати не лише на завершене порушення, а й на юридично значущі обставини, які можуть створити умови для корупційної поведінки. Окрім цього, Закон України «Про запобігання корупції» наділяє уповноважених осіб правом безперешкодно входити до приміщень державних органів, юридичних осіб публічного права та інших визначених законом суб'єктів, мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, вимагати документи та інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, отримувати письмові пояснення, складати протоколи про адміністративні правопорушення, представляти НАЗК у судах і проводити перевірки з питань, віднесених законом до компетенції Агентства. Такий обсяг повноважень свідчить, що НАЗК не обмежується аналітичною чи методичною діяльністю, а має реальні адміністративно-правові засоби впливу на порушення антикорупційного законодавства. Припис НАЗК є окремою формою реагування на порушення вимог антикорупційного законодавства. Він може вноситися

керівнику відповідного органу, підприємства, установи чи організації з вимогою усунути порушення, провести службове розслідування, притягнути винну особу до встановленої законом відповідальності або вжити інших передбачених законом заходів. Обов'язковість такого припису посилює адміністративно-правовий характер повноважень НАЗК, оскільки адресат не може залишити його без розгляду, а повинен повідомити Агентство про результати виконання. У разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, уповноважені особи НАЗК складають відповідний протокол і направляють його до суду. Якщо встановлені ознаки іншого корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, Агентство затверджує обґрунтований висновок і надсилає його спеціально уповноваженим суб'єктам [141; 231, с. 204].

Подальший аналіз доцільно зосередити на суб'єктах, які не лише впливають на загальні напрями антикорупційної політики, а безпосередньо пов'язані із системою судоустрою України. У цьому контексті початкової уваги потребує, насамперед, Державна судова адміністрація. Відповідно до ст. 151 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ДСА України є державним органом у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом [219]. Положення про ДСА України затверджене рішенням Вищої ради правосуддя від 17 січня 2019 р. № 141/0/15-19, а зміни до нього – рішенням ВРП від 7 грудня 2023 р. № 1231/0/15-23 [203; 200]. У сфері запобігання корупції значення цього органу полягає в тому, що, як вже було зазначено у попередньому підрозділі, корупційні ризики в судах виникають не лише через поведінку окремого судді, а й через недоліки організації роботи суду: кадровий дефіцит, неналежне фінансування, слабе технічне забезпечення, перевантаження працівників апарату, проблеми з документообігом, доступом до інформації та матеріально-технічними ресурсами. Емпіричні дані це підтверджують. За Звітом про діяльність ДСА України, станом на 31 грудня 2025 р. правосуддя здійснювали 582 місцевих та апеляційних суди, водночас територіальну підсудність судових справ було тимчасово змінено щодо 174 судів

[69]. Протягом 2025 року до місцевих та апеляційних судів надійшло 4 817 990 справ і матеріалів, а кількість розглянутих справ і матеріалів становила 4 532 383, тобто 94 % від надходження [69]. Зазначені показники свідчать про значне навантаження на судову систему, а тому питання фінансування, кадрового забезпечення, автоматизованого документообігу, приміщень, техніки й належної організації роботи апаратів судів мають не допоміжне, а безпосередньо превентивне значення для зниження корупційних ризиків. Фінансовий аспект діяльності ДСА України також має прямий зв'язок із запобіганням корупції. У 2025 році ДСА України виконувала функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України за двома бюджетними програмами: КПКВК 0501020 «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами та функціонування органів і установ системи правосуддя» і КПКВК 0501150 «Виконання рішень судів на користь суддів, працівників апаратів судів та працівників органів і установ системи правосуддя». Загальна потреба ДСА України у фінансовому ресурсі у 2025 році становила 36 278,4 млн грн, тоді як Законом України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» бюджетні призначення були передбачені в сумі 22 105,3 млн грн. При цьому забезпечення необхідних соціальних видатків системи правосуддя становило 68,9 %, оплати комунальних послуг та енергоносіїв (88,4 %), інших поточних видатків (47,2 %), видатків розвитку (11,7 %), а видатків на виконання судових рішень – 0,6 % [69].

Окремий напрям діяльності ДСА України пов'язаний із судовою статистикою та інформаційним забезпеченням антикорупційної політики. Наказом ДСА України від 14 травня 2025 р. № 195 внесено зміни до форми річної звітності № 1-ПК «Звіт судів про стан розгляду справ у сфері протидії корупції». Метою такого оновлення прямо визначено збір інформації про розгляд судами справ у сфері протидії корупції, пов'язаних із реалізацією державної антикорупційної політики [187]. Фактично, це свідчить, що ДСА України бере участь не лише у фінансуванні та організації роботи судів, а й у формуванні статистичної бази, необхідної для оцінювання стану судового розгляду справ антикорупційної категорії, виявлення проблем навантаження та підготовки управлінських рішень.

Поряд із цим, Вища рада правосуддя, відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції України і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів [179]. Її повноваження охоплюють внесення подань про призначення суддів, ухвалення рішень щодо порушення суддею чи прокурором вимог несумісності, забезпечення дисциплінарного провадження щодо суддів, утворення органів для розгляду дисциплінарних справ, розгляд скарг на рішення про притягнення суддів чи прокурорів до дисциплінарної відповідальності, ухвалення рішень про звільнення суддів, тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, переведення суддів, а також вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів [179]. У сукупності ці повноваження формують окремий блок адміністративно-правового впливу на якість суддівського корпусу та дисципліну в системі судоустрою.

Для запобігання корупції особливе значення має дисциплінарна функція ВРП. Відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів ВРП утворює Дисциплінарні палати з числа своїх членів [179]. Така організація дисциплінарної процедури має запобіжний зміст, оскільки дозволяє розглядати дисциплінарні питання не ситуативно, а в межах установленої законом процедури, із розподілом справ, фіксацією рішень, можливістю оскарження та подальшого перегляду. Водночас ВРП розглядає скарги на рішення Дисциплінарних палат і за результатами такого розгляду може залишити рішення без змін, змінити його, скасувати повністю чи частково або ухвалити нове рішення. Це забезпечує додатковий внутрішній рівень перевірки дисциплінарних рішень. Кадрові повноваження ВРП також мають антикорупційний зміст. Подання про призначення судді, рішення про переведення судді, звільнення з посади, припинення відставки, тимчасове

відсторонення від здійснення правосуддя та реагування на несумісність впливають на персональний склад судової влади [179]. У сфері запобігання корупції це важливо тому, що доброчесність судової системи залежить не лише від правил поведінки, а й від того, хто саме допускається до здійснення правосуддя та хто залишається в суддівському корпусі. ВРП має вплив і на організаційні умови функціонування системи судоустрою. Закон відносить до її повноважень визначення кількості суддів у суді, затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему або положень щодо її окремих підсистем, затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України, погодження Типового положення про апарат суду, участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, затвердження нормативів кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів, погодження перерозподілу бюджетних видатків між судами, а також призначення і звільнення Голови Державної судової адміністрації України та його заступників [179].

Поряд із цим, Вища кваліфікаційна комісія суддів України посідає окреме місце серед суб'єктів інституційно-прикладного рівня запобігання корупції в системі судоустрою України, оскільки її повноваження пов'язані із оцінюванням професійної діяльності судді, його відповідності вимогам компетентності, етики та доброчесності. У цьому аспекті особливого значення набуває регулярне оцінювання судді, передбачене ст. 90 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Його метою є виявлення індивідуальних потреб щодо вдосконалення, підтримання належного рівня кваліфікації та професійного зростання [219]. 29 вересня 2025 р. ВККС України рішенням № 181/зп-25 затвердила Положення про регулярне оцінювання судді [205]. Документ був підготовлений на виконання Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а його затвердження пов'язувалося також із Дорожньою картою з питань верховенства права, у межах якої Україна взяла на себе зобов'язання запровадити чіткі правила та процедури регулярного оцінювання суддів [64]. За офіційною інформацією ВККС України, регулярне оцінювання має проводитися один раз на три роки, а перший цикл його

проведення заплановано завершити до кінця III кварталу 2027 р. [226]. Зазначене дає підстави розглядати зазначену процедуру не як формальний кадровий захід, а як новий елемент постійного супроводу суддівської кар'єри. За змістом Положення про регулярне оцінювання судді, об'єктом оцінювання є поведінка та компетентність судді під час виконання професійних обов'язків. В Положенні також закріплено принципи регулярності, об'єктивності, єдності порядку та методології, застосування єдиних критеріїв, запобігання конфлікту інтересів, незалежності й неупередженості суб'єктів, які беруть участь в оцінюванні. На практиці ці принципи мають антикорупційне спрямування, оскільки обмежують можливість вибіркового, ситуативного або персоналізованого використання оцінювання щодо окремого судді. Суб'єктний склад регулярного оцінювання також має запобіжний потенціал. Положення передбачає участь чотирьох груп: викладачів або тренерів Національної школи суддів України, інших суддів відповідного суду, самого судді через анкету самооцінки та громадських об'єднань шляхом незалежного оцінювання роботи судді у відкритих судових засіданнях.

Окрім вищезазначених, до цього процесу, дотичні й інші суб'єкти. Так, на слушне переконання В. А. Завгороднього, найбільш вагому роль у запобіганні корупції відіграють громадські організації, які взаємодіють із органами влади на вертикальному та горизонтальному рівнях [59]. Разом із цим, Ю. В. Дем'янчук теж виокремлює неспеціалізованих суб'єктів, пов'язаних зі спеціалізованими суб'єктами спільною метою, а також інформаційними, координаційними та правовими зв'язками, зокрема: комерційні та некомерційні організації з різними формами власності, підприємства й установи, громадські, міжвідомчі та місцеві комісії, асоціації, фонди, що діють на підставі статутів і положень та мають вертикальну й горизонтальну структури на різних рівнях; медіа; об'єднання та молодіжні формування; профспілки; громадські організації і формування, створювані на добровільних засадах [44, с. 95].

Антикорупційний вимір громадянського суспільства відображається у наступних формах: 1) заснування спеціалізованих громадських об'єднань,

програмними цілями яких виступає моніторинг корупційної активності в органах публічного управління, консолідація відомостей про корупційні правопорушення та вжиття заходів щодо забезпечення необхідного правового реагування на прояви корупції; 2) формування постійно-діючих інститутів при відповідних органах державної влади та місцевого самоврядування, до повноважень яких належить перевірка претендентів на заміщення вакантних посад публічної служби та надання відповідних рекомендацій щодо подальшого розгляду кандидатури претендента; в) делегування членів громадських організацій та асоціацій для їх участі у процесі формування суб'єктного складу інститутів публічної влади; 3) участь в організованих органами місцевого самоврядування пленарних заходах щодо колегіального міжінституційного відбору та подальшої рекомендації представників територіальних громад чи відповідних соціальних спільнот для їх призначення до складу постійно діючих комітетів консультативного типу при відповідних органах публічної влади; 4) внесення пропозицій до вищих органів виконавчої влади чи парламенту щодо необхідності створення профільних антикорупційних інститутів публічного підпорядкування [66; 67, с. 63–65].

Згідно зі ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання та протидії корупції, зокрема, в судових органах мають право: 1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості; 2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції; 3) проводити, замовляти проведення

громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій; 4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції; 5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції; 6) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції; 7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції; 8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству; 9) здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції [191].

Громадські об'єднання залучаються до регулярного оцінювання і через незалежне оцінювання роботи судді у відкритих судових засіданнях. Предметом такого оцінювання є поведінка судді в судовому засіданні, комунікація з учасниками процесу, дотримання стандартів відкритості, коректності та поваги до сторін. Цей елемент може мати запобіжний ефект, оскільки відкритість судового процесу і зовнішнє спостереження за поведінкою судді зменшують ризик замкненості судової системи та підсилюють довіру до правосуддя. Водночас Положення вимагає, щоб представники громадських об'єднань, які беруть участь у регулярному оцінюванні, пройшли відповідні курси у Національній школі суддів України та ознайомилися з методичними рекомендаціями [243, с. 68].

Також серед суб'єктів, які можуть здійснювати заходи щодо запобігання корупції в судових органах, необхідно виокремити викривачів. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», викривач – це фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо означувана інформація

стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [191]. Викривачі можуть реалізувати повідомлення про можливі факти пов'язаних із корупцією правопорушень в системі судоустрою через внутрішні канали повідомлення; зовнішні канали повідомлення; [127] та способи захищеного (зокрема анонімного) повідомлення інформації [191].

Звісно, коло суб'єктів, яких можна прямо або опосередковано віднести до суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України, є значно ширшим. Водночас у межах адміністративно-правового аналізу доцільно виокремлювати не всі органи, які певною мірою дотичні до антикорупційної діяльності, а ті групи суб'єктів, чия компетенція впливає, або може вплинути на формування, організацію, реалізацію та контроль заходів запобігання корупції. На основі проведеного нормативно-правового аналізу суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України доцільно класифікувати за такими рівнями:

1. Стратегічний (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції і Міністерство цифрової трансформації України, Рада національної безпеки і оборони України, Національна рада з питань антикорупційної політики).

2. Спеціально-превентивний (НАЗК, Державна служба фінансового моніторингу України, АРМА);

3. Адміністративно-превентивний (Державна судова адміністрація, ВРП, ВККСУ, Рада суддів України, Національна школа суддів України);

4. Кримінальний процесуальний – НАБУ, САП, ВАКС, а в окремих випадках – Служба безпеки України та інші правоохоронні органи.

5. Громадсько-експертний рівень – викривачі, громадські об'єднання, правозахисні, аналітичні, журналістські й експертні організації у тому числі й міжнародні, які здійснюють моніторинг стану судової гілки влади, декларацій, статистики та беруть участь у незалежному оцінюванні роботи судді.

Втім, чинна нормативно-правова база не містить єдиного акта, який би визначав порядок взаємодії цих суб'єктів саме в частині запобігання корупції в системі судоустрою. Наявні закони та підзаконні нормативно-правові акти регламентують повноваження кожного органу окремо, однак не встановлюють спільного алгоритму обміну інформацією про корупційні ризики, результати діяльності, проблеми фінансового й кадрового забезпечення судів, статистику розгляду справ антикорупційної категорії, типові конфлікти інтересів, недоліки в організації роботи апаратів судів і результати регулярного оцінювання суддів.

У зв'язку з цим доцільно запропонувати розроблення міжінституційного акта під назвою: *Порядок взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України*. Його структура може бути такою:

Розділ I. Загальні положення (у цьому розділі слід визначити мету акта, сферу його дії, коло суб'єктів взаємодії, основні терміни, принципи взаємодії тощо).

Розділ II. Суб'єкти взаємодії та межі їх компетенції (потрібно закріпити групи суб'єктів за певними рівнями: стратегічний, спеціалізовано-превентивний, адміністративно-організаційний, процесуальний, громадсько-експертний).

Розділ III. Обмін інформацією про корупційні ризики в системі судоустрою (У цьому розділі варто передбачити, які саме відомості можуть передаватися між суб'єктами: узагальнені дані про конфлікт інтересів, результати перевірки декларацій, типові порушення етичних вимог, дисциплінарну практику, стан кадрового забезпечення, навантаження судів, проблеми апаратів судів, статистику розгляду справ про корупційні правопорушення, проблеми виконання антикорупційних програм і окремо треба встановити обмеження щодо персональних даних, таємниці досудового розслідування, службової інформації тощо).

Розділ IV. Спільне виявлення та узагальнення корупційних ризиків (доцільно передбачити підготовку щорічного узагальнення корупційних ризиків у системі судоустрою України, і відповідні матеріали могли б формуватися на основі інформації НАЗК, ВРП, ВККС України, ДСА України, Ради суддів України, НШСУ, ВАКС, НАБУ, САП та інших суб'єктів у межах їх компетенції).

Розділ V. Координація превентивних заходів (необхідно визначити порядок погодження методичних рекомендацій, проведення навчальних заходів, підготовки роз'яснень щодо конфлікту інтересів, доброчесності, декларування, етичної поведінки, організації роботи апаратів судів, цифрового документообігу, статистичної звітності та реагування на типові організаційні порушення).

Розділ VI. Взаємодія під час виявлення ознак правопорушень (розділ має визначати, як саме інформація про можливе адміністративне, дисциплінарне, чи кримінальне правопорушення передається компетентному суб'єкту).

Розділ VII. Гарантії незалежності суддів (взаємодія суб'єктів пов'язана із запобіганням корупції і не може стосуватися оцінки доказів, змісту судового рішення, позиції судді у конкретній справі, порядку голосування суддів чи будь-якого впливу на здійснення правосуддя., а предметом взаємодії можуть бути лише організаційні, кадрові, статистичні, методичні, антикорупційні та інформаційні питання).

Розділ VIII. Звітність, моніторинг і оцінка ефективності взаємодії (слід передбачити підготовку щорічного звіту про стан взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України, і такий звіт має містити не персональні висновки щодо конкретних суддів, а узагальнені дані про виявлені ризики, повторювані проблеми, виконані заходи, а також пропозиції щодо зміни законодавства або підзаконного регулювання)

Розділ IX. Прикінцеві положення (у ньому варто визначити порядок набрання чинності актом, порядок перегляду Порядку, оновлення додатків, форм обміну інформацією та методичних матеріалів).

Отже, головна ідея запропонованого адміністративно-правового заходу удосконалення запобігання корупції в системі судоустрою України полягає в тому, щоб не створювати новий орган, а впорядкувати взаємодію вже наявних суб'єктів за рівнями, межами компетенції, видами інформації, процедурами виявлення і реагування на корупційні та пов'язані із корупцією правопорушення і гарантіями невтручання у здійснення правосуддя.

2.3. Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судустрою України

Корупція в системі судустрою є серйозною проблемою, нерозв'язання і загострення якої суттєво впливає на міжнародне становище нашої держави та політичний імідж у світі. Водночас, під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, виникає низка питань, а порядок адміністративного провадження не може бути визнаний таким, що повністю задовольняє потреби теорії та практики запобігання корупції [67].

Адміністративно-деліктне законодавство є одним із ключових правових засобів реагування на правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судустрою України. Відповідальність за такі діяння передбачена главою 13-А КУпАП «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» [85]. Хоча провадження у справах цієї категорії загалом здійснюється за правилами, установленими КУпАП, воно має низку особливостей. Насамперед специфіка адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судустрою, полягає у спеціальному статусі суб'єктів відповідальності. Відповідні склади правопорушень у КУпАП пов'язані з положеннями ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», у якій визначено коло осіб, на яких поширюються антикорупційні обмеження та вимоги. У сфері судустрою до таких суб'єктів можуть належати судді, а також інші особи, які виконують службові функції у відповідній сфері.

Окремою процесуальною особливістю є спеціальні строки притягнення до адміністративної відповідальності. За загальним правилом, визначеним ст. 38 КУпАП, адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а у разі триваючого правопорушення – не пізніше як через два місяці з дня його виявлення, крім випадків, коли справи про адміністративні правопорушення підвідомчі суду. Водночас для правопорушень, пов'язаних з корупцією, встановлено інший строковий режим: стягнення може бути накладено протягом шести місяців з дня виявлення

правопорушення, але не пізніше двох років з дня його вчинення. Таке правило пояснюється складністю виявлення та документування корупційних проявів, необхідністю перевірки декларацій, аналізу службових дій особи та інших обставин, які не завжди можуть бути з'ясовані одразу після вчинення діяння.

Специфіка проявляється і в системі адміністративних стягнень. За вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, КУпАП передбачає штраф, а в окремих випадках – конфіскацію. Поряд із цим ч. 5 ст. 30 КУпАП надає суду можливість застосувати позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від шести місяців до одного року, навіть якщо таке стягнення прямо не передбачене санкцією відповідної статті Особливої частини КУпАП. Таке рішення може бути ухвалене з урахуванням характеру правопорушення, посади особи, обставин справи та висновку суду про неможливість подальшого збереження за нею права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Для системи судоустрою це положення є особливо важливим, оскільки корупційне або пов'язане з корупцією порушення може свідчити не лише про факт недотримання адміністративно-правової заборони, а й про несумісність відповідної поведінки з подальшим виконанням функцій у сфері правосуддя чи його організаційного забезпечення.

Важливе місце у провадженнях цієї категорії займає стадія складення і направлення протоколу. Відповідно до ст. 255 КУпАП протоколи у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, мають право складати, зокрема, уповноважені особи Національного агентства з питань запобігання корупції. Протокол разом з іншими матеріалами надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення правопорушення у триденний строк з моменту його складення. Для працівників апарату суду встановлено додаткову гарантію неупередженого розгляду. Якщо правопорушення, пов'язане з корупцією, вчинене службовою особою, яка працює в апараті суду, протокол разом з іншими матеріалами надсилається до суду вищої інстанції для визначення підсудності. Такий порядок спрямований на усунення ситуацій, коли справа могла б розглядатися судом, у якому працює особа, щодо якої складено

протокол. Одночасно з направленням матеріалів до суду особа, яка склала протокол, зобов'язана повідомити прокурора, відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування, керівника підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності. У такому повідомленні зазначаються характер правопорушення та норма закону, яку було порушено [48].

Ще однією особливістю є можливість тимчасового відсторонення особи від виконання службових повноважень. Відповідно до ч. 5 ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» [191] особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, може бути відсторонена від виконання службових обов'язків за рішенням керівника органу, установи, підприємства чи організації, в якій вона працює, до закінчення розгляду справи судом, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України. Для сфери судоустрою застосування такого заходу потребує особливо виваженого підходу, оскільки має враховувати не лише завдання запобігання можливому впливу особи на службові процеси, а й гарантії незалежності суддів та особливий порядок вирішення питань, пов'язаних із їхнім статусом.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, віднесено виключно до компетенції районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів. Це випливає з ч. 1 ст. 221 КУпАП. Судовий порядок розгляду таких справ забезпечує процесуальну перевірку обставин, наведених у протоколі, оцінку доказів, з'ясування суб'єктивної сторони правопорушення, наявності або відсутності приватного інтересу, причинного зв'язку між поведінкою особи та порушенням установлених антикорупційних вимог. КУпАП установлює також обов'язкову присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, під час розгляду справ, передбачених статтями 172-4–172-9-2 КУпАП. У разі ухилення від явки на виклик органу поліції або суду така особа може бути піддана приводу. Це правило має принципове значення, оскільки розгляд справ про правопорушення, пов'язані з корупцією, часто потребує безпосереднього з'ясування пояснень

особи, її ставлення до інкримінованих обставин, мотивів поведінки, обізнаності щодо встановлених обмежень і наявності або відсутності умислу [85].

Строк розгляду таких справ є загальним і становить п'ятнадцять днів з дня одержання судом протоколу та інших матеріалів справи. Водночас КУпАП передбачає випадки, коли цей строк може бути зупинений. Зокрема, суд може зупинити строк розгляду справи, якщо особа, щодо якої складено протокол, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може з'явитися, наприклад у зв'язку з хворобою, перебуванням у відрядженні, лікуванням чи відпусткою. Таке регулювання спрямоване на забезпечення балансу між оперативністю розгляду справи та необхідністю повного й об'єктивного з'ясування її обставин. Окремою гарантією законності провадження є обов'язкова участь прокурора у розгляді справи судом. Відповідно до ст. 250 КУпАП прокурор бере участь у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Така участь має забезпечувати належну правову оцінку матеріалів, підтримання позиції щодо наявності чи відсутності підстав для притягнення особи до відповідальності, а також реагування на порушення, допущені під час складення протоколу або збирання доказів [85]. Крім того, з метою виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення чи іншому невиконанню вимог Закону України «Про запобігання корупції», може призначатися службове розслідування. Воно проводиться за поданням спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції або за приписом НАЗК рішенням керівника органу, підприємства, установи чи організації, в якому працює особа, яка вчинила відповідне правопорушення, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [191]. Тобто, відсутність у судовому рішенні стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не виключає дисциплінарної відповідальності. Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, але щодо якої суд не наклав зазначене стягнення, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Вказане положення дає змогу розмежувати адміністративно-деліктну оцінку діяння та службово-дисциплінарні наслідки, які можуть наставати з огляду на порушення вимог антикорупційного законодавства [29]. У ст. 245 КУпАП визначено завдання провадження в справах про адміністративні правопорушення: своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її згідно з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності. Порядок такого провадження визначається КУпАП, Законом України «Про запобігання корупції». Специфіка вчинення окремих процесуальних дій, методика складання процесуальних документів можуть регламентуватися підзаконними нормативними актами. Наприклад, Інструкцією МВС України з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення [76] та Наказом НАЗК № 159/19 «Про затвердження Порядку оформлення протоколів про адміністративні правопорушення Національним агентством з питань запобігання корупції» [170].

Зміст провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією в системі судустрою, становить нормативно врегульована сукупність послідовних дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення обставин правопорушення, належне оформлення матеріалів, їх судовий розгляд, прийняття рішення та забезпечення його виконання. Таке провадження не зводиться лише до складення протоколу або накладення адміністративного стягнення, а охоплює весь процес руху справи – від фіксації юридично значущих обставин до реалізації постанови суду.

З урахуванням загальних положень КУпАП провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судустрою, доцільно розглядати як послідовність чотирьох основних стадій: 1) порушення провадження у справі та підготовка матеріалів; 2) розгляд справи по суті та прийняття постанови; 3) перегляд постанови у разі її оскарження; 4) виконання постанови у справі.

Перша стадія охоплює дії, пов'язані з виявленням ознак адміністративного правопорушення, збиранням і перевіркою фактичних даних, установленням особи, щодо якої складається протокол, а також процесуальним оформленням результатів такої діяльності. На цьому етапі важливе значення має належне документування обставин, які підтверджують або спростовують наявність складу правопорушення, пов'язаного з корупцією. Завершується ця стадія направленням протоколу та інших матеріалів до суду, уповноваженого розглядати відповідну справу [29].

Друга стадія полягає у судовому розгляді справи по суті. Вона включає підготовку справи до розгляду, перевірку належності та допустимості матеріалів, з'ясування явки учасників провадження, безпосередній розгляд обставин справи, заслуховування пояснень особи, щодо якої складено протокол, дослідження доказів, оцінку доводів сторін та прийняття постанови. Саме на цій стадії суд встановлює наявність чи відсутність складу адміністративного правопорушення, вирішує питання про винуватість особи та визначає правові наслідки розгляду справи [48].

Третя стадія пов'язана з переглядом постанови у разі її оскарження. Вона охоплює подання скарги або іншого передбаченого законом звернення, перевірку законності й обґрунтованості постанови, оцінку дотримання процесуального порядку розгляду справи, а також прийняття рішення за результатами перегляду. Значення цієї стадії полягає у забезпеченні додаткової процесуальної гарантії захисту прав особи, щодо якої винесено постанову, а також у виправленні можливих помилок, допущених під час первинного розгляду справи [94]. Кінцева стадія передбачає виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією. Вона включає звернення постанови до виконання, реалізацію призначеного адміністративного стягнення, а також направлення постанови відповідним органам чи посадовим особам у випадках, коли її виконання тягне додаткові дисциплінарні, службові або організаційні наслідки.

Отже, наявність достатніх даних, що вказують на вчинення особою адміністративного правопорушення, є підставою для порушення провадження. Адміністративне провадження може бути розпочате лише за наявності законних приводів. Їх перелік у КУпАП не визначений. Однак, видається, що приводами для порушення адміністративного провадження, можуть бути: заяви та повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості, громадян; повідомлення, опубліковані в пресі; безпосереднє виявлення правоохоронними органами ознак корупційного правопорушення. Наступний етап – встановлення фактичних обставин у справі. Його сутність полягає у провадженні дій, спрямованих на збирання доказів, які підтверджують або спростовують винуватість у вчиненні правопорушення.

Фактичні обставини можна поділити на дві групи: а) обставини, що мають безпосереднє значення для розв'язання питання про наявність або відсутність складу правопорушення пов'язаного з корупцією; б) обставини, що перебувають за рамками складу правопорушення, але мають значення для індивідуалізації відповідальності. Вони можуть бути встановлені різними способами: опитуванням осіб, що володіють інформацією, яка має значення для справи (правопорушники, потерпілі, свідки, експерти); проведенням експертизи; опитуванням свідків; вилученням, наприклад, документів; знаходженням речових доказів на місці вчинення правопорушення; огляду тощо. Всі встановлені обставини фіксуються у відповідних процесуальних документах. Такими документами є пояснення, висновки, акти, протоколи. На цьому завершується етап встановлення фактичних обставин. Етап процесуального оформлення результатів розслідування починається з аналізу зафіксованих у перелічених документах всіх обставин у справі й завершується складанням протоколу про адміністративне правопорушення повноважною на те особою (ст. 255 КУпАП). Саме протокол є процесуальним документом, що фіксує закінчення розслідування. Протокол може бути складений лише уповноваженою на те посадовою особою [7].

Необхідно звернути увагу, що початкова стадія провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією в системі судоустрою, має чітко визначене процесуальне оформлення. Відповідно до ч. 2 ст. 254 КУпАП протокол про адміністративне правопорушення, у разі його оформлення, складається не пізніше двадцяти чотирьох годин з моменту виявлення особи, щодо якої є підстави для притягнення до адміністративної відповідальності. Такий протокол складається у двох примірниках, один із яких під розписку вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності [85]. Вимоги до змісту протоколу визначені ст. 256 КУпАП. У ньому мають бути зазначені дата і місце складення, посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка його склала, відомості про особу, що притягається до адміністративної відповідальності, місце, час і суть адміністративного правопорушення, нормативний акт, який передбачає відповідальність за відповідне діяння, а також дані про свідків, і викривача, якщо такі особи є. Крім того, до протоколу вносяться пояснення особи, щодо якої його складено, та інші відомості, необхідні для правильного вирішення справи. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, це також має бути відображено у протоколі [85].

Процесуальне значення протоколу полягає в тому, що саме він фіксує первинну правову позицію уповноваженого суб'єкта щодо наявності ознак адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. Водночас сам факт складення протоколу не означає доведеності вини особи. Його зміст підлягає подальшій перевірці судом, який оцінює належність і допустимість доказів, повноту встановлення фактичних обставин, наявність усіх елементів складу правопорушення, а також дотримання процедури оформлення матеріалів.

Протокол підписується особою, яка його склала, та особою, що притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків або потерпілих протокол може бути підписаний також цими особами. Якщо особа відмовляється підписати протокол, у ньому робиться відповідний запис. При цьому така особа має право подати пояснення і зауваження щодо змісту

протоколу, які додаються до матеріалів справи, а також викласти мотиви відмови від його підписання [85].

Під час складення протоколу особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, мають бути роз'яснені її процесуальні права й обов'язки. Це має не формальне, а гарантійне значення, оскільки особа повинна розуміти зміст висунутих щодо неї тверджень, мати можливість надати пояснення, подати зауваження, користуватися правовою допомогою, заявляти клопотання та реалізовувати інші процесуальні права. Неналежне роз'яснення прав або відсутність відповідної відмітки у протоколі може впливати на подальшу оцінку законності провадження. У справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, важливим є також зазначення реєстраційного номера облікової картки платника податків особи, щодо якої складено протокол. Такі відомості мають значення для належної ідентифікації особи, виконання постанови суду та забезпечення подальших правових наслідків, зокрема у випадках накладення адміністративного стягнення або внесення відповідної інформації до передбачених законом реєстрів. Після складення протоколу застосовується спеціальний порядок його направлення. Відповідно до ст. 257 КУпАП протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення такого правопорушення [85]. Це правило відрізняє зазначену категорію справ від загального порядку направлення протоколів і забезпечує оперативне передання матеріалів на судовий розгляд. Окреме правило встановлено для випадків, коли адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, вчинене службовою особою, яка працює в апараті суду. У такій ситуації протокол разом з іншими матеріалами надсилається до суду вищої інстанції для визначення підсудності. Це положення спрямоване на усунення ризику розгляду справи судом, у якому працює особа, щодо якої складено протокол, і забезпечує додаткову процесуальну гарантію неупередженості судового розгляду [94].

Водночас цей порядок необхідно відмежовувати від особливостей складення протоколу стосовно судді або судді Конституційного Суду України. Для таких осіб КУпАП передбачає окрему процедуру, визначену ст. 257-1. Зокрема, протокол щодо судді або судді Конституційного Суду України складається Головою Національного агентства з питань запобігання корупції або його заступником, а Національне агентство повідомляє про складення такого протоколу відповідно Вищу раду правосуддя або Голову Конституційного Суду України [85]. Це положення враховує особливий конституційно-правовий статус суддів і необхідність додержання гарантій їх незалежності.

Одночасно з направленням протоколу до суду особа, яка його склала, надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу. У такому повідомленні зазначаються характер правопорушення та норма закону, яку, за твердженням уповноваженого суб'єкта, було порушено. Зазначене повідомлення має значення для вирішення питання щодо можливого відсторонення особи від виконання службових повноважень до завершення розгляду справи судом.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» особа, стосовно якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу, установи, підприємства чи організації, де вона працює, до закінчення розгляду справи судом [191]. У випадках, прямо передбачених законом, для забезпечення своєчасного і належного розгляду справи можуть застосовуватися заходи забезпечення провадження. До них належать, зокрема, особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів. Такі заходи можуть бути необхідними для встановлення особи, належного складення протоколу, фіксації предметів або документів, які мають значення для справи, а також для забезпечення виконання постанови. У справах про правопорушення, пов'язані з корупцією, йдеться, зокрема, про можливість виявлення документів, грошових

коштів, майна чи інших предметів, що можуть мати доказове значення. Особистий огляд здійснюється уповноваженою особою однієї статі з особою, яку оглядають, і в присутності двох понятих тієї самої статі. Огляд речей, як правило, проводиться у присутності особи, у власності або володінні якої вони перебувають. У невідкладних випадках огляд речей може бути проведений за відсутності власника або володільця, але за участю двох понятих. Про особистий огляд, огляд речей або вилучення речей і документів складається окремий протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення чи протоколі огляду речей. Вилученню підлягають речі й документи, які є знаряддям або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення чи мають значення для встановлення його обставин. Таке вилучення здійснюється посадовими особами органів, які проводили особистий огляд або огляд речей. Відомості про вилучені речі й документи мають бути належно зафіксовані, оскільки порушення порядку вилучення може поставити під сумнів допустимість відповідних матеріалів під час судового розгляду.

Окрім цього, відповідно до вимог Порядку оформлення протоколів про адміністративні правопорушення [170] облік адміністративних правопорушень здійснюється шляхом заповнення інформаційної картки про адміністративне правопорушення, що заповнюється в електронному вигляді. Забезпечення ведення обліку адміністративних правопорушень покладається на керівників самостійних структурних підрозділів Національного агентства, працівники яких є уповноваженими особами Національного агентства. Показники інформаційної картки мають відповідати наявним матеріалам справи про адміністративне правопорушення, об'єктивно і правдиво показувати суть адміністративного правопорушення.

Наступною стадією провадження у справі про правопорушення пов'язане з корупцією є розгляд справи судом. Розглядаючи адміністративні матеріали про вчинення адміністративних правопорушень, слід звернути увагу, що судді керуються вимогами Закону України «Про запобігання корупції», КУпАП та роз'ясненнями, що наданими у постанові Пленуму Верховного Суду України від

25 травня 1998 року № 13. Водночас орган, який веде боротьбу з корупцією, повинен додержуватися вимог ст. 245 вказаного Кодексу, тобто своєчасно, всебічно, повно й об'єктивно з'ясовувати обставини діяння. У разі встановлення підстав, передбачених ст. 247 цього Кодексу, за яких провадження у справі не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю – не складати протокол.

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 року № 13 зазначено, що поняття «достатність» щодо даних, які свідчать про наявність у діянні особи ознак корупційного правопорушення, є оцінювальною категорією. Питання про те, чи достатньо таких даних, у кожному конкретному випадку вирішує особа, уповноважена на складання протоколу. Але за будь-яких обставин це мають бути дані, які однозначно свідчать про те, що: 1) корупційне правопорушення віддбувалося; 2) його вчинено певною особою; 3) ця особа є суб'єктом корупційного правопорушення; 4) це правопорушення вчинено умисно; 5) наявні інші, передбачені ст. ст. 172⁴–172⁷ КУпАП ознаки корупційного правопорушення (наприклад, мета незаконного одержання матеріальних благ). Втім, уповноважені на складання протоколу, органи цих вимог закону повною мірою не дотримуються і в багатьох випадках відкривають провадження в справах без достатніх на те підстав. Це підтверджується значною кількістю закритих справ з підстав відсутності складу адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Типовим прикладом зазначеної проблеми є *постанова Голосіївського районного суду м. Києва від 25 березня 2021 року у справі № 752/5194/21, в якій розглянуто матеріали про притягнення до адміністративної відповідальності судді Конституційного Суду України за ч. 4 ст. 172-6 та ч. 2 ст. 172-7 КУпАП. Підставою для складення протоколів стало твердження НАЗК про наявність у діях судді ознак двох адміністративних правопорушень. По-перше, йшлося про нібито внесення завідомо недостовірних відомостей до щорічної декларації, оскільки у декларації не було зазначено транспортний засіб, який належав члену сім'ї. По-друге, НАЗК вважало, що суддя діяла в умовах реального конфлікту інтересів під час участі в ухваленні рішення Конституційного Суду України від*

27 жовтня 2020 року № 13-р/2020, яким, серед іншого, було визнано неконституційною статтю 366-1 КК України щодо декларування недостовірної інформації. Під час судового розгляду ключове значення мало не саме існування протоколів НАЗК, а доведеність усіх обов'язкових ознак складу адміністративного правопорушення. Суд звернув увагу, що для притягнення особи до відповідальності за ч. 4 ст. 172-6 КУпАП необхідно встановити не лише факт неточності або неповноти декларації, а й завідомий характер внесення недостовірних відомостей. Тобто орган, який склав протокол, мав довести, що особа усвідомлювала недостовірність зазначених або незазначених відомостей і мала намір їх приховати. У цій справі суд дійшов висновку, що такий намір не був доведений належними й допустимими доказами. Аналогічно суд оцінив і твердження щодо наявності реального конфлікту інтересів. Сам по собі факт участі судді Конституційного Суду України в ухваленні рішення, яке стосувалося положень антикорупційного законодавства, не був визнаний достатнім для автоматичного висновку про вчинення правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-7 КУпАП. Для такого висновку необхідно було встановити наявність інтересу, його суперечність службовим повноваженням, а також реальний вплив цієї суперечності на прийняття рішення. За результатами розгляду справи суд визнав, що надані матеріали не підтверджують вчинення дій чи прийняття рішення саме в умовах реального конфлікту інтересів. Унаслідок цього провадження у справі було закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративних правопорушень [171].

Судовий розгляд справи про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією в системі судоустрою, має здійснюватися з дотриманням установлених КУпАП процесуальних гарантій. Однією з таких гарантій є належне повідомлення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, про дату, час і місце розгляду справи. Повістка має бути вручена не пізніше ніж за три доби до дня судового розгляду. У ній зазначаються дата і місце розгляду справи. Інші учасники провадження також повідомляються

про день розгляду справи у той самий строк. Розгляд справи розпочинається з оголошення суддею, яка саме справа підлягає розгляду та яка особа притягається до адміністративної відповідальності. Після цього особам, які беруть участь у провадженні, роз'яснюються їхні процесуальні права й обов'язки. Наступним етапом є оголошення протоколу про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією. У судовому засіданні заслуховуються пояснення особи, щодо якої складено протокол, інших учасників провадження, досліджуються докази, вирішуються заявлені клопотання, а також заслуховується висновок прокурора, участь якого у справах цієї категорії є обов'язковою. Розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, здійснюється на засадах рівності всіх осіб перед законом і судом. Це означає, що процесуальне становище особи не може залежати від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного або соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови чи інших ознак. Судовий розгляд є відкритим, крім випадків, коли відкритість може суперечити інтересам охорони державної таємниці або іншим передбаченим законом вимогам [7].

Відповідно до ст. 268 КУпАП особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право знайомитися з матеріалами справи, надавати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, користуватися правовою допомогою адвоката або іншого фахівця у галузі права, який відповідно до закону має право на надання правової допомоги. Така особа також має право виступати рідною мовою, користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою провадження, а також оскаржити постанову у справі. Реалізація цих прав має важливе значення, оскільки саме під час судового розгляду перевіряється обґрунтованість протоколу, належність і допустимість доказів, а також наявність або відсутність складу адміністративного правопорушення.

Під час розгляду справи суддя зобов'язаний встановити, чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна конкретна особа у його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, а також чи наявні обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Крім того, з'ясовується, чи

заподіяно майнову шкоду, чи є підстави для передачі матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу, а також інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. У справах про правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою, особливого значення набуває перевірка всіх елементів складу правопорушення. Суд не може обмежитися формальним посиланням на протокол або сам факт виявлення певного порушення. Необхідно встановити об'єктивну сторону діяння, спеціальний статус суб'єкта, наявність вини, а у справах щодо конфлікту інтересів, як вже було зазначено – також приватний інтерес, його суперечність службовим повноваженням та реальний вплив на прийняття рішення чи вчинення дії. Саме недостатність доказів хоча б одного з цих елементів може бути підставою для закриття провадження у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення.

Вирішення зазначених питань має ґрунтуватися на доказах, зібраних у справі. Згідно зі ст. 251 КУпАП доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку суд встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винуватість особи у його вчиненні та інші обставини, необхідні для правильного вирішення справи [85]. Такі дані можуть встановлюватися протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, поясненнями потерпілих і свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото-, кіно- чи відеозапису, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами. Кожен доказ має самостійне процесуальне значення і підлягає оцінці у взаємозв'язку з іншими матеріалами справи.

У теорії адміністративного процесу докази класифікуються за різними критеріями. Зокрема, залежно від зв'язку з обставинами, що підлягають доказуванню, вони поділяються на прямі та непрямі. Прямі докази безпосередньо підтверджують або спростовують факт вчинення правопорушення певною особою, тоді як непрямі встановлюють інші юридично

значущі обставини, з яких лише у взаємозв'язку з іншими доказами можна зробити висновок про наявність або відсутність складу адміністративного правопорушення [45, с. 155–156]. За джерелом походження докази можуть бути первісними та похідними. Первісними є докази, отримані з першоджерела, наприклад оригінал документа або безпосередні пояснення особи, яка сприймала відповідні обставини. Похідні докази відтворюють зміст іншого джерела інформації, зокрема у вигляді копії документа або повідомлення про обставини зі слів іншої особи. У справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, така класифікація має практичне значення, оскільки використання похідних доказів потребує додаткової перевірки їх достовірності, повноти та зв'язку з іншими матеріалами справи [45, с. 156–157].

За процесуальним значенням для встановлення наявності чи відсутності складу правопорушення докази можуть мати обвинувальний або виправдувальний характер. Обвинувальні докази підтверджують факт вчинення правопорушення, наявність вини, спеціального суб'єкта або інших юридично значущих ознак складу. Виправдувальні докази, навпаки, можуть свідчити про відсутність події правопорушення, недоведеність вини, непричетність особи до відповідного діяння або відсутність інших обов'язкових елементів складу адміністративного правопорушення. Для справ про правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою, це має особливе значення, оскільки суд повинен оцінювати не лише сам факт наявності протоколу, а й достатність доказів для підтвердження кожного елемента складу правопорушення.

Порядок зберігання та обліку речей і документів, які визнані доказами у справах про адміністративні правопорушення та надійшли до суду, визначається Інструкцією з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затвердженою наказом Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 р. № 814 [201]. Такий підхід загалом забезпечує впорядкування роботи апарату суду з матеріалами справ, однак не розв'язує всіх питань доказування у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Ідеться передусім про те, що діловодні правила регулюють рух, облік і зберігання

матеріалів після їх надходження до суду, тоді як порядок первинного збирання, перевірки, фіксації та процесуального закріплення доказів уповноваженими суб'єктами залишається недостатньо деталізованим.

Найбільш проблемним у цьому аспекті є те, що чинний КУпАП визначає загальне поняття доказів, перелік їх процесуальних джерел та правило оцінки доказів, однак не містить цілісного порядку їх збирання у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, зокрема, в системі судоустрою. Стаття 251 КУпАП встановлює, що доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд у визначеному законом порядку встановлює наявність або відсутність адміністративного правопорушення, винуватість особи та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [85]. Водночас ця норма не розкриває алгоритму отримання таких даних, меж повноважень уповноваженої особи під час їх збирання, порядку витребування документів, особливостей роботи з електронними відомостями, реєстрами, цифровими файлами, службовим листуванням, матеріалами автоматизованих систем і доказами, отриманими від інших органів. У справах про правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою, ця проблема набуває особливої гостроти. Значна частина таких справ пов'язана не з очевидним фактом передачі неправомірної вигоди, а з порушенням вимог фінансового контролю, несвоєчасним повідомленням про суттєві зміни у майновому стані, невжиттям заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів, порушенням обмежень щодо сумісництва, подарунків або використання службових повноважень. Для доведення таких правопорушень недостатньо лише протоколу. Необхідно підтвердити спеціальний статус особи, зміст її службових повноважень, наявність юридичного обов'язку діяти певним чином, факт порушення цього обов'язку, форму вини, а в окремих категоріях справ – наявність приватного інтересу та його реальний вплив на прийняття рішення або вчинення дії.

Актуальним залишається питання призначення експертиз у таких провадженнях. КУпАП передбачає можливість використання висновку експерта

як доказу, однак не містить достатньо розгорнутої процедури ініціювання експертного дослідження, визначення його предмета, строків, порядку постановки питань експерту, оплати експертизи та оцінки висновку у справах про адміністративні правопорушення. У практичному вимірі це створює труднощі, коли для правильного вирішення справи необхідно встановити вартість майна, достовірність документа, технічні характеристики електронного файлу, обсяг фактичного користування майном, належність цифрового підпису або зміст інформації, отриманої з електронної системи. У таких випадках відсутність спеціальної процедури може призводити до формального підходу, коли суд або сторона провадження фактично змушені використовувати документи без належного експертного підтвердження.

Не менш важливою є проблема визначення належності, допустимості, достовірності та достатності доказів. Стаття 252 КУпАП передбачає, що суддя оцінює докази за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом [85]. Проте закон не деталізує, за якими саме критеріями суд має оцінювати допустимість доказів, отриманих із державних реєстрів, електронних систем, службових баз даних, матеріалів НАЗК, листів органів державної влади, копій документів або скріншотів. Через це в судовій практиці істотного значення набуває не лише зміст доказу, а й спосіб його отримання, форма фіксації, підтвердження джерела походження та можливість перевірити його достовірність. Окрему групу проблем становить поведження з речовими доказами та документами. У КУпАП відсутній детальний порядок визнання предметів речовими доказами у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Не чітко врегульовано, хто саме має ухвалювати рішення про фактичне значення предмета для справи, яким процесуальним документом це оформлюється, як забезпечується безперервність зберігання такого предмета, хто відповідає за його цілісність до передачі матеріалів до суду та яким чином має фіксуватися кожне переміщення речі або документа. Проблемним є і питання електронних доказів. У справах про правопорушення, пов'язані з корупцією,

дедалі частіше використовуються відомості з електронних декларацій, державних реєстрів, електронних кабінетів, автоматизованих систем, банківських або майнових баз даних. Водночас КУПАП не містить самостійного визначення електронного доказу, не визначає вимог до фіксації електронної інформації, перевірки її цілісності, встановлення часу створення або зміни файлу, підтвердження джерела походження та порядку засвідчення електронних копій. Унаслідок цього виникає ризик, що матеріали, які фактично мають доказове значення, можуть бути поставлені під сумнів через недоліки їх процесуального оформлення. Емпіричні дані також підтверджують наявність зазначених проблем. За результатами опитування 260 респондентів, серед яких 80 прокурорів, 68,1 % опитаних зазначили, що чинне адміністративно-деліктне законодавство недостатньо врегульовує порядок збирання доказів у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією. Ще 61,5 % респондентів звернули увагу на складність доведення суб'єктивної сторони правопорушення, зокрема умислу, обізнаності особи про наявність обмеження або реального конфлікту інтересів. На проблему відсутності чітких критеріїв допустимості електронних доказів указали 54,2 % опитаних, а 46,9 % визнали недостатньо врегульованим порядок призначення експертиз у справах цієї категорії. Показовими є й відповіді щодо причин закриття проваджень. Так, 57,3 % респондентів вказали, що істотною причиною непритягнення особи до відповідальності є процесуальні недоліки протоколу або матеріалів, які додаються до нього. 43,8 % опитаних назвали проблемою неналежне підтвердження джерела походження документів чи електронних відомостей. 39 % звернули увагу на несвоєчасне направлення матеріалів, неповноту повідомлення учасників провадження або інші процесуальні порушення, які ускладнюють подальший судовий розгляд. Оскільки респонденти могли обирати кілька варіантів відповіді, наведені показники відображають не взаємовиключні, а взаємопов'язані проблеми доказування (додаток***).

Водночас, важливою гарантією законності й обґрунтованості застосування адміністративних стягнень є стадія перегляду постанови. Відповідно до ст. 294

КУПАП постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим або його представником протягом десяти днів з дня винесення постанови [85]. Наявність цієї стадії дає змогу перевірити законність і обґрунтованість постанови, правильність оцінки доказів, дотримання процесуальних прав особи та повноту встановлення обставин справи. Перегляд постанови не слід ототожнювати з повторним розглядом справи. Перегляд означає перевірку вже ухваленої постанови суб'єктом, наділеним повноваженнями залишити її без змін, змінити або скасувати. Повторний розгляд має місце тоді, коли попередню постанову скасовано, а справу необхідно розглянути заново. Стадія перегляду не є обов'язковою для кожної справи, однак її існування має важливе гарантійне значення. Вона дисциплінує суб'єктів, які складають протокол, учасників судового розгляду та суд, оскільки створює можливість подальшої перевірки як фактичної, так і правової сторони прийнятого рішення [169].

Насамкінець доводиться констатувати, що одним з основних чинників, який негативно впливає на ефективність адміністративно-правового запобігання корупційним проявам, є відсутність однакової та усталеної практики судового розгляду справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою, і брак дієвих механізмів, які б забезпечували уніфікацію тлумачення і застосування відповідних адміністративно-правових заборон, оскільки касаційний розгляд справ про адміністративні правопорушення (включаючи правопорушення, пов'язані з корупцією) законодавством не передбачений.

Висновки до розділу 2

1. На основі сформульованого поняття запобігання корупції в системі судоустрою України обґрунтовано наукове розуміння адміністративно-правових засад запобігання корупції у сфері правосуддя. Доведено, що їх зміст не

зводиться виключно до законодавчої заборони корупційної поведінки та встановлення юридичної відповідальності за її прояви, а охоплює значно ширший комплекс нормативно визначених обмежень, заборон, процедур і гарантій, спрямованих на недопущення виникнення корупційних ризиків у функціонуванні судової влади. До змісту таких засад належать антикорупційні обмеження, правила врегулювання конфлікту інтересів, механізми фінансового контролю, спеціальні перевірки, моніторинг способу життя, дисциплінарні процедури, координація діяльності уповноважених органів, а також гарантії професійної діяльності осіб, на яких поширюється дія відповідних превентивних заходів. Доведено, що адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судоустрою мають розглядатися як самостійний механізм адміністративно-правового забезпечення функціонування судової влади, у межах якого поєднуються нормативний, інституційний, процедурний і превентивний компоненти.

2. З'ясовано, що корупційні ризики в системі судоустрою України виникають на різних рівнях її функціонування, охоплюючи як здійснення правосуддя, так і організаційне забезпечення діяльності судів. Обґрунтовано, що місце суб'єкта у структурі судоустрою безпосередньо впливає на характер можливої неправомірної поведінки, ступінь її суспільної небезпеки, масштаб потенційних наслідків і вибір адміністративно-правових засобів запобіжного впливу. Такий підхід дозволив розглядати корупцію в системі судоустрою не лише як сукупність окремих правопорушень, а як прояв деформації правового режиму функціонування судової влади, що потребує диференційованого превентивного реагування залежно від рівня судової інстанції, статусу відповідного суб'єкта та характеру його повноважень. На цій основі запропоновано авторське визначення корупційних та пов'язаних із корупцією правопорушень у системі судоустрою України, що дозволило конкретизувати межі відповідного адміністративно-правового впливу та уточнити зміст превентивних засобів, спрямованих на забезпечення доброчесності та належного функціонування судової влади.

3. Здійснено класифікацію суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України, у межах якої виокремлено суб'єктів *стратегічного* (віднесено суб'єктів, які визначають загальний напрям державної антикорупційної політики, формують законодавчі, програмні та організаційні засади її реалізації), *спеціалізовано-превентивного* (охоплює органи, діяльність яких безпосередньо спрямована на запобігання корупції, зокрема, на фінансовий контроль, виявлення потенційних корупційних ризиків тощо), *адміністративно-організаційного* (становлять суб'єкти, які забезпечують добір, оцінювання, дисциплінарну відповідальність, організацію роботи судів, функціонування апаратів судів, навчання суддів), *кримінального процесуального* (органи, уповноважені на виявлення, розслідування та судовий розгляд корупційних кримінальних правопорушень у межах визначеної законом компетенції) та *громадсько-експертного* (викривачі, громадські, правозахисні, журналістські, експертні та міжнародні організації, які здійснюють моніторинг стану судової влади, дисциплінарної практики та беруть участь у незалежному оцінюванні доброчесності) рівнів.

4. Встановлено, що однією з визначальних інституційних проблем запобігання корупції в системі судоустрою України є фрагментарність правового регулювання взаємодії уповноважених суб'єктів. За наявності розгалуженої системи органів чинне законодавство закріплює відокремлено їх повноваження, не забезпечуючи єдиного адміністративно-правового порядку координації антикорупційної діяльності, обміну інформацією про корупційні ризики, узагальнення результатів контрольних і превентивних заходів, а також вироблення узгоджених алгоритмів реагування на правопорушення. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність прийняття *Порядку взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України* як підзаконного (міжвідомчого) нормативно-правового акта, покликаного забезпечити належне впорядкування діяльності наявних суб'єктів за рівнями взаємодії, межами компетенції, видами інформації та процедурами реагування. Запропоновано структуру такого Порядку, що включає загальні положення, перелік суб'єктів

взаємодії та межі їх компетенції, порядок обміну інформацією про корупційні ризики, спільне виявлення та узагальнення таких ризиків, координацію превентивних заходів, взаємодію під час виявлення ознак дисциплінарних, адміністративних і корупційних кримінальних правопорушень, звітність, моніторинг, оцінку ефективності взаємодії та прикінцеві положення.

5. Встановлено, що провадження у справах зазначеної категорії характеризується сукупністю процесуальних особливостей, зумовлених спеціальним статусом суб'єктів відповідальності, строками притягнення до адміністративної відповідальності, особливим порядком складення та направлення протоколу, обов'язковою участю прокурора, судовим порядком розгляду справи, можливістю одночасного застосування дисциплінарних механізмів, зокрема відсторонення особи від виконання службових повноважень, а також необхідністю встановлення всіх елементів складу відповідного правопорушення.

6. Звернута увага на те, що основна проблема правозастосування у цій сфері полягає у недостатній процесуальній визначеності порядку збирання, перевірки, фіксації та оцінки доказів, оскільки чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить належної деталізації відповідних процедур, особливо у випадках використання електронних доказів, відомостей із державних реєстрів, службового листування, матеріалів автоматизованих систем, призначення окремих експертиз та доведення суб'єктивної сторони правопорушення. Така законодавча невизначеність негативно позначається на якості процесуального оформлення матеріалів, повноті доказової бази та єдності судової практики. Тому, вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства у цій частині має бути орієнтоване на нормативну конкретизацію правил доказування, уніфікацію вимог до процесуального оформлення матеріалів та забезпечення однакового застосування норм про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою України.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід запобігання корупції в системі судустрою

Запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судустрою України не може розглядатися лише як внутрішньодержавне завдання, відділене від міжнародних стандартів і практики інших держав. Вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері має важливе наукове та практичне значення, оскільки дозволяє з'ясувати, які адміністративно-правові засоби використовуються в інших державах для забезпечення доброчесності в судовій гілці влади. Такий досвід дає можливість не лише визначити позитивні напрями, що можуть бути враховані в Україні, а й виявити недоліки правового регулювання та організації судової системи окремих зарубіжних держав, щоб уникнути їх механічного перенесення у національне законодавство. Водночас використання зарубіжного досвіду не повинно означати формальне запозичення правових положень без урахування особливостей української судової системи, рівня розвитку антикорупційних інституцій, воєнного стану та наявних проблем. Для України цінність має не буквальне відтворення окремих зарубіжних рішень, а їх наукове осмислення з позиції можливості адаптації до національної правової системи [118]. Тому, у межах цього підрозділу нами буде зосереджено увагу на вивченні та узагальненні зарубіжного досвіду запобігання корупції в судових системах окремих держав, визначенні адміністративно-правових засобів, які довели свою ефективність, а також з'ясуванні можливості їх використання для вдосконалення запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судустрою України. На цьому підґрунті можуть бути сформульовані пропозиції щодо підвищення прозорості в діяльності судової гілки влади.

Держави запроваджують власні антикорупційні програми, стратегії або реалізують відповідну державну політику, спрямовану на запобігання корупційним проявам і мінімізацію їх наслідків. Одним із найвагоміших досягнень міжнародної спільноти у сфері запобігання корупційним проявам стала Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року. Конвенція покладає на держави-учасниці обов'язок сприяти активній участі осіб і груп, які не належать до державного сектору, у запобіганні корупції та боротьбі з нею. У демократичних державах запобігання корупції пов'язується не лише з діяльністю спеціально уповноважених органів, а й із рівнем розвитку громадянського суспільства. У науковій літературі звертається увага на дві основні тенденції. Перша полягає у взаємозв'язку між рівнем демократизації суспільства та поширеністю корупції: чим вищий рівень демократичного розвитку, тим менше можливостей для корупційних проявів. Друга тенденція полягає в тому, що громадянське суспільство розглядається як важливий суб'єкт впливу на владу, а отже, і як один із ключових учасників протидії корупції [118].

Значний потенціал у цій сфері мають неурядові організації, діяльність яких спрямована на виявлення, висвітлення та попередження корупційних проявів. Дослідники, які аналізують зарубіжний досвід залучення громадськості до запобігання корупційним проявам, виокремлюють низку неурядових організацій міжнародного рівня. До них належать Transparency International, International Anti-corruption Resource Center, Corruption Watch, Transparify та інші. Окремі організації готові надавати матеріальну, інформаційну й організаційну допомогу для реалізації антикорупційних заходів. Аналіз діяльності таких неурядових організацій свідчить, що їхній вплив проявляється у формуванні та реалізації антикорупційної політики, оцінюванні антикорупційних механізмів, які застосовують уряди, збиранні й обробці інформації про випадки корупції, виявленні корупційних ризиків, наданні правової допомоги, розробленні освітніх програм і формуванні антикорупційного світогляду громадян [118].

До держав, які сформували дієві механізми запобігання корупції, у тому числі й в системі судоустрою, традиційно відносять Францію, Німеччину,

Великобританію, США та інші країни. Для нашої країни, передусім, прикладним є досвід Німеччини, у якій запобігання корупційному впливу на судову систему значною мірою пов'язується не з майновими деклараціями чи створенням антикорупційного органу, а з організацією самого судового процесу. Йдеться передусім про порядок визначення судді або складу суду, який розглядатиме конкретну справу. Саме цей елемент має початкове та безпосереднє значення для запобігання корупції, оскільки, як вже було зазначено у попередніх підрозділах, можливість адміністративно вплинути на розподіл справи створює умови для заздалегідь прогнозованого результату її розгляду. У німецькому праві це питання пов'язане з принципом «законного судді», за яким особа має право на розгляд її справи суддею, визначеним заздалегідь установленими правилами, а не шляхом ручного адміністративного втручання після надходження справи до суду. Практичне значення цього принципу полягає в тому, що розподіл судових справ не повинен залежати від бажання голови суду, керівника апарату, сторони у справі або іншої зацікавленої особи. Для запобігання корупції це має не формальне, а цілком прикладне значення: якщо неможливо наперед «підвести» справу до потрібного судді, то істотно зменшується простір для неформальних домовленостей. Закон Німеччини про судоустрій передбачає, що в кожному суді діє президія, яка ухвалює рішення щодо розподілу судових справ між суддями та судовими колегіями. Такий розподіл визначається до початку відповідного робочого року. Зміни протягом року допускаються не довільно, а лише за наявності об'єктивних підстав, зокрема надмірного або недостатнього навантаження судді чи судової колегії, переведення судді або його тривалої відсутності [269]. Це означає, що німецький підхід ґрунтується не стільки на випадковості, скільки на попередній визначеності правил. Судова справа має потрапити до того складу суду, який був визначений ще до появи конкретної справи, а не після того, як стало зрозуміло, хто є її сторонами і яке значення вона може мати. Окремого значення набуває те, що розподіл справ у Німеччині здійснюється не одноосібно головою суду. Президія суду формується за участю суддів, а її компетенція стосується саме організаційного розподілу суддів між

колегіями та визначення правил розподілу справ. При цьому в аналітичних матеріалах щодо судової влади Німеччини наголошується, що президії судів у цій частині діють самостійно, без впливу голів судів [274]. Для запобігання корупції це важливо, оскільки усувається надмірна концентрація адміністративного впливу в руках однієї посадової особи суду. Такий досвід має значення для України не тому, що в Україні відсутній автоматизований розподіл судових справ. Навпаки, автоматизована система документообігу суду в Україні вже існує. Проблема полягає в іншому: сама наявність електронної системи ще не гарантує відсутності впливу на розподіл, якщо залишаються можливості для необґрунтованого виключення суддів із розподілу, маніпулювання підставами повторного розподілу, формального посилення на навантаження або технічні обставини. Тому німецький досвід є корисним не як альтернатива українській автоматизованій системі, а як приклад посилення її організаційної та процедурної захищеності [118].

Отже, правила визначення судді мають бути зрозумілими до надходження конкретної справи; будь-яка зміна в розподілі повинна мати чітку підставу; інформація про підстави виключення судді з розподілу, повторний розподіл або зміну спеціалізації має бути доступною для перевірки. Для української системи судоустрою це має практичне значення передусім у трьох напрямках. По-перше, необхідно посилити прозорість підстав, з яких суддя тимчасово не бере участі в автоматизованому розподілі справ. По-друге, слід забезпечити належну перевірку випадків повторного розподілу справ, особливо якщо такі випадки стосуються резонансних, економічно значущих або корупційних проваджень.

Після досвіду Німеччини, доцільно звернутися до досвіду Франції. Його цінність для України полягає в тому, що у французькій судовій системі запобігання корупційним ризикам пов'язується з повсякденною професійною поведінкою магістрата, його зовнішніми інтересами, додатковою діяльністю, службовими контактами та здатністю своєчасно усунутися від участі у справі, якщо виникає сумнів у неупередженості. Так, у Франції для суддів і прокурорів використовується категорія «магістрат», що охоплює осіб, які належать до

судової магістратури. Для цієї категорії посадових осіб запобігання корупції не зводиться лише до кримінальної відповідальності за одержання неправомірної вигоди. Воно починається раніше – із встановлення правил професійної поведінки, декларування інтересів, перевірки сумісності додаткової діяльності з посадою, а також із можливості отримати попередню етичну консультацію. У цьому аспекті французький досвід є корисним для України, оскільки в системі судоустрою корупційний ризик часто виникає не у формі прямої неправомірної вигоди, а через приватний інтерес, службову залежність, попередні професійні зв'язки, оплачувану викладацьку чи консультативну діяльність, участь у професійних заходах, контакти з адвокатами, представниками бізнесу або іншими особами, які можуть бути зацікавлені в конкретному судовому рішенні.

Показовим є те, що у Франції після призначення на відповідну посаду магістрат повинен подати декларацію інтересів. Стаття 7-2 Ордонансу № 58-1270 від 22 грудня 1958 р. про статус магістратури передбачає, що протягом двох місяців після вступу на посаду магістрат подає повну, і добросовісну декларацію своїх інтересів [279]. Ідеться не про формальне дублювання майнової декларації, а про виявлення тих обставин, які можуть впливати на виконання службових повноважень. Значення такого підходу полягає в тому, що приватний інтерес розглядається не лише як підстава для відповідальності після порушення, а як юридично значуща обставина, яку потрібно встановити ще до виникнення процесуальної або управлінської проблеми. Французьке регулювання деталізує не тільки сам обов'язок декларування, а й порядок роботи з такими відомостями. Декрет № 2017-713 від 2 травня 2017 р. передбачає подання декларації інтересів магістратами, її доповнення у разі істотної зміни обставин, проведення етичної співбесіди, а також можливість звернення до Колегії з питань етики магістратів судового порядку. Декларація та, за потреби, зауваження Колегії з питань етики долучаються до адміністративної справи магістрата і зберігаються протягом п'яти років після завершення виконання відповідних функцій [270].

Окремої уваги заслуговує етична співбесіда. Її практичне значення полягає в тому, що потенційний конфлікт інтересів не залишають лише на розсуд самого

магістрата. Відповідна посадова особа, яка приймає декларацію, має можливість обговорити з ним наявні інтереси, звернути увагу на ризикові обставини та, за потреби, залучити Колегію з питань етики. Для України ця ідея важлива не як формальна процедура, а як спосіб запобігти ситуації, коли суддя або працівник судової системи самостійно і без зовнішнього професійного обговорення вирішує, чи існує в нього приватний інтерес. У сфері судоустрою така співбесіда могла б мати значення під час призначення, переведення, зміни спеціалізації, зайняття адміністративної посади в суді або повернення судді до здійснення правосуддя після тривалої перерви.

Вища рада магістратури Франції також відіграє важливу роль у сфері професійної етики. На її офіційному сайті зазначено, що Рада бере участь у формуванні етичних принципів і супроводжує магістратів у їх повсякденному застосуванні. Крім того, з 2016 року при Раді діє служба допомоги та етичного моніторингу, до якої магістрати можуть звертатися з питаннями, що виникають під час виконання ними службових повноважень [271]. Це є важливим елементом запобігання корупції, оскільки етична проблема не завжди одразу має вигляд дисциплінарного проступку або кримінального правопорушення. Часто вона виникає як сумнів: чи можна брати участь у справі, якщо раніше були професійні контакти зі стороною; чи допустима оплачувана лекційна діяльність; чи не створює участь у певному заході видимість залежності; чи потрібно повідомити про обставини, які формально не заборонені законом, але можуть поставити під сумнів неупередженість. Також варто вказати і про діяльність Французького антикорупційного агентства, яке розробляє рекомендації для суб'єктів публічного і приватного права щодо запобігання та виявлення корупції [280].

Натомість, основу британського підходу становлять сім принципів, відомі як принципи Нолана. До них належать служіння публічним інтересам, доброчесність, об'єктивність, підзвітність, відкритість, чесність і лідерство. Особливо показовим є принцип доброчесності, відповідно до якого посадові особи не повинні потрапляти в залежність від осіб або організацій, здатних неправомірно впливати на їхню діяльність; вони також мають декларувати та

врегулювати свої інтереси й зв'язки [283]. У британській антикорупційній політиці помітний акцент на попередженні ризиків у самому публічному секторі. У Стратегії боротьби з корупцією 2025 року зазначено, що захист державного сектору від корупції та шахрайства пов'язаний із поведінкою посадових осіб, належним управлінням ризиками, підготовкою працівників, оцінюванням корупційних загроз у великих державних проєктах, закупівлях і управлінських рішеннях [284]. Така позиція виводить антикорупційну діяльність за межі суто карального реагування. У центрі уваги опиняється не лише особа, яка порушила заборону, а й процедура, яка дозволила такому порушенню виникнути або залишитися непоміченим. Окремий інтерес становить Закон Великої Британії про хабарництво. Його особливість полягає в тому, що поряд із відповідальністю за активне та пасивне хабарництво закон передбачає відповідальність комерційної організації за незапобігання хабарництву, якщо особа, пов'язана з такою організацією, вчинила хабарництво з метою отримання або збереження ділової переваги [266]. Втім, у системі судоустрою британський досвід варто розглядати насамперед через процедури добору суддів і правила суддівської поведінки. Конституційний реформений акт 2005 року закріплює вимогу, за якою добір кандидатів на суддівські посади має здійснюватися виключно за заслугами, а особа не може бути відібрана, якщо орган добору не переконаний у її належній репутації [268]. Суддівська комісія з призначень Англії та Уельсу також зазначає, що рекомендує кандидатів на суддівські посади за результатами відкритого конкурсу, на основі заслуг і за умови відповідності вимозі належної репутації [281]. Ця процедура цікава не самим фактом існування конкурсного добору, оскільки в Україні конкурси до суддівських посад також передбачені законодавством. Важливим є інше: британське регулювання прямо пов'язує професійну придатність із репутаційною оцінкою особи ще до її призначення. Тобто доброчесність не відкладена на майбутнє дисциплінарне провадження, а перевіряється на вході до суддівської професії. Кандидат має пояснити обставини свого професійного, фінансового, податкового, дисциплінарного чи іншого минулого, якщо вони можуть поставити під сумнів його відповідність

високим стандартам суддівської посади [275]. У національному контексті це дозволяє точніше сформулювати проблему добору суддів. Йдеться не лише про те, чи є конкурс відкритим і чи складено іспит. Важливо, щоб оцінювання доброчесності не перетворювалося на загальний висновок без зрозумілої аргументації. Якщо в кандидата існували дисциплінарні зауваження, сумнівні майнові операції, податкові проблеми, конфліктні професійні зв'язки або поведінка, несумісна з майбутнім статусом судді, такі обставини мають бути предметом мотивованої оцінки, а не формальної згадки в матеріалах конкурсу.

Не менш важливим є британський Guide to Judicial Conduct 2023. У ньому визначено, що поведінка судді має відповідати принципам незалежності, неупередженості та доброчесності [277]. Документ не обмежується поведінкою в судовому засіданні. Він стосується тих обставин приватного чи професійного життя, які можуть впливати на сприйняття судді як незалежного й неупередженого. Окрему ланку становить порядок розгляду скарг на поведінку суддів. У Великій Британії ці питання опрацьовує Judicial Conduct Investigations Office. Важливо, що такий механізм не призначений для перегляду судових рішень. Якщо особа не погоджується з рішенням суду, вона має використовувати апеляційні або інші процесуальні засоби. Якщо ж ідеться про поведінку судді, грубість, упереджене ставлення, недотримання етичних стандартів або інші позапроцесуальні обставини, такі питання можуть бути предметом дисциплінарного реагування [282]. При цьому, публічна звітність Judicial Conduct Investigations Office також заслуговує на увагу. Щорічні звіти містять інформацію про кількість отриманих скарг, їх характер, результати розгляду та застосовані дисциплінарні заходи [278]. Це дозволяє бачити не лише кількість скарг, а й типові проблеми суддівської поведінки. Для органів суддівського врядування така інформація може виконувати профілактичну функцію: вона показує, які ситуації найчастіше породжують скарги, які межі має дисциплінарна відповідальність і які види поведінки потребують додаткового роз'яснення в етичних правилах або навчальних програмах.

З урахуванням британського досвіду в системі судоустрою України доцільно посилити кілька напрямів. Перший – якість мотивування рішень щодо доброчесності кандидатів на суддівські посади. Другий – чітке розмежування скарг на судові рішення і скарг на поведінку судді. Третій – публічна аналітика дисциплінарної практики з поясненням типових порушень, а не лише з наведенням статистичних показників. Четвертий – поширення антикорупційних процедур не тільки одноособово на суддю, а й на адміністративне середовище суду: апарат, закупівлі, використання бюджетних коштів, доступ до інформації, управління ресурсами та внутрішню комунікацію [118].

Водночас, у США тривалий час діють програми Crime Stoppers, зміст яких полягає у заохоченні осіб, які повідомляють інформацію про приховані кримінальні правопорушення та причетних до них осіб. Первісно такі програми були зорієнтовані переважно на загальнокримінальну злочинність, однак їхні окремі елементи використовуються і в антикорупційній сфері. Йдеться передусім про створення безпечних каналів повідомлення, можливість отримання інформації від осіб, які не бажають публічного розголошення своєї участі, а також про формування практики співпраці суспільства з органами правопорядку [87, с. 68]. Важливим елементом американської антикорупційної системи є фінансова звітність посадових осіб. Її призначення полягає не лише у фіксації доходів і майнового стану, а й у виявленні потенційного конфлікту інтересів, прихованих фінансових зв'язків, сумісництва, подарунків, зобов'язань або інших обставин, які можуть впливати на неупередженість службової поведінки. Для окремих категорій високопосадовців застосовуються додаткові перевірочні процедури, зокрема перевірки із використанням поліграфа, що має значення у сферах, пов'язаних із доступом до певної інформації, безпековими повноваженнями та підвищеними вимогами до службової доброчесності.

Суттєве значення для запобігання корупції у США має діяльність медіа. Конституція США гарантує свободу слова і свободу преси, що створює правові передумови для журналістських розслідувань, публічного контролю за діяльністю посадових осіб і відкритого обговорення можливих зловживань.

Більшість медіа перебуває у приватній власності, що посилює їхню незалежність від органів державної влади та створює умови для критичного висвітлення фактів корупційної поведінки. Разом із тим навіть за наявності високого рівня правового захисту журналістської діяльності у США фіксуються випадки тиску на журналістів з метою розкриття конфіденційних джерел інформації, хоча в багатьох штатах діють гарантії, які звільняють журналістів від такого обов'язку [287; 18, с. 347]. Антикоруційна політика США також значною мірою спирається на етичні та дисциплінарні стандарти публічної служби. Їхній зміст полягає у тому, що правомірність поведінки посадової особи оцінюється через відповідність певним вимогам. У цьому контексті важливе місце займає Управління службової етики, яке забезпечує методичне, інформаційне та організаційне супроводження етичних стандартів у федеральних органах виконавчої влади.

Практика США передбачає регулярне навчання публічних службовців з питань запобігання корупції, конфлікту інтересів, правил отримання подарунків, обмежень після звільнення з посади та інших вимог службової поведінки. У більшості федеральних органів такі навчальні заходи проводяться систематично, як правило щороку, що дає змогу не обмежуватися формальним ознайомленням із нормативними приписами. Поряд із цим у відомствах функціонують підрозділи внутрішнього контролю, інспекційні служби та посадові особи, відповідальні за дотримання правил службової відповідності, виявлення зловживань і реагування на порушення етичних стандартів [224, с. 163]. Для української судової системи з американського досвіду доцільно брати не зовнішні організаційні форми, а конкретні підходи до поєднання етичного регулювання, фінансової прозорості, внутрішнього контролю, захисту повідомлень про порушення та реальної дисциплінарної відповідальності. У сфері судової влади особливого значення набуває не кількість декларативних правил, а невідворотність наслідків за їх порушення.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду запобігання корупції в системі судоустрою свідчить, що зведення антикорупційної діяльності лише до

посилення кримінальної відповідальності не дає стійкого результату. Репресивні засоби мають значення для реагування на вже вчинені правопорушення, однак вони не усувають умов, за яких корупційна поведінка виникає, приховується або сприймається як допустимий спосіб вирішення різного роду питань. У зв'язку з чим, в багатьох державах основний акцент переноситься на превентивні, адміністративно-правові та соціальні заходи, які впливають не лише на окрему посадову особу, а й на середовище функціонування усієї судової влади.

Зарубіжна практика показує, що запобігання корупції в судах передбачає поєднання кількох взаємопов'язаних напрямів. До них належать утвердження суспільного осуду корупційної поведінки, формування високих вимог до професійної доброчесності суддів і працівників судових органів, забезпечення належного рівня престижу суддівської професії, посилення моральної та дисциплінарної відповідальності осіб, які здійснюють правосуддя або організаційно забезпечують його здійснення. Важливе значення мають також прозорий конкурсний добір, якісна перевірка кандидатів на суддівські посади, належне грошове утримання суддів, соціальні гарантії, відкритість судової системи для громадського контролю та підвищення правової культури суспільства. Тому подальше удосконалення запобігання корупції в судових органах України має бути пов'язане не з формальним посиленням санкцій, а з послідовним усуненням умов, що сприяють виникненню корупційних ризиків.

3.2. Удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України

На основі інформаційно-аналітичної роботи, оцінювання корупційних ризиків, узагальнення практики діяльності правоохоронних й контролюючих органів, а також застосування антикорупційного законодавства формується основа планування і програмування заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, зокрема, у системі судоустрою України. У цьому

контексті йдеться не про загальне декларування боротьби з корупцією, а про юридично впорядковану діяльність уповноважених суб'єктів щодо розроблення, затвердження, виконання, моніторингу та перегляду існуючих програмних і планових нормативно-правових та підзаконних нормативно-правових актів.

Для досягнення цілей адміністративно-правового дослідження важливо розмежовувати планування і програмування, оскільки ці категорії мають різне функціональне призначення. Зокрема, планування використовується у різних сферах суспільної діяльності, однак найбільшого значення воно набуває саме в управлінні, де забезпечує впорядкування майбутніх дій, визначення засобів їх реалізації та досягнення поставленої мети [89]. О. М. Литвинов, характеризуючи планування як категорію управління, пов'язує його з розробленням загальної концепції розвитку системи управління, визначенням конкретних завдань, строків, способів їх виконання, тобто з формуванням програми дій на певний перспективний період [124]. Такий підхід дає підстави розглядати планування не лише як технічне складання переліку заходів, а як управлінську діяльність, спрямовану на визначення логіки подальшого розвитку відповідної системи.

В. І. Бабенко звертає увагу на те, що планування охоплює визначення напрямів, пропорцій, темпів, кількісних і якісних показників розвитку процесів у системі державного управління, зокрема під час реалізації державних функцій. Крім того, науковець пов'язує планування з розробленням цілей, завдань, напрямів розвитку, реформування державної діяльності та державного управління [8, с. 166–167]. У такому розумінні планування є однією з необхідних передумов організованого й послідовного здійснення публічного управління. Своєю чергою, С. К. Гречанюк розглядає планування як процес практичного втілення стратегії, що полягає у прийнятті та реалізації конкретних рішень, здатних забезпечити ефективне функціонування й подальший розвиток установи чи організації. На думку вченого, планові рішення можуть стосуватися визначення цілей і завдань, формування стратегії, розподілу та перерозподілу ресурсів, а також встановлення стандартів діяльності на майбутній період. У широкому значенні саме прийняття таких рішень і становить зміст планування.

У вузькому значенні планування полягає у підготовці спеціальних документів – планів, у яких визначаються конкретні кроки установи для досягнення поставлених цілей [37, с. 128–129]. У планах, як зазначає науковець, можуть відображатися прогнози розвитку установи, проміжні й кінцеві цілі та завдання, порядок координації поточної діяльності, механізм розподілу ресурсів, а також варіанти дій у разі виникнення непередбачуваних обставин. У межах науки управління він виокремлює три основні типи планів: плани-цілі, плани для повторюваних дій і плани для дій, що не мають регулярного характеру. Така класифікація має значення для здійснюваного адміністративно-правового аналізу, оскільки дозволяє розмежувати стратегічні, поточні та ситуаційні управлінські рішення.

Окремого значення набуває стратегічне планування. Н. М. Білошицька, досліджуючи акти стратегічного планування в системі адміністративно-правового регулювання, слушно наголошує на необхідності законодавчого визначення таких функцій, як прогнозування, планування та програмування, а також закріплення порядку реалізації діяльності органів влади шляхом прийняття владних приписів у межах їхньої компетенції [16, с. 248]. Досліджуючи його зміст у сфері оборони, В. В. Сокурєнко визначає стратегічне планування як діяльність компетентних суб'єктів щодо розроблення та реалізації основних напрямів і планів діяльності публічної адміністрації, пов'язаних із прогнозуванням, плануванням і програмуванням державної політики у сфері оборони та спрямованих на забезпечення національної безпеки й оборони держави. До елементів системи стратегічного планування вчений відносить оборонне, економічне, соціальне, військове, технічне планування та цільове програмування [234, с. 13]. До того ж, в Законі України «Про оборону України» закріплено поняття плану, що визначається, як складова частина оборонного планування, що містить сукупність документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових,

організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту [212].

Отже, планування доцільно розглядати як засіб управління, за допомогою якого уповноважені суб'єкти визначають пріоритети діяльності. Застосування планування дає можливість, по-перше, оцінити наявні проблеми та визначити можливі наслідки їх подальшого не вирішення; по-друге, сформулювати пріоритетні цілі діяльності з урахуванням реального стану законності, ресурсних можливостей і компетенції відповідних суб'єктів; по-третє, визначити систему заходів, необхідних для досягнення поставлених цілей; по-четверте, передбачити очікувані результати виконання запланованих дій і встановити критерії оцінювання їх результативності.

Потреба у плануванні пояснюється тим, що усунення або мінімізація корупційних ризиків вимагає не одноразових дій, а послідовного застосування комплексу заходів. Без плану такі заходи можуть виконуватися безсистемно, залежати від поточних управлінських рішень або залишатися на рівні загальних декларативних намірів. Науковий підхід до планування полягає в тому, що воно повинно ґрунтуватися на достовірній інформації про стан системи судоустрою, практику застосування антикорупційного законодавства, наявні організаційні недоліки, результати попередніх заходів і динаміку виявлених порушень. Недостатність або неточність такої інформації призводить до помилкового визначення пріоритетів, формального вибору заходів і неможливості об'єктивно оцінити їх результативність [242, с. 153]. Тобто, як зазначалось, адміністративно-правове планування впровадження заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією у системі судоустрою, повинні спиратися на реальну проблему, стратегічні цілі, відповідне забезпечення, розподіл компетенції, контроль та оцінювання результативності. Лише за таких умов документ може бути не формальним актом, а дієвим засобом організації антикорупційної діяльності. У цьому аспекті також можуть бути використані окремі положення, сформульовані О. М. Литваком щодо передумов планування, зокрема необхідність урахування закономірностей розвитку суспільства, економічних,

соціальних, демографічних, побутових, культурних та інших характеристик відповідної території або сфери управління [125, с. 326].

План як форма організації відповідної діяльності має відтворювати основні властивості управлінського рішення. Його головний зміст не може обмежуватися загальними положеннями про необхідність посилення профілактичної роботи або підвищення дисципліни в системі судоустрою. План має містити описувати заходи, правову підставу їх виконання, строки, виконавців, необхідні ресурси, очікуваний результат і спосіб перевірки виконання. Плануванню притаманна прогностична функція. Вона полягає у використанні аналітичної інформації для передбачення можливих змін у відповідній сфері, визначення ймовірних ризиків, своєчасного корегування управлінських рішень і вжиття заходів, спрямованих на зміцнення законності.

Комплексні плани запобігання правопорушенням можуть охоплювати планування заходів загального характеру, які спрямовані на підвищення стану законності, удосконалення координації між суб'єктами, поліпшення контролю та підвищення рівня правової культури. Прикладом такого підходу може бути Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, у якій передбачалося забезпечення ефективної реалізації державної політики шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на захист інтересів людини, суспільства і держави, а також на налагодження взаємодії між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю [220]. Водночас предметно-цільові плани мають дещо інше призначення. Вони спрямовуються на вирішення конкретної групи проблем. У сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, таким прикладом є Державна програма з реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні на 2015–2017 роки [198]. Її значення полягає в тому, що вона конкретизувала положення антикорупційної стратегії через систему завдань, заходів, виконавців і строків, тобто виконувала функцію проміжної ланки між стратегічним документом і практичною діяльністю суб'єктів реалізації антикорупційної політики.

Однак, досягнення цілей планування на різних рівнях пов'язане з кількома основними умовами. Першою є комплексний підхід до виявлення факторів, які сприяють правопорушенням, пов'язаним з корупцією. У межах адміністративно-правового аналізу йдеться передусім про зазначені у попередньому підрозділі фактори політичного, воєнного, економічного характеру, а також недоліки конкурсних процедур призначень на посади, слабкий внутрішній інституційний контроль, неефективне реагування на конфлікт інтересів, недостатню прозорість управлінських рішень та інші організаційні й фінансово-технічні чинники. Другою умовою є забезпечення взаємозв'язку, повноти та узгодженості конкретних заходів. План не повинен складатися з розрізнених дій, які не мають спільної мети або не пов'язані з виявленими ризиками. Кожний захід має бути логічно пов'язаний із проблемою, на вирішення якої він спрямований, а також із повноваженнями суб'єкта, відповідального за його виконання. Третьою умовою є створення системи реалізації запланованих заходів. Навіть обґрунтований план не дасть належного результату, якщо не визначено порядок його виконання, контролю, звітування та оцінювання. Тому планування має супроводжуватися організаційним забезпеченням: доведенням завдань до виконавців, визначенням відповідальних посадових осіб, проведенням методичної роботи, забезпеченням ресурсів і встановленням періодичності контролю.

Отже, узагальнення наведених положень дає підстави стверджувати, що планування заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються в системі судоустрою України, необхідно розуміти як *врегульовану нормами права організаційно-управлінську діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на визначення пріоритетів антикорупційної діяльності у системі судоустрою, загальне окреслення мети та заходів, що планується реалізувати, а також очікуваних результатів*. Йдеться не лише про підготовку окремого документа, а про послідовний адміністративно-правовий процес, що охоплює збирання та аналіз інформації, оцінювання корупційних ризиків, визначення проблем, вибір належних управлінських рішень, організацію їх виконання,

контроль, звітування та перегляд запланованих заходів з урахуванням фактичного стану їх реалізації.

У сучасних умовах планування антикорупційної діяльності у системі судоустрою вже застосовується на рівні окремих органів судової влади та організаційного забезпечення діяльності судів. Прикладом такого підходу є План роботи Головного спеціаліста з питань запобігання та виявлення корупції Державної судової адміністрації України, у якому визначено конкретні заходи, відповідального виконавця, строки виконання та очікувані результати щодо організації роботи з питань запобігання і виявлення корупції [164]. Аналогічним прикладом є План діяльності Вищої ради правосуддя [162]. Водночас наведені документи мають обмежене функціональне призначення, оскільки стосуються діяльності окремого органу, посадової особи або певного напрямку роботи. Вони не формують єдиного комплексного підходу до планування заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у всій системі судоустрою України. Така ситуація обумовлена складністю самої системи судоустрою, у межах якої антикорупційні ризики можуть виникати у різних організаційних процесах: доборі та переведенні суддів, оцінюванні доброчесності, дисциплінарному провадженні, функціонуванні апаратів судів, автоматизованому розподілі справ, фінансовому та матеріально-технічному забезпеченні, врегулюванні конфлікту інтересів, декларуванні, внутрішньому контролі та реагуванні на порушення антикорупційного законодавства.

У зв'язку з чим, в межах проведеного дослідження вважаємо за необхідне обґрунтувати доцільність прийняття окремого планового акта – *Плану заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року*. Його призначення має полягати не в дублюванні чинних планів окремих органів, а в узгодженні їхньої діяльності навколо спільної мети – запобігання корупційним проявам у системі судоустрою з урахуванням наведених у попередньому підрозділі факторів, що обумовлюють корупцію в судовій системі.

Структура Плану заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року повинна включати такі розділи.

1. Загальні положення. У цьому розділі доцільно визначити правову основу Плану, строк його дії, сферу застосування, коло суб'єктів виконання та загальну характеристику проблем, на розв'язання яких він спрямований. У загальних положеннях необхідно прямо зазначити, що План розробляється з урахуванням факторів, які сприяють поширенню правопорушень, пов'язаних з корупцією, у системі судоустрою України, а саме: загальнодержавних, інституційно-організаційних та суб'єктивно-поведінкових. Доцільно передбачити, що дія Плану поширюється на різного роду (організаційні, кадрові, дисциплінарні, фінансово-контрольні, інформаційні, освітні, координаційні тощо) заходи, які стосуються діяльності судів, Державної судової адміністрації України, Національної школи суддів України, НАЗК та інших суб'єктів, залучених до запобігання корупції у сфері судоустрою.

2. Мета Плану. Метою Плану має бути створення узгодженої системи заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України. Зміст цієї мети має охоплювати не лише зменшення кількості правопорушень, а й усунення факторів та інших причин та умов, що сприяють їх виникненню.

3. Основні завдання. До основних завдань Плану доцільно віднести:

- вдосконалення діяльності та взаємодії суб'єктів у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією;
- виявлення та систематизацію корупційних ризиків у системі судоустрою;
- удосконалення кадрових процедур, зокрема добору, оцінювання, переведення, кар'єрного просування та дисциплінарної відповідальності суддів і працівників апаратів судів;
- зменшення організаційних передумов корупції, пов'язаних із кадровим дефіцитом, надмірним навантаженням, нерівномірним розподілом справ і нестабільною роботою електронних систем;

- посилення фінансового контролю щодо суддів, працівників апаратів судів та інших суб'єктів декларування у системі судоустрою;
- удосконалення механізмів запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- забезпечення належного функціонування каналів повідомлення про корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та гарантій захисту викривачів;
- підвищення рівня правової культури, доброчесності та професійної відповідальності осіб, які працюють у системі судоустрою;
- запровадження системи регулярного моніторингу виконання Плану та публічного звітування про досягнуті результати.

4. Принципи реалізації. Реалізація Плану має ґрунтуватися на принципах законності, незалежності судової влади, доброчесності, прозорості, підзвітності, пропорційності, недопущення політичного впливу на судову систему, захисту викривачів, відкритості результатів моніторингу, об'єктивності оцінювання та персональної відповідальності виконавців за невиконання передбачених заходів. Окремо слід передбачити принцип недопущення підміни запобігання корупції формальною звітністю. Його зміст полягає в тому, що результативність Плану має оцінюватися не за кількістю проведених нарад, підготовлених листів або формально виконаних пунктів, а за реальним впливом заходів на усунення конкретних факторів, які сприяють корупційним проявам.

5. Суб'єкти виконання Плану. До суб'єктів виконання Плану доцільно віднести Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, Раду суддів України, Державну судову адміністрацію України, Національну школу суддів України, НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, уповноважених осіб з питань запобігання та виявлення корупції, інші органи державної влади, які беруть участь у забезпеченні діяльності судової системи. При цьому необхідно чітко розмежувати координаційні, виконавчі, контрольні та аналітичні повноваження. ВРП і ВККС України мають відповідати за напрями, пов'язані з кадровими процедурами, доброчесністю, дисциплінарною практикою та оцінюванням. ДСА

України – за організаційне, фінансове, технічне забезпечення судів, роботу апаратів судів і електронні сервіси. НАЗК – за фінансовий контроль, моніторинг способу життя, конфлікт інтересів, методичне забезпечення та захист викривачів. Національна школа суддів України – за освітні заходи, підвищення правової культури та формування професійних стандартів доброчесної поведінки.

6. Основні напрями реалізації Плану.

Перший напрям – забезпечення стійкості судової системи в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. У межах цього напрямку необхідно передбачити заходи щодо оцінювання впливу переміщення судів, зміни територіальної підсудності, кадрових втрат, безпекових ризиків і нерівномірного навантаження на стан корупційних ризиків. Окремо доцільно передбачити порядок реагування на ризики, пов'язані з функціонуванням судів у регіонах із підвищеним безпековим навантаженням.

Другий напрям – забезпечення послідовності антикорупційної політики у системі судоустрою. Він має охоплювати щорічний аналіз виконання антикорупційних заходів, підготовку публічного звіту про стан запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою, а також узгодження внутрішніх планів ВРП, ВККС України, ДСА України, Ради суддів України та НАЗК.

Третій напрям – удосконалення кадрових процедур. Він повинен включати заходи щодо скорочення строків добору суддів, забезпечення прозорості конкурсних процедур, перевірки доброчесності кандидатів, удосконалення критеріїв оцінювання суддів, аналізу причин кадрового дефіциту, підвищення привабливості роботи в апаратах судів і зменшення плинності кадрів.

Четвертий напрям – зменшення надмірного навантаження на суддів і працівників апаратів судів. У межах цього напрямку доцільно передбачити регулярний моніторинг навантаження, визначення судів із критичними показниками, удосконалення автоматизованого розподілу справ, оцінювання причин затримок у розгляді справ тощо.

П'ятий напрям – забезпечення прозорості фінансового та матеріально-технічного забезпечення судів. Він має включати аудит потреб судів, публічне узагальнення даних про фінансування, оцінку ризиків залежності судів від сторонньої матеріальної підтримки, належне обґрунтування бюджетних запитів, забезпечення стабільної роботи електронних систем, а також моніторинг оплати праці працівників апаратів судів.

Шостий напрям – посилення фінансового контролю та контролю за способом життя. Він має охоплювати удосконалення взаємодії НАЗК із правоохоронними органами та медіа; підвищення якості перевірки декларацій; своєчасне реагування на ознаки невідповідності способу життя задекларованим доходам; розмежування технічних помилок у деклараціях і умисного приховування майна або доходів.

Сьомий напрям – запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. У межах цього напрямку необхідно передбачити ведення обліку повідомлень про конфлікт інтересів, узагальнення типових ситуацій для суддів і працівників апаратів судів, підготовку методичних рекомендацій, проведення навчання, а також аналіз судової практики у справах за ст. 172-7 КУпАП.

Восьмий напрям – забезпечення належного функціонування каналів повідомлення про корупційні прояви та захисту викривачів. Він має бути спрямований на створення безпечних каналів повідомлення, перевірку їх фактичної доступності, інформування працівників судової системи про порядок повідомлення, недопущення переслідування викривачів та узгодження внутрішніх процедур із законодавством про захист викривачів.

Дев'ятий напрям – підвищення рівня професійної доброчесності та правової культури. До цього напрямку слід включити систематичне навчання суддів, працівників апаратів судів і посадових осіб органів суддівського врядування з питань етики, конфлікту інтересів, фінансового контролю, дисциплінарної відповідальності, доброчесної поведінки та наслідків правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Десятий напрям – моніторинг, оцінювання і публічне звітування. Він має передбачати щорічну оцінку виконання Плану за визначеними показниками, публікацію результатів, проведення відкритого обговорення, підготовку пропозицій щодо коригування заходів і персоналізацію відповідальності за невиконання визначених завдань.

7. Очікувані результати виконання. Очікуваними результатами виконання Плану мають бути: зменшення корупційних проявів у системі судоустрою; підвищення прозорості діяльності; скорочення кількості вакантних посад суддів і працівників апаратів судів; зниження надмірного навантаження на суди; належне функціонування каналів повідомлення про корупцію; збільшення кількості виявлених і врегульованих конфліктів інтересів до настання правопорушення; підвищення якості дисциплінарного реагування; покращення внутрішньої антикорупційної роботи в судах.

8. Показники оцінювання виконання. До показників оцінювання виконання Плану доцільно віднести: кількість проведених оцінювань корупційних ризиків у системі судоустрою; кількість затверджених і фактично виконаних внутрішніх антикорупційних заходів; рівень вакантності посад суддів і працівників апаратів судів; динаміку навантаження на суддів у судах різних інстанцій; кількість повідомлень про конфлікт інтересів і кількість випадків його врегулювання; кількість перевірених декларацій осіб, які працюють у системі судоустрою; кількість проведених моніторингів способу життя; кількість повідомлень викривачів і результати їх розгляду; кількість дисциплінарних проваджень, пов'язаних із порушенням антикорупційних вимог; кількість проведених навчальних заходів і частку осіб, які їх пройшли; рівень виконання заходів Плану у відсотковому співвідношенні; кількість публічних звітів про виконання Плану.

9. Реалізацію Плану доцільно поділити на чотири етапи.

Перший етап – підготовчий, 2026 рік. На цьому етапі проводиться комплексна оцінка корупційних ризиків у системі судоустрою, визначаються відповідальні суб'єкти, затверджуються показники оцінювання, формується порядок звітування та визначаються пріоритетні напрями виконання.

Другий етап – впроваджувальний, 2027–2032 роки. На цьому етапі здійснюється реалізація основних кадрових, організаційних, фінансово-контрольних, освітніх і цифрових заходів.

Третій етап – коригувальний, 2033 рік. Він передбачає проміжне оцінювання результатів, перегляд неефективних заходів, уточнення показників і внесення змін до Плану.

Четвертий етап – підсумковий, 2035 рік. На цьому етапі проводиться остаточне оцінювання виконання Плану, готується підсумковий звіт і визначаються напрями наступного циклу антикорупційного планування у системі судоустрою.

10. Моніторинг і контроль за виконанням. Моніторинг виконання Плану має здійснюватися щороку на підставі інформації відповідальних суб'єктів. Доцільно передбачити підготовку узагальненого звіту, у якому мають зазначатися виконані заходи, невиконані заходи, причини невиконання, проблеми реалізації, пропозиції щодо коригування та показники впливу на визначені фактори корупції. Контроль за виконанням Плану повинен мати не формальний, а результативний характер. Невиконання заходу має супроводжуватися не лише зазначенням причини, а й визначенням нового строку, відповідального суб'єкта та способу усунення перешкод.

Програмування заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, є продовженням планування, оскільки переводить визначені цілі, пріоритети та напрями діяльності у конкретну систему практичних дій. Якщо планування дає змогу встановити загальну послідовність управлінського реагування, оцінити наявні проблеми, визначити ресурси, строки та очікувані результати, то програмування забезпечує предметне закріплення комплексу заходів, які мають бути виконані уповноваженими суб'єктами для усунення або мінімізації конкретних корупційних ризиків. В. О. Кроленка влучно розглядає програмне регулювання як адміністративно-правовий інститут і звертає увагу на юридичні складові публічних програм [110, с. 114]. У розвиток цього підходу Б. В. Бабін і В. О. Кроленко у монографічному дослідженні державних цільових

програм аналізують організаційно-правові засади їх розроблення, затвердження та виконання [9].

Нормативною основою програмування є Закон України «Про державні цільові програми» який визначає умови, за яких може розроблятися відповідна програма: наявність проблеми, розв'язання якої потребує державної підтримки та координації діяльності органів публічної влади; відповідність мети програми пріоритетним напрямам державної політики; необхідність забезпечення міжгалузевих або міжрегіональних зв'язків; наявність реальної можливості ресурсного забезпечення її виконання [188]. У тому числі й Закон України «Про запобігання корупції» визначає обов'язкові елементи антикорупційних програм, серед яких: засади загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції; заходи з реалізації Антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми; оцінка корупційних ризиків; причини, що їх породжують, і умови, що їм сприяють; заходи щодо усунення виявлених ризиків; відповідальні особи; строки; необхідні ресурси; навчання; моніторинг; оцінка виконання та періодичний перегляд програм [191].

На наш погляд, у системі судоустрою України програмування заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, має поєднувати кілька рівнів. Перший рівень – стратегічно-нормативний. Він охоплює визначення засад державної антикорупційної політики Верховною Радою України, затвердження Кабінетом Міністрів України державної антикорупційної програми, а також методичну, координаційну та моніторингову діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції [33, с. 75]. Другий рівень – організаційний. Його зміст становить діяльність Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, Ради суддів України, Національної школи суддів України та інших суб'єктів, які в межах компетенції впливають на організацію функціонування судової гілки влади Третій рівень – виконавчий. Він пов'язаний із реалізацією конкретних заходів у межах відповідного органу чи установи.

Кожен із заходів антикорупційної програми має містити щонайменше такі елементи: найменування заходу; правову підставу його виконання; корупційний ризик, на усунення або мінімізацію якого він спрямований; механізм виконання; підтвердження результату. Без таких елементів програма втрачає управлінське значення і перетворюється на перелік загальних намірів. Водночас, Особливістю програмування у системі судоустрою є необхідність урахування гарантій незалежності суддів. Антикорупційні програми не можуть втручатися у здійснення правосуддя, впливати на зміст судових рішень або створювати адміністративний тиск на суддю. Їх призначення полягає у впорядкуванні процедур, які забезпечують належне функціонування судової влади й одночасно зменшують можливості для вчинення корупційних діянь.

Адміністративно-правове значення програмування полягає також у тому, що воно створює юридичні передумови для контролю і відповідальності. Якщо в програмі визначено конкретний захід, строк, виконавця та індикатор, то невиконання або неналежне виконання такого заходу може бути предметом внутрішнього контролю, службового аналізу, управлінського реагування, перегляду програмного документа або внесення змін до організаційно-розпорядчих актів. У такий спосіб програмування забезпечує зв'язок між антикорупційною політикою, адміністративною процедурою та практичною діяльністю відповідного органу. Суб'єкти програмування заходів запобігання правопорушенням, є носіями визначених функціональних прав і обов'язків у сфері публічного управління. Їх участь у такій діяльності зумовлена компетенцією, закріпленою в нормах права, що регулюють порядок підготовки, прийняття, виконання, моніторингу та перегляду відповідних програмних рішень [166, с. 446]. З огляду на це суб'єктами програмування можуть бути лише ті органи, установи, посадові особи та інші учасники адміністративно-правових відносин, які наділені повноваженнями щодо формування або реалізації антикорупційних заходів.

Визначення мети є початковим етапом управлінської діяльності. Саме мета надає програмуванню цілеспрямованого характеру, окреслює зміст майбутніх

завдань і дозволяє встановити очікуваний результат [15, с. 49]. З урахуванням рівневої побудови системи запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією в системі судоустрою, головна мета програмування перебуває у безпосередньому зв'язку із загальною метою антикорупційної політики, однак не збігається з нею повністю. Якщо загальна мета запобігання полягає у зменшенні умов для виникнення та поширення корупційних практик, то мета програмування конкретизує цю спрямованість через систему окремих дій. Тому цілком обґрунтовано розглядати мету програмування на двох взаємопов'язаних рівнях: загальному, який визначає стратегічну спрямованість антикорупційної діяльності, та прикладному, який передбачає конкретні організаційно-правові заходи її реалізації [223, с. 209].

Процес здійснення управління у сфері програмування заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, доцільно умовно поділяти на дві основні стадії. Перша стадія охоплює підготовку і прийняття програмного рішення: збирання та аналіз інформації, оцінювання ризиків, постановку цілей і завдань, погодження проєкту програми, визначення виконавців, строків та індикаторів. Друга стадія пов'язана з організацією практичної реалізації програми: доведенням завдань до виконавців, виконанням заходів, координацією дій, поточним контролем, моніторингом результатів, підготовкою звітності та внесенням змін до програми за потреби [11, с. 116–117; 166, с. 449–450]. Зовнішнім вираженням програмування, є відповідний програмний документ. Структура програми має забезпечувати зв'язок між виявленими проблемами, поставленими завданнями та практичними засобами їх вирішення. У науковій літературі пропонується включати до структури програмного документа такі елементи: паспорт програми із зазначенням замовника, основних виконавців, строку дії, нормативної бази, обсягів і джерел фінансування; концептуальну частину, у якій визначаються мета, завдання, принципи та основні напрями діяльності; аналітичний блок, що містить вихідні дані про стан відповідної сфери, проблеми правового регулювання, організаційні недоліки, ризики та прогноз їх розвитку; змістовну частину, яка охоплює організаційні, правові,

інформаційні, методичні, кадрові, технічні, фінансові та інші заходи [83, с. 105]. Водночас така побудова програмного документа не повинна призводити до змішування програми і плану. План має визначати загальні напрями та очікувані результати, тоді як програма повинна конкретизувати механізм виконання. У зв'язку з чим, обґрунтованим є підхід, за якого програмний документ складається з більш сталої концептуальної частини та змінної операційної частини, що може корегуватися залежно від результатів моніторингу, зміни законодавства, ресурсного забезпечення або появи нових корупційних ризиків [33].

Сьогодні, основними недоліками програмування у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією є декларативність програмних документів, відсутність належного забезпечення, формальний підхід до виконання заходів, недостатній зв'язок між програмними положеннями і реальною практикою діяльності відповідних органів, а також слабкий контроль за досягненням визначених індикаторів.

Для уникнення таких недоліків програмування має здійснюватися також з урахуванням стратегічних документів держави, актів антикорупційної політики, програм соціально-економічного розвитку, документів у сфері національної безпеки та, звісно, міжнародних зобов'язань України. Важливо, щоб програмні документи різного рівня були узгоджені між собою: стратегія повинні визначати загальні пріоритети, а програма – конкретизувати напрями їх реалізації. Порушення цієї послідовності ускладнює реалізацію державної політики, створює розрив між цілями і засобами їх досягнення та знижує ефективність правового регулювання. Загальна логіка формування програмних документів передбачає послідовний перехід від стратегії або планування до програми, а від програми – до конкретних дій.

Урахування міжнародних документів також має значення для формування програмних рішень. Проте таке врахування не повинно зводитися до формального посилення на міжнародні акти. Йдеться про використання тих положень, які можуть бути реалізовані через національні адміністративно-правові механізми: прозорість прийняття рішень, оцінювання ризиків,

запобігання конфлікту інтересів, ефективний контроль за виконанням програм, участь громадськості у формуванні та оцінюванні антикорупційної політики. У цьому аспекті міжнародні стандарти виступають орієнтиром для вдосконалення внутрішніх процедур, а не замінюють національне правове регулювання.

Особливої уваги потребує умова ресурсного забезпечення. Практика підготовки програмних документів свідчить, що саме цей елемент нерідко залишається найменш визначеним. Мета, завдання та напрями діяльності можуть бути чітко сформульовані, однак без реального забезпечення програма не здатна виконувати управлінське призначення. У подібному випадку, як і було вказано про планування, набуває декларативного характеру, а її виконання обмежується формальною звітністю про проведені заходи [47, с. 18–19]. З огляду на це програмно-цільовий підхід у сфері запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією в системі судоустрою України, має ґрунтуватися на кількох обов'язкових вимогах. По-перше, проблема, на вирішення якої спрямовується програма, повинна бути чітко встановлена на підставі аналітичних даних, оцінювання ризиків і практики правозастосування. По-друге, цілі програми мають відповідати пріоритетам державної антикорупційної політики. По-третє, заходи повинні бути співвіднесені з компетенцією конкретних суб'єктів. По-четверте, строки виконання, ресурси та індикатори результативності мають бути цілком реалістичними. По-п'яте, контроль за виконанням програми повинен здійснюватися не лише після завершення строку її дії, а й поетапно.

Таким чином, програмування запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України доцільно розуміти як врегульовану нормами права діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на практичне наповнення планових положень конкретними заходами. У межах цього дослідження вважаємо, що на виконання запропонованого Плану заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України доцільним є розроблення та прийняття окремої *Програми реалізації адміністративно-правових заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року*. Її призначення має

полягати у практичній реалізації планових положень через систему конкретних заходів, спрямованих на усунення або мінімізацію корупційних ризиків у діяльності органів і установ системи судоустрою.

До структури вказаної Програми пропонуємо включити такі розділи.

1. Загальні положення Програми.

У цьому розділі необхідно визначити, що Програма є документом практичної реалізації Плану та спрямована на усунення факторів, які сприяють поширенню правопорушень, пов'язаних з корупцією, у системі судоустрою України.

2. Мета Програми.

Метою Програми є практична реалізація адміністративно-правових заходів, спрямованих на зменшення корупційних ризиків у системі судоустрою України.

3. Основні блоки заходів Програми.

Перший блок – аналітико-діагностичні заходи. До цього блоку доцільно включити:

- проведення щорічного оцінювання корупційних ризиків у системі судоустрою;
- підготовку карти корупційних ризиків у діяльності судів, органів суддівського самоврядування та апаратів судів;
- узагальнення судової практики у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, щодо суддів, працівників апаратів судів та інших осіб, які працюють у системі судоустрою;
- аналіз причин закриття проваджень у справах за відсутністю складу адміністративного правопорушення;
- вивчення типових помилок під час складення протоколів, збирання доказів, встановлення конфлікту інтересів і доведення вини;
- підготовку щорічного аналітичного звіту про фактори, які сприяють правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою.

Другий блок – кадрові заходи. До цього блоку необхідно включити:

- прискорення конкурсних процедур на вакантні посади суддів із дотриманням вимог доброчесності;
- удосконалення перевірки кандидатів на посади суддів щодо майнового стану, можливих зв'язків, конфлікту інтересів і відповідності критеріям професійної етики;
- запровадження регулярного аналізу причин кадрового дефіциту в судах різних інстанцій;
- розроблення заходів щодо зменшення плинності кадрів в апаратах судів;
- підготовку пропозицій щодо підвищення рівня оплати праці працівників апаратів судів;
- удосконалення службової адаптації новопризначених працівників апаратів судів;
- включення антикорупційного навчання до обов'язкової підготовки осіб, які вперше призначаються на посади у системі судоустрою.

Третій блок – організаційні заходи. Цей блок має передбачати:

- регулярне проходження перевірок на поліграфі;
- проведення моніторингу навантаження на суддів і працівників апаратів судів;
- визначення суддів із критичними показниками навантаження;
- удосконалення процедури автоматизованого розподілу справ;
- посилення внутрішнього контролю за рухом справ, строками виготовлення процесуальних документів і доступом до службової інформації;
- забезпечення прозорого обліку організаційних рішень, які можуть впливати на черговість або темп розгляду справ.

Четвертий блок – фінансово-контрольні заходи. До цього блоку доцільно віднести:

- розроблення узагальнених роз'яснень щодо типових помилок у деклараціях суддів і працівників апаратів судів;
- удосконалення порядку використання результатів моніторингу способу життя;

- визначення типових ознак невідповідності способу життя задекларованим доходам;

- забезпечення обміну інформацією між НАЗК, НАБУ, САП, ДБР та іншими уповноваженими суб'єктами у випадках, коли виявлені відомості виходять за межі адміністративного провадження;

- підготовку методичних рекомендацій щодо розмежування технічних помилок у декларації та умисного приховування відомостей;

- забезпечення своєчасного внесення відомостей до Реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

П'ятий блок – заходи щодо запобігання конфлікту інтересів. До нього варто включити:

- створення узагальненого переліку типових ситуацій конфлікту інтересів у діяльності суддів, працівників апаратів судів і посадових осіб органів суддівського врядування;

- запровадження внутрішнього обліку повідомлень про реальний або потенційний конфлікт інтересів;

- проведення щорічного навчання з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;

- аналіз судової практики, зокрема, за ст. 172-7 КУпАП;

- підготовку пропозицій щодо удосконалення процедури повідомлення про конфлікт інтересів у системі судоустрою.

Шостий блок – заходи щодо захисту викривачів і повідомлення про корупцію. Цей блок має передбачати:

- перевірку наявності та доступності внутрішніх каналів повідомлення про корупційні правопорушення;

- створення єдиного порядку внутрішнього реагування на повідомлення про можливі корупційні прояви;

- забезпечення конфіденційності особи, яка повідомляє про корупцію;

- проведення інформаційної кампанії серед суддів і працівників апаратів судів щодо гарантій захисту викривачів;

- запровадження обліку повідомлень, результатів їх перевірки та заходів реагування;

- оцінку причин, через які працівники судової системи не повідомляють про відомі їм корупційні прояви.

Сьомий блок – освітні та етичні заходи. До цього блоку необхідно включити:

- обов’язкове щорічне навчання суддів і працівників апаратів судів з питань антикорупційного законодавства;

- включення до навчальних програм практичних кейсів із судової практики;

- проведення навчання для керівників апаратів судів щодо організації внутрішнього антикорупційного контролю;

- підготовку коротких практичних пам’яток для суддів і працівників апаратів судів;

Восьмий блок – дисциплінарні та службово-правові заходи. У межах цього блоку необхідно передбачити:

- аналіз дисциплінарної практики щодо порушень антикорупційних вимог;

- розроблення критеріїв оцінювання дисциплінарних проступків, пов’язаних із недотриманням правил доброчесності;

- удосконалення порядку реагування на встановлені судом факти правопорушень, пов’язаних з корупцією;

- проведення службових перевірок щодо причин і умов, які сприяли правопорушенню;

- узагальнення типових дисциплінарних ситуацій для подальшого використання в навчанні.

Дев’ятий блок – заходи електронно-технічного характеру. До цього блоку слід включити:

- удосконалення функціонування автоматизованої системи документообігу суду (запровадження автоматичного виявлення нетипових відхилень (підозрілих співпадінь) у розподілі справ));

- посилення контролю за доступом до електронних матеріалів справ;
- забезпечення технічної стійкості електронних сервісів;

Також для формування у громадян стійкої установки на недопустимість корупції у системі правосуддя доцільно передбачити та посилити такі дії:

1. Усунення існування сталої негативної практики довготривалих судових процесів (як щодо розгляду кримінальних проваджень, так і щодо цивільних, господарських та інших справ).

2. Проведення постійної інформаційної кампанії щодо недопустимості «вирішення» судових питань корупційним шляхом, зокрема, через посередників або особисті зв'язки. Її зміст має пояснювати, що неправомірна вигода не є способом захисту прав, а створює ризик відповідальності для особи, яка її пропонує або надає.

3. Розміщення у судах, електронних судових сервісах і центрах безоплатної правничої допомоги коротких попереджень про відповідальність не лише за одержання, а й за пропозицію чи надання неправомірної вигоди.

4. Підготовка практичних пам'яток для громадян із чітким алгоритмом дій у разі пропозиції «домовитися» у судовій справі: не передавати кошти, зафіксувати обставини, не користуватися послугами посередника, звернутися до уповноваженого органу або за правничою допомогою.

5. Публічне роз'яснення законних способів реагування на затягування розгляду справи, складність отримання інформації або інші організаційні проблеми, щоб громадянин не сприймав корупційну дію як єдиний спосіб прискорення судової процедури.

6. Поширення реальних прикладів відповідальності за пропозицію або надання неправомірної вигоди, з акцентом на тому, що протиправні наслідки можуть наставати не лише для службової особи, а й для громадянина, який намагається отримати перевагу незаконним шляхом.

7. Проведення правопросвітницьких заходів у громадах, зокрема, закладах освіти спрямованих на формування розуміння того, що корупція у судовій справі

порушує права інших учасників процесу й підриває справедливість судового розгляду та верховенства права.

8. Запровадження регулярних опитувань громадян щодо їхньої готовності звертатися до неформальних способів вирішення судових питань, знання відповідальності за корупційні дії та обізнаності про законні способи захисту прав і свобод. Використання результатів таких опитувань для коригування інформаційних і правопросвітницьких заходів, зокрема в тих районах або категоріях справ, де громадяни найчастіше допускають можливість «домовитися».

Кінцевий блок – моніторинг виконання Програми. У ньому необхідно передбачити: щоквартальне подання інформації відповідальними виконавцями; щорічну підготовку узагальненого звіту про виконання Програми; публічне оприлюднення результатів виконання; проведення проміжної оцінки; коригування заходів у разі їх неефективності; підготовку підсумкового звіту у 2035 році.

Висновки до розділу 3

1. Доведено, що імплементація кращих зарубіжних практик має розглядатися як один із пріоритетних напрямів удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції у сфері правосуддя. Обґрунтовано доцільність урахування у законотворчій діяльності та вітчизняній правозастосовній практиці досвіду Великої Британії, Німеччини, Франції, та США щодо нормативного закріплення типових антикорупційних правил у системі судоустрою, спеціалізованої антикорупційної підготовки суддів і працівників апаратів судів, перевірок доброчесності, у тому числі за допомогою спеціальних процедур контролю, належного функціонування автоматизованих систем розподілу справ, установлення реальних дисциплінарних, службових, репутаційних і соціально-правових наслідків за корупційну поведінку, а також

використання правомірних стимулюючих механізмів повідомлення про корупційні прояви.

2. З'ясовано, що у зарубіжних правопорядках запобігання корупції в судовій сфері забезпечується поєднанням нормативних, організаційних, процедурних, етичних та інформаційно-контрольних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення корупційних ризиків, мінімізацію умов для неправомірного впливу на суд та підтримання належного рівня суспільної довіри до правосуддя. Тому, практична цінність позитивного досвіду для України полягає не у механічному запозиченні окремих інституційних рішень, а в можливості їх критичного осмислення та адаптації до національної правової системи з урахуванням конституційних гарантій незалежності суддів, особливостей організації судової влади, змісту чинного антикорупційного законодавства та сучасних безпекових викликів.

3. Обґрунтовано доцільність запровадження узгодженої системи планових і програмних заходів щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, в системі судоустрою України шляхом прийняття розробленого проєкту *Плану заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року*, який виступатиме базовим документом, спрямованим на впорядкування діяльності уповноважених суб'єктів, узгодження їхніх превентивних, контрольних та організаційних дій, а також на послідовне усунення факторів, що сприяють корупційним проявам у системі судоустрою. Запропоновано структуру такого Плану, яка охоплює: загальні положення, мету, основні завдання, принципи реалізації, суб'єктів виконання, основні напрями реалізації, очікувані результати, показники оцінювання виконання, етапи реалізації, моніторинг і контроль за виконанням.

На виконання зазначеного Плану розроблено *Програму реалізації адміністративно-правових заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року*, покликану забезпечити практичне втілення визначених стратегічних орієнтирів через систему конкретизованих заходів, процедур і виконавців. Запропоновано структуру такої

Програми, що включає загальні положення, аналітико-діагностичний, організаційний, фінансово-контрольний, освітньо-етичний, дисциплінарний, електронно-технічний блоки, блок заходів щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, блок захисту викривачів і повідомлення про корупцію, правопросвітницькі заходи для громадян, а також моніторинг виконання. Наголошено, що, на відміну від Плану, який визначає загальні напрями, очікувані результати та показники оцінювання, Програма має виступати безпосереднім адміністративно-правовим механізмом реалізації відповідних заходів.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного теоретичного аналізу наукових підходів вітчизняних учених у галузі адміністративного права, положень національного та міжнародного законодавства й практики його застосування судовими, правоохоронними й іншими уповноваженими суб'єктами розв'язано наукове завдання, що полягає у визначенні адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України. До основних сформульованих концептуальних наукових положень, висновків і рекомендацій належать такі:

1. Наукова розробка проблеми запобігання корупції в системі судоустрою України має фрагментарний характер. Наявні наукові праці створюють необхідну теоретичну основу для осмислення сутності корупції, змісту антикорупційної політики, судової реформи та функціонування судової гілки влади, однак адміністративно-правові засади запобігання корупції саме в системі судоустрою не дістали належного цілісного опрацювання. Нині недостатньо дослідженими залишалися питання джерел виникнення корупційних ризиків у цій системі, адміністративно-правових засобів забезпечення доброчесності суддів і працівників апаратів судів, взаємодії антикорупційних органів, участі громадськості у превентивній діяльності тощо. Окрім цього, суттєве значення має те, що частина наукових праць була підготовлена до оновлення антикорупційного законодавства, зміни процедур добору й оцінювання суддів, перезапуску окремих інституцій та запровадження воєнного стану, у зв'язку з чим не повною мірою враховує сучасні умови функціонування судової системи.

Саме фрагментарний характер наукової розробки проблеми зумовив необхідність застосування системи взаємопов'язаних методів дослідження, поєднання яких дозволило оцінити наявний науковий доробок, з'ясувати місце окремих антикорупційних засобів у системі судоустрою, виявити прогалини законодавства та визначити напрями вдосконалення адміністративно-правового механізму запобігання корупції в системі судоустрою України.

2. Виокремлено основні етапи формування та розвитку антикорупційного законодавства України: 1) 1991–1995 рр. (початкове правове реагування держави на корупційні прояви в умовах становлення власної правової системи); 2) 1995–2009 рр. (прийняття Закону України «Про боротьбу з корупцією», на основі якого розроблялися державні програми та поступово розширювався зміст антикорупційної політики держави); 3) 2009–2014 рр. (відхід від суто карального підходу у боротьбі з корупцією до поступового закріплення у законодавстві превентивних засобів); 4) 2014–2022 рр. (початок реформування антикорупційної діяльності, прийняття нині чинного Закону України «Про запобігання корупції», створення спеціалізованих антикорупційних органів, запровадження електронного декларування та інших засобів запобігання корупції); 5) з 2022 р. до теперішнього часу (реалізація Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, відвернення зовнішньої загрози, оцінювання дієвості створених інституцій і посилення уваги до корупційних ризиків у роботі органів кримінальної юстиції та системі судоустрою України, зокрема в умовах воєнного стану).

3. Встановлено, що поширення корупції в системі судоустрою України зумовлюється сукупністю взаємопов'язаних факторів загальнодержавного та інституційно-організаційного характеру: незавершеність судової реформи, політичну й соціально-економічну нестабільність, непослідовність антикорупційної політики, наслідки збройної агресії проти України, недостатній рівень правової культури, прогалини правового регулювання, кадровий дефіцит, надмірне навантаження на суддів і працівників апаратів судів, проблеми фінансування та матеріально-технічного забезпечення, недоліки конкурсного добору, оцінювання, автоматизованого розподілу справ і фінансового контролю. Окреме вагоме значення мають і суб'єктивно-поведінкові фактори, пов'язані з корисливою мотивацією, очікуванням безкарності, моральним виправданням неправомірної поведінки та небажанням повідомляти про корупційні прояви. У 87,2 % випадків істотними особистісними передумовами корупційної поведінки стали прагнення отримати вигоду, переконання у можливості

уникнути відповідальності, а також небажання вступати у конфлікт із професійним середовищем або повідомляти про корупцію.

4. З'ясовано, що корупційні прояви в системі судоустрою виникають на різних рівнях її функціонування, а місце суб'єкта в судовій системі впливає на характер неправомірної поведінки, масштаб її наслідків і вибір адміністративно-правових засобів запобігання. На рівні вищих судових інстанцій такі ризики викликають найбільший суспільний резонанс і набувають найскладнішого характеру, оскільки пов'язані не лише з впливом на остаточне судове рішення, а й із можливістю формування сталої корупційної практики на рівні вищого керівництва судової гілки влади. На рівні апеляційних судів корупційні ризики переважно проявляються у можливості впливу на перегляд судового рішення, зміну правового становища сторін, а також у порушеннях, пов'язаних із фінансовим контролем, декларуванням і приховуванням реального майнового стану. Водночас саме апеляційна інстанція має один із найбільш відчутних показників кадрового дефіциту: вакантними залишалися 52,2 % посад суддів, що безпосередньо впливає на строки розгляду справ, стабільність роботи судів і рівномірність розподілу навантаження. Втім, на рівні місцевих судів такі ризики мають найбільш поширений характер, оскільки саме такі суди розглядають основну частину кримінальних, цивільних, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення, а також вирішують процесуальні питання, пов'язані з арештом майна, тимчасовим доступом до речей і документів та іншими заходами забезпечення провадження. У місцевих судах вакантними залишалися 29,8 % посад суддів, що в умовах значного обсягу справ створює додаткові передумови для надмірного навантаження, затягування розгляду та неправомірного впливу на черговість або організацію руху справ.

5. За функціональним призначенням класифіковано суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою, що охоплює стратегічний, спеціалізовано-превентивний, адміністративно-організаційний, кримінальний процесуальний та громадсько-експертний рівні й дозволяє визначити місце кожного із суб'єктів у запобіганні корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням у системі

судоустрою. Однак, наявність значної кількості уповноважених органів сама по собі не забезпечує належної узгодженості антикорупційної діяльності, оскільки чинне законодавство переважно регламентує їхні повноваження окремо, без єдиного порядку інформаційної, організаційної та превентивної взаємодії. Тому, обґрунтовано необхідність прийняття Порядку взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України, який має забезпечити узгоджений обмін інформацією про корупційні ризики, координацію превентивних заходів, визначення алгоритмів реагування на ознаки дисциплінарних, адміністративних і кримінальних правопорушень, а також моніторинг ефективності такої взаємодії без створення нового органу та без втручання у здійснення правосуддя.

6. З'ясовано, що провадження у справах про правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою України, не може оцінюватися лише через наявність відповідних складів правопорушень у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Його результативність безпосередньо залежить від того, наскільки чітко врегульовано процесуальний механізм від виявлення юридично значущих обставин до їх належного доказування в суді. Основна проблема полягає в тому, що адміністративно-деліктне законодавство не забезпечує достатньої визначеності щодо порядку збирання, фіксації та перевірки доказів у справах цієї категорії, що особливо помітно у випадках, коли необхідно підтвердити спеціальний статус суб'єкта, наявність умислу, обізнаність особи про встановлені антикорупційні обмеження, реальний чи потенційний конфлікт інтересів, достовірність електронних відомостей, джерело походження документів або даних із державних реєстрів. За таких умов протокол про адміністративне правопорушення нерідко виконує формальну функцію первинного процесуального документа, але не забезпечує належної доказової основи для притягнення особи до відповідальності. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність удосконалення вітчизняного законодавства шляхом конкретизації вимог до змісту протоколу, порядку роботи з електронними доказами, матеріалами автоматизованих систем, відомостями з державних реєстрів, призначенням експертиз та оцінкою допустимості доказів. Такий підхід має

сприяти не лише збільшенню кількості складених протоколів, а й підвищенню якості адміністративного провадження, зменшенню кількості справ, закритих через процесуальні недоліки, та формуванню сталої практики розгляду справ про правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судустрою України.

7. Проведений аналіз зарубіжного досвіду запобігання корупції в системі судустрою провідних країн світу (Великої Британії, Німеччини, США, Франції) дозволяє стверджувати, що зведення антикорупційної діяльності в Україні виключно до посилення кримінально-правового впливу є недостатнім і не забезпечує належного превентивного результату. Запобігання корупції у системі правосуддя повинно ґрунтуватися також на адміністративно-правових заходах, спрямованих на формування суспільного несприйняття корупції, підтримання авторитету суддівської професії, посилення особистої відповідальності осіб, які виконують функції у сфері правосуддя, поглиблену перевірку кандидатів, регулярне проходження перевірок на поліграфі, належне функціонування автоматизованих систем, достатнє матеріальне забезпечення суддів та створення умов, за яких корупційна поведінка не сприймається і не може сприйматися як допустимий спосіб вирішення питань судового характеру. Україна вже використовує окремі підходи, характерні для держав зі сталою та розвиненою правовою системою, зокрема конкурсний добір, електронне декларування, фінансовий контроль, перевірку доброчесності та участь громадськості в оцінюванні кандидатів. Водночас значна частина антикорупційних заходів усе ще спрямована переважно на реагування на вже виявлені порушення, а не на послідовне усунення факторів, які сприяють їх виникненню. Тому врахування зарубіжного досвіду має полягати не в механічному запозиченні окремих рішень, а в посиленні превентивної складової запобігання корупції в системі судустрою України.

8. Обґрунтовано, що вдосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судустрою України має здійснюватися шляхом запровадження узгодженої системи планових і програмних заходів, у зв'язку з чим розроблено структуру Плану заходів запобігання правопорушенням,

пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України до 2035 року. Призначення такого нормативно-правового акта полягає в нормативному впорядкуванні та координації діяльності уповноважених суб'єктів навколо спільної мети – усунення факторів, що сприяють корупційним проявам у системі судоустрою, зокрема у частині недоліків притягнення до відповідальності, правового регулювання, кадрового дефіциту, надмірного навантаження на органи та установи системи правосуддя, проблем фінансового контролю, матеріально-технічного забезпечення, несталості внутрішніх антикорупційних процедур і недостатнього захисту викривачів. На виконання цього Плану розроблено Програму реалізації адміністративно-правових заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України. На відміну від Плану, який визначає основні напрями та очікувані результати, Програма має забезпечити практичну реалізацію відповідних заходів через аналітико-діагностичний, кадровий, правовий, фінансово-контрольний, освітній, дисциплінарний, електронно-технічний та моніторинговий блоки, що дають змогу перейти від загального декларування необхідності запобігання корупції до конкретного адміністративно-правового інструментарію її подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / редкол. : В. Б. Авер'янов та ін. Київ : Юридична думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с. URL: <https://kup.edu.ua/doc/administrativne-pravo-ukrajini.-akademichniy-kurs-pidruch.-u-dvoh-tomah-tom-1.pdf>.
2. Актуальні проблеми протидії корупції : монографія / за заг. ред. В. І. Борисова ; Наук.-дослід. ін-т вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2012. 221 с.
3. Анохіна Л. С. Кримінологічні питання дослідження: детермінант хабарництва. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського*. Серія : Юридичні науки. 2007. Т. 20 (59). № 1. С. 73–76.
4. Антикорупційна політика. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriuptsijna-polityka/>.
5. Антикорупційна стратегія 2026–2030 переходить до парламентського етапу. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/85284/>.
6. Антикорупційна стратегія на 2026–2030 роки. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/antykoriuptsiyna-strategiya-na-2026-2030-roky/>.
7. Антикорупційний менеджмент : підручник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 680 с.
8. Бабенко В. І. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів про охорону довкілля : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2004. 238 с.
9. Бабін Б. В., Кроленко В. О. Державні цільові програми — організаційно-правові засади розроблення, затвердження та виконання : монографія. Донецьк : ДонДУЕТ, 2006. 206 с.

10. Балинська О. М., Ященко В. А. *Методологія сучасного правознавства* : посібник / за заг. ред. О. М. Балинської. Львів : ЛьВДУВС, 2018. 372 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2392>.
11. Бандурка О. М. *Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України* : монографія. Харків : Основа, 2004. 780 с.
12. Барановська Н. П., Верстюк В. Ф., Віднянський С. В. *Україна: утвердження незалежної держави* / під ред. В. М. Литвина. Київ : Альтернативи, 2011. 45 с.
13. Барометр світової корупції-2013. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/barometr-svitovoi-koruptsii-2013>.
14. Бездольний М. Ю. *Адміністративно-правові засади діяльності органів внутрішніх справ щодо протидії корупції* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2009. 197 с.
15. Білоусова О. О. *Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні* : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 203 с.
16. Білошицька Н. М. *Акти стратегічного планування в системі адміністративно-правового регулювання. Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 248–254. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.37>.
17. Бойко В. П. *Адміністративно-правові засади правосуддя в Україні* : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2023. 494 с. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/dis/12-00-07/disertaciya-bojko.pdf>.
18. Бондаренко О. С. *Концепція кримінально-правової протидії корупції* : монографія. Суми : СумДУ, 2021. 472 с.
19. Боровик А. В. *Генезис кримінальної відповідальності та запобігання корупційним злочинам в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 118–124. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_2019/29.pdf.
20. Бусол О. Ю. *Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії* : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 38 с.

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk>.

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.

23. Відкриття Судового року у Верховному Суді: ключові підсумки та пріоритети. *Судова влада України*. URL: <https://ksa.court.gov.ua/sud4819/pres-centr/news/1975255/>.

24. Вознюк А. А. Визнання статті 366-1 Кримінального кодексу України неконституційною: концептуальні вади прийнятого рішення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 4 (117). С. 20–31. DOI: <https://doi.org/10.33270/01201174.20>.

25. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: концептуальні складові нової кримінально-правової норми. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 травня 2019 р. / Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2019. С. 130–135.

26. Вознюк А. А. Незаконне збагачення: пошук оптимальної кримінально-правової норми. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.) / ред. кол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С. 84–90.

27. Вознюк А. А. Неконституційність декларування недостовірної інформації: аргументи та контраргументи. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 9–10 грудня 2020 р. : у 2 ч. / ред. кол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2020. Ч. 1. С. 61–65.

28. Вражаючими є як кількість справ, які надійшли до судів у 2023 році, так і кількість розглянутих справ в умовах війни та нестачі суддів. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727>.

29. Гайдук А. В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 193 с.
30. Гаращук В. М., Мухатаєв А. О. Категоріально-правова характеристика корупції: визначення понять «корупційне правопорушення» та «корупційний злочин». *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 3 (54). С. 254–265. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2011/Garashuk_2010.pdf
31. Гладій С. В. До питання запобігання корупції в судовій сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 28, ч. 3. С. 147–150. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/6929>.
32. Глущенко Н. В. Антикорупційна політика України: виклики та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. Вип. 88, ч. 2. С. 349–354. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/49-1.pdf>.
33. Голіна В. В., Лукашевич С. Ю., Колодяжний М. Г. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Право, 2012. 304 с.
34. Голосніченко І. П. Попередження корисливих проступків засобами адміністративного права. Київ : Вища школа, 1991. 207 с.
35. Горошко А. А. Органи державної податкової служби України як суб'єкти адміністративної юрисдикції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. 208 с.
36. Гошовська В. А., Пашко Л. А. Парламентаризм в Україні. Державно-управлінські механізми реалізації функцій законодавчої влади : навч.-метод. матеріали. Київ : НАДУ, 2013. 48 с.
37. Гречанюк С. К. Організаційно-правові засади взаємодії кримінально-виконавчих установ з державними органами та недержавними організаціями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2006. 253 с.
38. Гречко О. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2024. 180 с.

39. Грещук М. Теоретико-правовий зміст генези антикорупційного законодавства в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 4. С. 269–275. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/45011424-5962-4f52-8e7c-e0aa06f125fd>.

40. Гришко В. І., Лисий В. І. Воєнний стан як чинник зростання корупції в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 543–547. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/317219>.

41. Гришук О. Добročесність судді через призму сучасних соціальних трансформацій. *Слово Національної школи суддів України*. 2020. № 1 (30). С. 6–25. URL: <https://ccu.gov.ua/library/dobrochesnist-suddi-cherez-pryzmu-suchasnyh-socialnyh-transformaciy>.

42. Дем'як П. Ю. Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, як фонові явища корупційних кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 249 с.

43. Дем'янчук Ю. В. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції в системі державної служби України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 38 с.

44. Дем'янчук Ю. В. Сучасні адміністративно-правові засоби запобігання та протидії корупції у системі державної служби України. *Право та інновації*. 2016. № 4 (16). С. 92–97.

45. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с. URL: <https://kul-lib.narod.ru/bibl.files/dem.pdf>.

46. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування : монографія / авт. кол.: В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін. ; за ред. проф. Ю. В. Ковбасюка і проф. В. Л. Федоренка. Київ. : Ліра-К ; НАДУ, 2016. 524 с.

47. Джу́жа О. М., Орлов Ю. Ю. Аналіз загальнодержавних комплексних заходів запобігання злочинам в Україні. *Правове забезпечення діяльності міліції/поліції: історія, сучасні проблеми, міжнародний досвід* : до 85-річчя Київ. нац. ун-ту внутр. справ : зб. наук. пр. Київ, 2006. С. 14–26.

48. Довбань І. М. Теоретико-прикладні та правові засади запобігання злочинам, що вчиняються державними службовцями в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2021. 41 с.

49. Донбас і Крим: ціна повернення : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. Київ : НІСД, 2015. 474 с.

50. Дудоров О. О., Вознюк А. А. Незаконне збагачення: у пошуках дієвої моделі кримінально-правової заборони. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. круглого столу (Харків, 17 трав. 2019 р.) / уклад. : Л. М. Демидова, К. А. Новікова, Н. В. Шульженко. Харків, 2019. С. 77–99.

51. Дудоров О. О., Мовчан Р. О., Сенік В. Г. Кваліфікація адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією (коментар судової практики). Київ : Дакор, 2020. 508 с.

52. Дьомін І. А. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції міліцією України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 18 с.

53. Дятко О. В. Сутність та особливості корупції як об'єкту адміністративно-правового впливу. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 265–270.

54. Єренко Д. В. Національне антикорупційне бюро України в механізмі запобігання корупції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2019. 187 с.

55. Жуков С. В. Адміністративно-правове забезпечення доброчесності суддів: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 485 с.

56. Жуков С. В. Добросесність суддів як основа для вдосконалення системи судової влади: адміністративно-правовий аспект. *Приватне та публічне право*. 2018. № 4. С. 34–37.

57. Журавський В. С., Михальченко М. І., Михальченко О. М. Корупція в Україні – не політика : монографія. Київ : Фенікс, 2007. 408 с.

58. Заброта Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2005. 20 с. URL: [https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2005/05zdgapa.zip&P21DBN=ARD&Z21ID=.](https://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2005/05zdgapa.zip&P21DBN=ARD&Z21ID=)

59. Завгородній В. А. Адміністративно-правове регулювання взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 268 с.

60. Задирака Н. Ю. Шляхи становлення антикорупційного законодавства в Україні. *Форум права*. 2012. № 2. С. 274–277.

61. Задоя К. Визнання Конституційним Судом України неконституційною статті 368-2 Кримінального кодексу України: проблеми обґрунтованості рішення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2021. № 54, Вип. 2. С. 70–74. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.54.2.15>.

62. Задоя К. П. Проблеми обґрунтованості рішення конституційного суду України щодо визнання неконституційною статті 366-1 Кримінального кодексу України. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 1. С. 99–104.

63. Запобігання корупції : підручник / Б. М. Головкін, В. Ф. Оболенцев, М. В. Романов та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2019. 296 с.

64. Затверджено Положення про регулярне оцінювання судді. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/zatverdzheno-polozhennya-pro-regulyarne-ocinyuvannya-suddi>.

65. Заява НАЗК щодо окремих результатів моніторингу способу життя та можливого впливу на діяльність Агентства. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/zayava-nazk-schodo-okremykh-rezultativ-monitoryngu-sposobu-zhyttya-ta-mozhlyvogo-vplyvu-na-diyalnist-agentstva>.

66. Заяць Б. Р. До питання вдосконалення механізмів залучення інститутів громадянського суспільства до процесу запобігання корупції в Україні. *Правові горизонти*. 2020. Вип. 22 (35). С. 22–29.

67. Заяць Б. Р. Роль інститутів громадянського суспільства у процесі запобігання корупції в органах державної влади та органах місцевого самоврядування України: адміністративно-правовий вимір : дис. ... д-ра філос. : 081. Львів, 2021. 210 с.

68. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2024 рік. *Судова влада України. Державна судова адміністрація України*. URL: <https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/ЗВІТ%20про%20діяльність%20ДСАУ%20за%202024.pdf>.

69. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2025 рік. *Судова влада України. Державна судова адміністрація України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/stan_rob_zap_pub_inf/ЗВІТ%20діяльність%20ДСА%202025%20повний.pdf.

70. Іванищук А. А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 466 с.

71. Іванов О. В. Адміністративно-правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 22 с.

72. Іванов О. В. Адміністративно-правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 304 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15744/5/dis_ivanov_ov.pdf.

73. Індекс сприйняття корупції 1998 року. *Transparency International*. URL: <https://www.transparency.org/en/press/1998-corruption-perceptions-index>.

74. Індекс сприйняття корупції 2006 року. *Transparency International*. URL: <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/Documents/06-11-2006/CPI%202006%20Results%20Poster%202%20nov%202006.pdf>.

75. Індекс сприйняття корупції–2025. *Transparency International Ukraine*. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2025>.

76. Інструкція з оформлення в Міністерстві внутрішніх справ України матеріалів про адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.03.2020 р. № 217. *Офіційний вісник України*. 2020. № 51. Ст. 1602. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0545-20#Text>.

77. Інформаційна система моніторингу виконання Державної антикорупційної програми. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/>.

78. Каменський Д. В. Корупція та ринкова економіка: небезпечна комбінація. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., 31 берез. 2017 р., м. Харків / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків, 2017. С. 86–88.

79. Камлик М. І., Невмержицький Є. В. Корупція в Україні. Київ : Знання, 1998. 186 с.

80. Канадсько-український проект «Сприяння доброчесності»: підсумковий звіт. Київ : Ін-т прикладних гуманітарних досліджень, 2008. 113 с.

81. Карпенко М. І., Пашковський В. В. Сучасні ознаки корупційної злочинності та їх зміст. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 54–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2013_5_8.

82. Кваша О. О. Політична воля – необхідна умова ефективної протидії корупції. *Правова держава*. 2020. Вип. 31. С. 359–365.

83. Ключев М. М. Кримінологічні засади програмування запобігання злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2008. 198 с.

84. Кодекс суддівської етики : затв. рішенням XX чергового з'їзду суддів України від 18.09.2024 р. *Вісник Верховного суду України*. 2013. № 3. С. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001415-24>.

85. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/8073-10>.

86. Колодій А. М. Принципи права України : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2016/Kolodiy_1998.pdf.

87. Колодяжний М. Г. Інститут викривачів корупції: зарубіжний досвід, перспективи формування в Україні. *Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції* : матеріали круглого столу (Київ, 2 листопада 2018 р.) / ред. кол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін. ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 67–70.

88. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.

89. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/5/kolpakov.pdf>.

90. Коментар до Кодексу суддівської етики / упоряд. Є. Краснов, О. Хотинська-Нор. Київ : ВАІТЕ, 2026. 268 с. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/komentar2603061320pbkce-af35f4321b.pdf>.

91. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : схв. Указом Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. *Офіційний вісник України*. 2023. № 51. Ст. 2823. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>.

92. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

93. Конфлікт інтересів: січневі протоколи та рішення судів, ухвалені за матеріалами НАЗК. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/konflikt-interesiv-sichnevi-protokoly-ta-rishennya-sudiv-uhvaleni-za-materialamy-nazk/>.

94. Корнієць П. Ю. Адміністративно-правові засади запобігання і протидії корупції в Національному антикорупційному бюро України : дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2023. 270 с.

95. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання : навч. посіб. / автор. кол. : В. В. Василевич, О. М. Джужа, А. О. Джужа, О. Г. Колб, О. І. Колб, Н. В. Кулакова, Ю. О. Левченко, А. В. Микитчик, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Т. В. Миронюк, Г. С. Поліщук, Е. В. Расюк, А. В. Савченко ; за ред. проф. О. М. Джужи та доц. Е. В. Расюка. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 340 с.

96. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність : аналіт. звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2024. 146 с. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf>.

97. Корупція в Україні: організаційно-правові аспекти протидії : наук. доп. / І. М. Коросташова та ін. ; НАПрН України ; НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування ; за заг. ред. В. М. Гаращука. Харків : Панов А. М., 2016. 119 с.
URL: https://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/5318/1/Коросташова%20І.М.%20Корупція%20в%20Укр%20к_моногр.2016.pdf.

98. Корупція в Україні: причини поширення та механізми протидії. Зелена книга державної політики / С. В. Дрьомов, Ю. Г. Кальниш, Д. Б. Клименко, Г. О. Усатий. Київ : Пріоритети, 2010. 88 с.

99. Корупція в Україні: розуміння, сприйняття, поширеність : звіт за результатами опитування підприємців, експертів та населення в цілому. Київ : Ваіте, 2018. 42 с.

100. Корупція у Верховному Суді: завершено слідство стосовно власника групи «Фінанси і кредит» та пособника. *Національне антикорупційне бюро*

України. URL: <https://nabu.gov.ua/news/koruptciia-u-verkhovnomu-sudizaversheno-slidstvo-stosovno-vlasnyka-grupy-finansy-i-kredyt-ta-posobnyka/>.

101. Корупція у Київському апеляційному суді. *Національне антикорупційне бюро України*. URL: <https://nabu.gov.ua/news/koruptciia-u-ky-vs-komu-apeliatsiynomu-sudi/>.

102. Корупція як негативне соціальне явище: шляхи її подолання в Україні та міжнародний досвід : метод. матеріали / М. І. Різак, Ю. М. Бисага, М. М. Палінчак та ін. Ужгород : Ліра, 2004. 62 с.

103. Косиця О. О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав викривачів в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2019. 391 с.

104. Косткіна Ю. О. Правовий статус Вищої ради правосуддя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 264 с.

105. Косткіна Ю. О. Правовий статус Вищої ради правосуддя: теорія та практика : монографія / за заг. ред. М. А. Погорецького. Київ : Алерта, 2019. 268 с.

106. Кравчук В. М. Шляхи подолання корупції в судах. *Право України*. 2017. № 1. С. 22–27.

107. Красноборов О. В. Адміністративно-правові засади діяльності Державної судової адміністрації України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 209 с.

108. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

109. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

110. Кроленко В. О. Програмне регулювання як адміністративно-правовий інститут. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 40. С. 114–122.

111. Крусян Р. А. Етичні вимоги до статусу судді: міжнародні стандарти та вітчизняні конституційно-правові новели. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. № 2. С. 16–25. URL: https://jes.nuoua.od.ua/archive/2_2018/4.pdf.

112. Кучма Л. Д. Україна: підсумки соціально-економічного розвитку та погляд у майбутнє. *Урядовий кур'єр*. 2000. № 225. С. 3–6.

113. Кушнар'єв І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація : монографія. Київ : Юридична думка, 2018. 408 с.

114. Лавренюк Ю. Реформування судової системи в контексті протидії корупції. *Ефективність державного управління*. 2016. № 1. С. 85–91.

115. Лебедева А. М. Доктринальні підходи до визначення корупції в судових органах України. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії* : тези доп. II наук.-практ. конф., м. Київ, 21 листопада 2025 р. Київ, 2025. С. 100–102. URL: <https://doi.org/10.71404/PPSS.2025.3.29>.

116. Лебедева А. М. Запобігання корупції в системі судоустрою України: адміністративно-правовий аспект. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 508–514. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.75>. URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2025-2/EP_2025_2_508.pdf.

117. Лебедева А. М. Запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України як об'єкт адміністративно-правового дослідження. *Наше право*. 2025. № 4. С. 578–584. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.75>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-4/NP_2025_4_578.pdf.

118. Лебедева А. М. Імплементация зарубіжного досвіду при запобіганні правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються в системі судоустрою України. *KELM. (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6 (74). С. 208–213. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.31>. URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/14209/>

119. Лебедєва А. М. Напрями удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України. *Наше право*. 2024. № 1. С. 490–496. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2024.1.70>. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_490.pdf.

120. Лебедєва А. М. Наукове та методологічне забезпечення запобігання корупції в системі судоустрою України. *Право.UA*. 2023. № 4, ч. 2. С. 345–351. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2023.4-2.54>. URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_345.pdf.

121. Лебедєва А. М. Нормативно-правове забезпечення запобігання корупції в системі судоустрою України. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 7 червня 2024 р. / НДІ ППСН. Харків, 2024. С. 216–218. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20240607/article/view/lebedieva.

122. Лебедєва А. М. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання протидії корупції в Україні. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 24 листопада 2023 р. / НДІ ППСН. Харків, 2023. С. 266–268. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20231124/article/view/lebedieva.

123. Левчук А. О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 236 с.

124. Литвинов О. М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2002. 275 с.

125. Литвинов О. М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину. *Форум права*. 2008. № 2. С. 323–327. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08lomsnz.pdf>.

126. Ляшенко А. О. Рівень життя населення сільських територій. С. 187–191. *Полтавський державний аграрний університет*. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.3/187.pdf>.
127. Мазійчук В. А. Запобігання та протидія корупції в судових органах України : монографія. Київ : Людмила, 2024. 381 с.
128. Мазійчук В. А. Теоретико-правові та організаційні засади запобігання та протидії корупції в судових органах України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2025. 34 с.
129. Макаров М. О. Корупційні ризики в діяльності судді та шляхи їх усунення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2025. Вип. 87, ч. 3. С. 62–68. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/download/325189/315193>.
130. Маслова Я. І. Адміністративно-правове регулювання трансформації Національного агентства з питань запобігання корупції : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2022. 458 с.
131. Медицький І. Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави : монографія / М-во освіти і науки України ; Львів. держ. ун-т внутр. справ ; Прикарпат. юрид. ін-т. Івано-Франківськ, 2007. 222 с.
132. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.
133. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. Київ : Атіка, 2001. 304 с.
134. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 32 с.
135. Михальченко О. М. Корупція в Україні: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 260 с.
136. Мовчан Р. О., Янівський В. М. Криміналізація діянь, передбачених статтями 366-2 та 366-3 Кримінального кодексу України: аналіз на предмет

відповідності принципу суспільної небезпеки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 74–78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/14>.

137. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009–2013 роки) : монографія / Є. М. Блажівський, І. М. Козьяков, О. О. Книженко, О. М. Литвак. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2014. 483 с.

138. Москвич Л. М. Правові інструменти підвищення авторитету. *ScienceRise: Juridical Science*. 2018. № 1. С. 17–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2018_1_5.

139. На Закарпатті затримали суддю, який вимагав від підприємців «конфетки». *Корреспондент.net*. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4836976-na-zakarpatti-zatrymaly-suddui-yakui-vumahav-vid-pidpryiemtsiv-konfetky>.

140. Настюк В. Я., Белевцева В. В., Клок О. В. Адміністративно-правові проблеми протидії корупції в Україні : монографія / за заг. ред. В. Я. Настюка. Харків : Право, 2017. 216 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/administrativno-pravovi-problemi-protidiyi-korupciyi-v-ukrayini.pdf>.

141. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/pro-nazk/>.

142. Невмержицький Є. В. Правові проблеми боротьби з економічною злочинністю і корупцією : навч. посіб. Київ : АПСВ, 2005. 415 с.

143. Нежурбіда С. І. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат : монографія. Чернівці : Друк Арт, 2013. 432 с.

144. Никифоренко Н. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з корупцією : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 250 с.

145. Ніжинська І. С. Міжнародні конвенції як засіб боротьби з корупцією. *Наше право*. 2013. № 12. С. 174–179.

146. Новак А. М. Національна антикорупційна політика: теоретико-методологічні засади формування і реалізації : монографія. Дніпро : Моноліт, 2018. 359 с.

147. Нонік В. В. Формування та реалізація антикорупційної політики в Україні: теорія, методологія, практика : монографія. Житомир : О. О. Євенок, 2019. 314 с. URL: <https://eztuir.ztu.edu.ua/handle/123456789/8062>.

148. Облік посад суддів. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/oblik>.

149. Огляд результатів у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України у вересні 2025 року. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/oglyad-rezultativ-u-vyshchiiy-kvalifikaciyniy-komisiyi-suddiv-ukrayiny-u-veresni-2025-roku>.

150. Онищук О. О. Концептуальні засади запобігання та протидії корупції в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9. С. 35–37.

151. Опубліковано результати дослідження «Ставлення громадян України до судової системи». *Офіс Ради Європи в Україні*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/the-results-of-the-study-ukrainian-citizens-attitudes-toward-the-judicial-system-have-been-published>.

152. Осипчук Р. С. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції у Національному антикорупційному бюро України : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2021. 244 с.

153. Основні підсумки діяльності Апарату Верховного Суду у 2023 році. *Верховний Суд*. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/authors/296/osnovni-pidsumky-diiialnosti-apatatu-verkhovnoho-sudu-u-2023-rotsi>.

154. Остапенко Я. С. До проблеми визначення факторів, що обумовлюють вчинення службового підроблення як корупційного правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2015. Вип. 33, т. 2. С. 116–120.

155. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий–березень 2025 р.). *Центр Разумкова*. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh->

156. Пастух І. Д. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у публічно-правових відносинах засобами адміністративного права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 42 с. URL: https://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/18583/1/avtoreferat_Pastukh_sayt.pdf.

157. Перепелиця Г. Б. Періодизація історичних етапів формування поняття «службова особа» у вітчизняному праві. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 179–183.

158. Перший раунд оцінювання. Група держав проти корупції (GRECO). *Офіс Ради Європи в Україні*. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/round-1>.

159. Петрова А. С. Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2017. 214 с.

160. Петрова А. С. Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2017. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13458>.

161. Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 р. № 856. *Офіційний вісник України*.

162. План діяльності Вищої ради правосуддя на 2025–2027 роки. *Вища рада правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/plan_diyalnosti_vyshchoyi_rady_pravosuddya_na_2025-2027_roky.pdf.

163. План заходів, спрямованих на виконання Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2024 р. № 792-р. *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planuzakhodiv-spriamovanykh-na-vykonannia-komple-a792r>.

164. План роботи Головного спеціаліста з питань запобігання та виявлення корупції Державної судової адміністрації України на 2025 рік : затв. т. в. о.

Голови Державної судової адміністрації України 01.01.2025 р. *Судова влада України. Державна судова адміністрація України.* URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/antikor/plan_antikor_25.pdf.

165. Пленум Верховного Суду заслухав інформацію про діяльність Верховного Суду у 2024 році. *Верховний Суд.* URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1752242/>.

166. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.

167. Погорілко В. Ф. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник. 2-ге вид. Київ : Правова єдність, 2010. 428 с.

168. Політова А. С. Поняття корупції: проблеми визначення. *Порівняльно-аналітичне право.* 2013. № 3–2. С. 268–272.

169. Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення : затв. Рішенням Національного агентства з питань запобігання корупції від 09.02.2018 р. № 166. *Офіційний вісник України.* 2018. № 28. Ст. 1010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0345-18#Text>.

170. Порядок оформлення протоколів про адміністративні правопорушення Національним агентством з питань запобігання корупції : затв. Наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 06.12.2019 р. № 159/19. *Офіційний вісник України.* 2020. № 4, ч. 2. Ст. 233. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0014-20#Text>.

171. Постанова Голосіївського районного суду м. Києва від 25.03.2021 р. у справі № 752/5194/21, провадження № 3/752/3351/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95799648>.

172. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні» від 17.12.2010 р. № 7487. *Верховна Рада України.* URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=39289.

173. Правова позиція Української Гельсінської спілки з прав людини щодо конституційності окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» та статті 3661 Кримінального кодексу України. *Центр стратегічних справ Української Гельсінської Спілки з прав людини*. URL: <https://precedent.in.ua/2016/10/17/chy-odnakovi-prava-dlya-derzhsluzhbovtiv-ta-osibyaki-ne-vykonuyut-funktsiyi-derzhavy/>.

174. Правові засоби протидії корупції : навч. посіб. / кол. авт. ; за ред. М. В. Лошицького. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2019. 342 с.

175. Прилуцький С. В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2013. 36 с.

176. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 34. Ст. 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/356/95-вр>.

177. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції : Закон України від 21.12.2010 р. № 2808-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 25. Ст. 188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2808-17>.

178. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 24. Ст. 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2447-19>

179. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7–8. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-19>.

180. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів : Закон України від 14.10.2014 р. № 1701-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2048. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1701-18>.

181. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму

для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 12. Ст. 183. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text>.

182. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 11.06.2009 р. № 1508-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 46. Ст. 699. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1508-17>.

183. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 10. Ст. 119. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text>.

184. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції : Закон України від 17.10.2019 р. № 198-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 50. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20>.

185. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів : Закон України від 01.06.2021 р. № 1502-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 32. Ст. 259. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1502-20>.

186. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Закон України від 18.04.2013 р. № 222-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-18#Text>.

187. Про внесення змін до наказу ДСА України від 17.11.2023 № 533 : Наказ Державної судової адміністрації України від 14.05.2025 р. № 195. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_195_2025.pdf.

188. Про державні цільові програми : Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 25. Ст. 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621>.

189. Про деякі питання організації діяльності Ради національної безпеки і оборони України : Указ Президента від 08.02.2005 р. № 208. *Офіційний вісник України*. 2005. № 8. Ст. 434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/2005#Text>.

190. Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 01.08.2002 р. № 683. *Офіційний вісник України*. 2002. № 31. Ст. 1463. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/683/2002#Text>.

191. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18>.

192. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 46. Ст. 2047. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1699-18>.

193. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 56. Ст. 3272. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>.

194. Про засади державної антикорупційної політики на 2026–2030 роки : проєкт Закону України реєстр. № 15230 від 13.05.2026 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/commBillProcId/5286?convocation=10>.

195. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 45. Ст. 691. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17>.

196. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 40. Ст. 404. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3206-17>.

197. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. *Офіційний вісник України*. 2023. № 31. Ст. 1685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/220-2023-%D0%BF>.

198. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 265. *Офіційний вісник України*. 2015. № 38. Ст. 1146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-п>

199. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2006 р. № 1001. *Офіційний вісник України*. 2006. № 30. Ст. 2132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1001-2006-п>.

200. Про затвердження Змін до Положення про Державну судову адміністрацію України : Рішення Вищої ради правосуддя від 07.12.2023 р. № 1231/0/15-23. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v1231910-23>

201. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : Наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0814750-19>.

202. Про затвердження плану заходів на 2011 рік щодо реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.09.2010 р. № 1794-р. *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/243639558>.

203. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України : Рішення Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 р. № 141/0/15-19. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/vr141910-19>.

204. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. *Офіційний вісник України*. 2014. № 54. Ст. 1455. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/228-2014-%D0%BF>.

205. Про затвердження Положення про регулярне оцінювання судді : Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 29.09.2025 р. № 181/зп-25. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/doc/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-regulyarne-osinyuvannya-suddi>.

206. Про затвердження Порядку здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 26.10.2023 р. № 236/23. *Офіційний вісник України*. 2023. № 87. Ст. 5114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1873-23>.

207. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-18>

208. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18>.

209. Про Національну програму боротьби з корупцією : Указ Президента України від 10.04.1997 р. № 319/97. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/319/97>.

210. Про Національну раду з питань антикорупційної політики : Указ Президента України від 14.10.2014 р. № 808/2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 84. Ст. 2370. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808/2014#Text>.

211. Про обов'язкову спеціальну перевірку відомостей, що подають кандидати на зайняття посад державних службовців : Указ Президента України

від 19.11.2001 р. № 1098. *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10982001-254>.

212. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12>.

213. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції : Указ Президента України від 18.11.2005 р. № 1615. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005#Text>.

214. Про підготовку пропозицій щодо забезпечення гласності та відкритості діяльності органів державної влади : Указ Президента України від 17.05.2001 р. № 325. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325/2001#Text>.

215. Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.01.2002 р. № 3. *Офіційний вісник України*. 2002. № 2. Ст. 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF#Text>.

216. Про правонаступництво України : Закон України від 12.09.1991 р. № 1543-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 46. Ст. 617. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1543-12>.

217. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

218. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 35. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>.

219. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

220. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету

Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 93. Ст. 3389. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2011-p>.

221. Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 118. *Офіційний вісник України*. 2015. № 24. Ст. 664. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2015-%D0%BF>.

222. Продан А. О. Адміністративно-правовий статус Національного агентства з питань запобігання корупції : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 230 с.

223. Профілактика злочинів : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2011. 720 с.

224. Психологічні засади запобігання корупційним правопорушенням в органах державної влади та місцевого самоврядування : навч. посіб. / О. І. Кудерміна, Л. І. Казміренко, В. Г. Андросюк, А. Б. Фодчук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 162 с.

225. Рева Ю. О. Антикорупційне декларування: теорія, правове регулювання, практика : дис. ... д-ра філос. : 081. Одеса, 2020. 228 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/13949>.

226. Регулярне оцінювання суддів: роз'яснюємо! *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/regulyarne-ocinyuvannya-suddiv-rozjasnyuemo>.

227. Рєзнік О. М., Бондаренко О. С. Визнання норми про декларування недостовірної інформації неконституційною як прояв дискредитації антикорупційної реформи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 330–333. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/83>.

228. Ростовська К. В. Адміністративно-правові основи державної антикорупційної політики в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 482 с. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/dissertations/30/1.pdf>.

229. Рука руку миє. Топ-20 корупційних схем на місцях – які вони та як їх здолати. *Антикорупційний штаб*. URL: <https://anticor.kpi.ua/wp-content/uploads/lit-5.pdf>.

230. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 168 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/bitstreams/f427a50f-ab4c-4972-8119>.

231. Сазонов В. В. Кримінологічне забезпечення економічної безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2020. 416 с.

232. САП відсторонила суддю апеляційного суду: майно на 16 млн понад доходи. *Головні новини Києва*. URL: <https://kyiv.news/corruption/sap-suddya-apelyatsiynoho-sudu-vidstoronennya-16-mln/>.

233. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970. Т. 1 : А–В. 799 с.

234. Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 573 с.

235. Соловйов В. М., Розвадовський Б. Л. Запобігання та протидія корупційним правопорушенням у судовій системі України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. Вип. 23. С. 123–132.

236. Справа за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України пункту 2 частини першої статті 7, пункту 2 розділу VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» : Рішення Конституційного Суду України від 13.03.2012 р. № 6-рп/2012. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v006p710-12>.

237. Стало відомо ім'я судді з Дніпра, який забув у декларації про квартиру дружини та намагався відібрати чуже житло. *Відомо – головні новини Дніпра та області*. URL: <https://vidomo.media/ukr/crime/1749635065-stalo-vidomo-im-ya>

suddi-z-dnipra-yakiy-zabuv-u-deklaratsiyi-pro-kvartiru-druzhini-ta-namagavsvya-vidibrati-chuzhe-zhitlo.

238. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.

239. 100 корупційних схем в регіонах. *Разом проти корупції*. URL: <https://www.rpk.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/as-100-schemes-2-1.pdf>.

2019. № 80. Ст. 2736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/856-2019-%D0%BF>.

240. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року : затв. Указом Президента України від 11.09.2021 р. № 347/2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

241. Суддю, що брав участь у конкурсі до ВАКС, викрили на підбурюванні до хабаря у \$30 тисяч. *NV. Новини України та світу*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/suddyu-z-luganshchiny-vikrili-na-pidburyuvanni-do-habarya-u-30-tisyach-50592239.html>.

242. Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 345 с.

243. Телешун Я. С. Клієнтелізм як складова функціонування фінансово-політичних груп. *Політичне життя*. 2017. № 3. С. 79–83.

244. Терещук О. В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2000. 20 с.

245. Топчій В. В., Шкелебей В. А., Супрун Т. М. Публічно-правова протидія корупції : навч. посіб. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 208 с.

246. Трепак В. М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 181–196.

247. Трепак В. М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 442 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/course/koruptsiia-zapobihannia-ta-protydiia-v-ukraini>.

248. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2020. 481 с.

249. Україна. Група держав проти корупції (GRECO). *Council of Europe Office in Ukraine*. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/ukraine>.

250. Уряд представив напрацювання щодо «Економіки майбутнього» — довгострокової стратегії економічного розвитку України. *Міністерство економіки, довкілля і сільського господарства України*. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/b84e418d-9aba-4f0a-bfa5-c7dd251905cc?lang=uk-UA&title=UriadPredstavivNapratsiuvanniaSchodoekonomikiMaibutnogoDovgostrokovoiStrategiiEkonomichnogoRozvitkuUkraini&isSpecial=true>.

251. Фодчук А. Б. Адміністративно-правові засади захисту осіб, які надають допомогу в протидії корупції : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2020. 276 с.

252. Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Київ : Атіка, 2011. 424 с.

253. Хоменко В. П. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у фіскальній сфері: теорія і практика : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 400 с.

254. Хотинська-Нор О. З., Саленко О. В. Корупція як фактор делегітимації судової влади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 665–669. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300078>.

255. Хотинська-Нор О. З., Снідевич О. С. Суддівська етика як складова професійної етики члена Вищої ради правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2023. Вип. 75, ч. 2. С. 118–123. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/03/21-2.pdf>.

256. Цвіркун Н. Ю. Фактори корупції. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 17 квітня 2014 р., м. Харків / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Наук.-дослід. ін-т вивч. пробл. злочинності імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України ; Кримінол. асоц. України. Харків, 2014. С. 188–192.

257. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій. Львів : Кальварія, 2004. 460 с.

258. Чубенко І. В. Кримінологічні засади запобігання корупції в місцевих органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2010. 323 с.

259. Шаптала Є. Ю. Особливості корупції у судовій системі як об'єкту адміністративно-правового впливу. *Форум права*. 2025. Т. 83, № 3. С. 179–184. DOI: 10.5281/zenodo.16746417. URL: https://forumprava.pp.ua/files/179-184-2025-3-FP-Shaptala_23.pdf.

260. Шевченко О. В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 241 с.

261. Шевченко О. В. Проблемні аспекти боротьби з корупцією в правоохоронних органах України. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 2 (6). С. 126–134.

262. Щодо листа президентів GRECO та Венеційської комісії до Голови Верховної Ради стосовно конституційної кризи в Україні. 1.11.2020 р. *Портал доброчесності Національного агентства з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/shhodo-lysta-prezydentiv-greco-ta-venetsijskoyi-komisiyi-do-golovy-verhovnoyi-rady-stosovno-konstytutsijnoyi-kryzy-v-ukrayini/>.

263. Яковенко С. Б. Генезис та розвиток корупції: історичний аспект. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2015. Вип. 3–4 (7–8). С. 58–71.

264. Яцків І. І. Загальні положення протидії корупції: адміністративно-правовий аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2009. Вип. 21. С. 88–94.

265. Bondarenko O. Criminal Legal Characteristics of Corruption Criminal Offenses in the Field of Economic Activity. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. № 44. С. 117–119.

266. Bribery Act 2010 : UK Public General Act, 2010 с. 23. Section 7. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/section/7>.

267. Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct. Vienna : United Nations Office on Drugs and Crime, 2007. URL:

https://www.unodc.org/conig/uploads/documents/publications/Otherpublications/Commentry_on_the_Bangalore_principles_of_Judicial_Conduct.pdf.

268. Constitutional Reform Act 2005 : UK Public General Act, 2005 c. 4. Section 63. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2005/4/section/63>.

269. Courts Constitution Act (Gerichtsverfassungsgesetz, GVG). Section 21e. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html.

270. Décret n° 2017-713 du 2 mai 2017 relatif à la déclaration d'intérêts des magistrats de l'ordre judiciaire. *Legifrance.gouv.fr*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000034567260>

271. Déontologie des Magistrats. Conseil supérieur de la magistrature. URL: <https://www.conseil-superieur-magistrature.fr/deontologie-des-magistrats>.

272. European Commission report 2025: assessment of Ukraine's progress in the field of preventing and combating corruption. *National Agency on Corruption Prevention*. URL: <https://nazk.gov.ua/en/news/european-commission-report-2025-assessment-of-ukraine-s-progress-in-the-field-of-preventing-and-combating-corruption/>.

273. German Criminal Code. Gesetzes vom 19. Juni 2019. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/

274. Germany – The Judiciary Map. *Judiciary Hub*. URL: <https://judiciaryhub.eu/country/germany/>.

275. Good character guidance 2024. *Judicial Appointments Commission*. URL: <https://judicialappointments.gov.uk/corp-publication/good-character-guidance-2024/>.

276. GRECO: Україна демонструє подальший прогрес у запобіганні корупції серед парламентаріїв, суддів і прокурорів, але потрібно більше зусиль. *Council of Europe Office in Ukraine*. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/greco-ukraine-demonstrates-further-progress-in-preventing-corruption-among-parliamentarians-judges-and-prosecutors-but-more-efforts-needed>.

277. Guide to Judicial Conduct. Courts and Tribunals Judiciary. Revised July 2023. URL: <https://www.judiciary.uk/guidance-and-resources/guide-to-judicial-conduct-revised-july-2023/>.

278. Judicial Conduct Investigations Office Annual Report 2023–2024. URL: <https://www.complaints.judicialconduct.gov.uk/JCIOAnnualReport2023-2024>.

279. Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature. Article 7–2. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000048435035

280. Recommandations de l’AFA : vers un référentiel anticorruption français. *Agence française anticorruption*. URL: <https://www.agence-francaise-anticorruption.gouv.fr/fr/recommandations>.

281. Statutory consultation. *Judicial Appointments Commission*. URL: <https://judicialappointments.gov.uk/statutory-consultation/>.

282. The Judicial Discipline (Prescribed Procedures) Regulations 2023. *UK Statutory Instruments*. 2023. № 1005. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2023/1005/contents/made>.

283. The Seven Principles of Public Life. *Committee on Standards in Public Life*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-7-principles-of-public-life/the-7-principles-of-public-life--2>.

284. UK Anti-Corruption Strategy 2025. *Home Office. GOV.UK*. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-anti-corruption-strategy-2025>.

285. Ukraine 2025 Report : Commission Staff Working Document SWD(2025) 759 final. *European Commission*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en

286. Ukraine: From War to Peace and Recovery. February 2026. *Razumkov Centre*. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2026/04/17/2026-ISAR-monthly-February-ENGL.pdf>

287. Vincent Lim. An overview of singapore’s anti-corruption strategy and the role of the cpib in fighting corruption. URL: https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No104/No104_18_VE_Lim_1.pdf.

288. Vozniuk A., Kamensky D., Dudorov O., Movchan R., Andrushko A. Unconstitutionality of criminal liability for filing inaccurate information in Ukraine: Critical legal analyses. *Questiones Politicas*. 2021. Vol. 39, № 69. P. 133–145.

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
 ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Г.в.о. першого проректора
 доктор юридичних наук, доцент

Ганна БУГА

« 17 » 2026 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження «Адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судустрою України» в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Наталя ПАСІЧНИК, заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення організації наукової роботи відділу організації наукової діяльності, доктор історичних наук, професор

Члени комісії:

1. Тетяна ПОНОМАРЬОВА, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка ДонДУВС, доктор юридичних наук, старший дослідник
2. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач відділення аспірантури (ад'юнктури) і докторантури ДонДУВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
3. Андрій ЧЕРВІНЧУК, завідувач Науково-дослідна лабораторія публічної безпеки громад Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту ДонДУВС, кандидат юридичних наук, старший дослідник

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження **Лебедевої Анни Михайлівни** на тему: «Адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судустрою України» використовуються в науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення загальнотеоретичних та галузевих досліджень спрямованих на подальший розвиток науки адміністративного права.

У науково-дослідній роботі Донецького державного університету внутрішніх справ використовуються положення щодо:

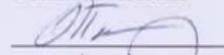
– систематизації факторів поширення корупції в системі судустрою України за загальнодержавним, інституційно-організаційним і суб'єктивно-

поведінковим рівнями, яка забезпечила комплексне визначення детермінант корупційної поведінки в судовій системі та встановлення їх впливу на функціонування судової влади;

– щодо процесуальних особливостей провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою України, у частині обґрунтування необхідності конкретизації вимог до змісту протоколу, порядку роботи з електронними доказами, матеріалами автоматизованих систем, даними державних реєстрів, призначення експертиз та оцінки допустимості доказів, що має сприяти формуванню сталої судової практики й підвищенню ефективності адміністративного провадження;

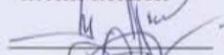
– параметрів (обсягів) і напрямів імплементації кращих зарубіжних практик запобігання корупції в судовій сфері: інституціоналізація превентивного антикорупційного контролю, поглиблена перевірка доброчесності кандидатів на посади суддів, посилення етичного нагляду, удосконалення автоматизованого розподілу справ, запровадження спеціалізованого антикорупційного навчання суддів і працівників апаратів судів, підвищення ефективності фінансового контролю та механізмів повідомлення про корупційні прояви (Франція, Німеччина, Велика Британія, США), що створює підґрунтя для адаптації апробованих іноземних підходів до національної правової системи з урахуванням гарантій незалежності судової влади та вимог антикорупційного законодавства України.

Голова комісії:

Наталя ПАСІЧНИК

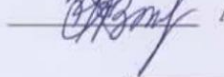
Члени комісії

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

Андрій ЧЕРВІНЧУК

ЗАРЕЄСТРОВАНО	
в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в науково-дослідну діяльність	
Донецького державного університету внутрішніх справ	
« 27 »	01 2026 р.
Науковий співробітник ВОНР	
	
<small>(підпис, прізвище)</small>	

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Т.в.о. першого проректора
 доктор юридичних наук, доцент

Ганна БУГА

2026 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
 в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Наталя ПАСІЧНИК, заступник начальника відділу організації наукової діяльності – завідувач відділення організації наукової роботи відділу організації наукової діяльності, доктор історичних наук, професор

Члени комісії:

1. Артур ВОЛОБОЄВ, начальник відділу організації освітнього процесу, доктор філософії
2. Ольга ЛИТВИНЕНКО, гарант освітньо-професійної програми «Право (Поліцейські)» Law (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D8 Право, галузь знань D Бізнес, адміністрування та право кваліфікація: Бакалавр права, професійна кваліфікація Слідчий (поліція), доктор юридичних наук, доцент
3. Ольга МЕРДОВА, гарант освітньо-професійної програми правоохоронна діяльність (поліцейські), Law Enforcement activity (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, за спеціальністю K9 Правоохоронна діяльність, галузі знань K Безпека та оборона кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук, професор

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження **Лебедєвої Анни Михайлівни** на тему: «Адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судоустрою України» використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ у процесі викладання дисциплін: ОК 17 «Адміністративне право», освітньо-професійної програми «Право (Поліцейські)» Law (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D8 Право галузь знань D Бізнес, адміністрування та право кваліфікація: Бакалавр права професійна кваліфікація Слідчий (поліція) та ОК 10 «Адміністративне право».

освітньо-професійної програми правоохоронна діяльність (поліцейські) Law Enforcement activity (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю К9 Правоохоронна діяльність галузі знань К Безпека та оборона кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності, а також при підготовці лекцій і навчальних посібників із цих дисциплін. Зокрема в частині:

– адміністративно-правового підходу до визначення корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень у системі судустрою України як сукупності протиправних діянь, пов'язаних із порушенням установлених антикорупційних обмежень, заборон, вимог фінансового контролю, правил врегулювання конфлікту інтересів, стандартів професійної етики та доброчесності у діяльності суддів, працівників апаратів судів та інших суб'єктів, діяльність яких пов'язана із забезпеченням функціонування судової влади;

– положення про диференційований характер корупційних ризиків у системі судустрою України залежно від рівня функціонування судових інстанцій, у межах якого встановлено закономірний зв'язок між місцем суб'єкта в структурі судової системи, характером неправомірної поведінки, масштабом її наслідків та вибором адміністративно-правових засобів запобігання;

– напрямів вдосконалення адміністративно-правового механізму запобігання корупції в системі судустрою України, у межах яких обґрунтовано необхідність посилення превентивної складової антикорупційної політики, впорядкування взаємодії уповноважених суб'єктів, удосконалення процедур добору й оцінювання суддів, зміцнення фінансового контролю, захисту викривачів, доброчесності та дисциплінарної практики, а також запровадження програмно-цільового підходу до реалізації відповідних заходів.

Голова комісії:

Наталя ПІСІЧНИК

Члени комісії:

Артур ВОЛОБОЄВ

Ольга ЛИТВИНЕНКО

Ольга МЕРДОВА

ЗАРЕЄСТРОВАНО

в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес

Донецького державного університету внутрішніх справ

« 27 » 01 2026 р.

Науковий співробітник ВОНР

Н. Писичник

(підпис, прізвище)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

АКТ

06 . 05.2026

м. Київ

№ 140-011

Впровадження результатів дисертації
Лебедевої Анни Михайлівни
«Адміністративно-правові засади запобігання
корупції в системі судустрою України»
в освітній процес

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т.в.о. начальника відділу організації освітнього процесу, кандидата юридичних наук Корольчука Віктора Володимировича;
- завідувача кафедри адміністративного права та процесу, доктора юридичних наук, професора Доценка Олександра Сергійовича.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації «Адміністративно-правові засади запобігання корупції в системі судустрою України» здобувача Донецького державного університету внутрішніх справ Лебедевої Анни Сергіївни, поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, а також наукові праці в яких опубліковані основні положення наукової праці, зокрема:

1. Лебедева А. М. Наукове та методологічне забезпечення запобігання корупції в системі судустрою України. *Право. UA*. 2023. №4. Ч. 2. С. 345–351.

URL: https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2023-4-2/Pravo_ua_2023_4_2_345.pdf

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2023.4-2.54>

2. Лебедева А. М. Напрями удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судустрою України. *Наше право*. 2024. № 1. С. 490–496.

URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_490.pdf

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2024.1.70>

3. Лебедева А. М. Запобігання корупції в системі судоустрою України: адміністративно-правовий аспект. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 508–514.

URL: https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/EP-2025-2/EP_2025_2_508.pdf.

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.75>

4. Лебедева А. М. Запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України як об'єкт адміністративно-правового дослідження. *Наше право*. 2025. № 4. С. 578–584.

URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2025-4/NP_2025_4_578.pdf

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.75>

5. Лебедева А. М. Імплементация зарубіжного досвіду при запобіганні правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються в системі судоустрою України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). С. 208–213.

URL: <https://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/14209/>

DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.31>.

На основі проведеного аналізу наданих матеріалів комісія зробила висновок, що наукові праці А. М. Лебедевої містять обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації й можуть бути впроваджені до використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при підготовці лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних курсів «Адміністративне право», «Публічна служба і кадрові процеси», «Адміністративно-правові засади запобігання корупції», а також під час проведення різних видів занять за відповідними дисциплінами в системі підвищення кваліфікації органів публічного управління та адміністрування.

Члени комісії:

Віктор КОРОЛЬЧУК

Олександр ДОЦЕНКО

ЗВЕДЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ

анкетування 203 респондентів (34 судді, 52 прокурори, 42 адвокати,
75 науково-педагогічних працівників)

Питання	Результат	
	Кількість осіб	%
1. Освіта?		
а) вища юридична	203	100,0
б) вища неюридична	0	0,0
в) інша	0	0,0
2. Ваша професійна діяльність?		
а) суддя	34	16,7
б) прокурор	52	25,6
в) адвокат	42	20,7
г) науково-педагогічний працівник	75	36,9
3. Стаж роботи (професійної діяльності)?		
а) до 3 років	11	5,4
б) 3–5 років	23	11,3
в) 5–10 років	57	28,1
г) понад 10 років	112	55,2
4. Як Ви оцінюєте рівень корупційних ризиків у системі судоустрою України?		
а) високий	91	44,8
б) середній	83	40,9
в) низький	18	8,9
г) важко відповісти	11	5,4
5. На якому рівні судової системи, на Вашу думку, корупційні ризики проявляються найчастіше?		
а) у місцевих судах	89	43,8
б) в апеляційних судах	54	26,6
в) у вищих судових інстанціях	42	20,7
г) приблизно однаково на всіх рівнях	18	8,9
6. Які фактори найбільше сприяють поширенню корупції в системі судоустрою України? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		

а) кадровий дефіцит і надмірне навантаження	146	71,9
б) недоліки конкурсного добору та оцінювання	127	62,6
в) неформальні зв'язки та посередництво	132	65,0
г) недостатній фінансовий контроль	118	58,1
г) низький рівень правової культури та терпимість до корупції	106	52,2
д) проблеми фінансування і матеріально-технічного забезпечення судів	94	46,3
7. Які інституційно-організаційні проблеми найбільше впливають на виникнення корупційних ризиків у судах? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) кадровий дефіцит суддів	151	74,4
б) надмірне навантаження на суддів і працівників апаратів судів	138	68,0
в) недоліки автоматизованого розподілу справ	96	47,3
г) нестабільна робота електронних систем	83	40,9
г) плінність кадрів в апаратах судів	87	42,9
8. Які правові проблеми найбільше ускладнюють запобігання корупції в системі судоустрою? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) прогалини у правовому регулюванні доказування	139	68,5
б) відсутність єдиних алгоритмів взаємодії уповноважених суб'єктів	112	55,2
в) нестабільність антикорупційного законодавства	103	50,7
г) неоднакова судова практика	118	58,1
г) нечіткість окремих процедур адміністративного провадження	124	61,1
9. Як Ви оцінюєте рівень взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України?		
а) достатній	21	10,3
б) частково достатній	85	41,9
в) недостатній	79	38,9
г) важко відповісти	18	8,9
10. Чи потрібне прийняття окремого Порядку взаємодії суб'єктів запобігання корупції в системі судоустрою України?		
а) так, такий акт є необхідним	156	76,8
б) так, але у формі методичних рекомендацій	34	16,7

в) ні, чинного регулювання достатньо	6	3,0
г) важко відповісти	7	3,4
11. Які превентивні заходи є найбільш ефективними для запобігання корупції в системі судустрою? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) електронне декларування та фінансовий контроль	143	70,4
б) перевірка доброчесності кандидатів і суддів	154	75,9
в) врегулювання конфлікту інтересів	126	62,1
г) дисциплінарна відповідальність	116	57,1
г) автоматизований розподіл справ	112	55,2
д) захист викривачів	94	46,3
12. Як Ви оцінюєте ефективність фінансового контролю щодо осіб, які працюють у системі судустрою?		
а) ефективний	32	15,8
б) частково ефективний	107	52,7
в) недостатньо ефективний	51	25,1
г) важко відповісти	13	6,4
13. Які проблеми врегулювання конфлікту інтересів у системі судустрою є найбільш поширеними? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) несвоєчасне повідомлення про конфлікт інтересів	121	59,6
б) складність розмежування приватного інтересу та службових повноважень	116	57,1
в) формальний розгляд повідомлень про конфлікт інтересів	103	50,7
г) недостатність практичного навчання	82	40,4
г) відсутність узагальнених типових ситуацій	111	54,7
14. Які ризики можуть виникати під час автоматизованого розподілу справ? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) можливість технічного втручання	79	38,9
б) ручне коригування через винятки з автоматизованого розподілу	122	60,1
в) відсутність належного аудиту нетипових відхилень	131	64,5
г) обмежений громадський контроль	87	42,9
г) істотних ризиків немає	16	7,9
15. Як кадровий дефіцит і надмірне навантаження впливають на корупційні ризики у судах?		

а) істотно підвищують такі ризики	128	63,1
б) частково впливають	58	28,6
в) переважно не впливають	9	4,4
г) важко відповісти	8	3,9
16. Якою має бути роль громадськості у запобіганні корупції в системі судоустрою? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) участь в оцінюванні доброчесності кандидатів	152	74,9
б) моніторинг декларацій та відкритих даних	117	57,6
в) аналіз дисциплінарної практики	95	46,8
г) участь має бути обмеженою з огляду на гарантії незалежності суддів	86	42,4
г) участь громадськості не є потрібною	8	3,9
17. Як Ви оцінюєте стан захисту викривачів у системі судоустрою України?		
а) достатній	18	8,9
б) частково достатній	78	38,4
в) недостатній	91	44,8
г) важко відповісти	16	7,9
18. Які процесуальні проблеми найчастіше ускладнюють розгляд справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) недостатнє врегулювання порядку збирання доказів	138	68,0
б) складність доведення умислу та обізнаності особи про обмеження	125	61,6
в) відсутність чітких критеріїв допустимості електронних доказів	110	54,2
г) процесуальні недоліки протоколу або матеріалів справи	116	57,1
г) неналежне підтвердження джерела походження документів чи електронних відомостей	89	43,8
д) несвоєчасне направлення матеріалів або неповне повідомлення учасників	79	38,9
19. Чи потребує КУпАП удосконалення в частині доказування у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією?		
а) так, потребує суттєвого удосконалення	161	79,3
б) потребує окремих уточнень	33	16,3
в) ні, чинного регулювання достатньо	4	2,0

г) важко відповісти	5	2,5
20. Які елементи зарубіжного досвіду можуть бути використані в Україні? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) спеціалізоване антикорупційне навчання суддів і працівників апаратів судів	139	68,5
б) реальні службові та дисциплінарні наслідки за корупційну поведінку	146	71,9
в) належне матеріальне забезпечення суддів і працівників апаратів судів	119	58,6
г) законні форми заохочення за повідомлення про спробу надання неправомірної вигоди	82	40,4
г) правопросвітницькі заходи для формування суспільного несприйняття корупції	115	56,7
21. Чи потрібне прийняття Комплексного плану заходів запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією, у системі судоустрою України на 2026–2030 роки?		
а) так, такий документ є необхідним	154	75,9
б) так, але як складова загальної антикорупційної стратегії	36	17,7
в) ні, достатньо чинних планів окремих органів	5	2,5
г) важко відповісти	8	3,9
22. Які блоки Програми реалізації адміністративно-правових заходів є найбільш важливими? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) аналітико-діагностичний	132	65,0
б) кадровий	145	71,4
в) організаційний	128	63,1
г) фінансово-контрольний	137	67,5
г) блок запобігання та врегулювання конфлікту інтересів	121	59,6
д) блок захисту викривачів	98	48,3
е) освітній та етичний	116	57,1
є) електронно-технічний	107	52,7
23. Який суб'єкт має відігравати провідну роль у координації заходів запобігання корупції в системі судоустрою?		
а) НАЗК	54	26,6
б) Вища рада правосуддя	66	32,5
в) Вища кваліфікаційна комісія суддів України	25	12,3

г) Державна судова адміністрація України	21	10,3
г) міжінституційна координаційна група	37	18,2
24. Які заходи мають формувати у громадян несприйняття корупційного вирішення судових питань? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) інформаційні кампанії про відповідальність за пропозицію або надання неправомірної вигоди	133	65,5
б) практичні пам'ятки щодо законних дій у разі пропозиції «домовитися»	109	53,7
в) роз'яснення законних способів реагування на затягування розгляду справи	125	61,6
г) поширення прикладів відповідальності за корупційні дії	103	50,7
г) регулярні опитування громадян щодо ставлення до неформального вирішення судових питань	84	41,4
25. Яких результатів можна очікувати від упровадження запропонованих планових і програмних документів? (можна було обрати кілька варіантів відповіді)		
а) краща координація діяльності уповноважених суб'єктів	156	76,8
б) систематичне оцінювання корупційних ризиків	148	72,9
в) підвищення якості дисциплінарного та адміністративного реагування	117	57,6
г) зростання довіри до судової влади	124	61,1
г) зменшення формалізму у виконанні антикорупційних заходів	132	65,0
д) посилення захисту викривачів	93	45,8

Примітка: У питаннях, де респонденти могли обирати кілька варіантів відповіді, сума відсотків може перевищувати 100 %.

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ
аналізу судової практики у справах про адміністративні правопорушення,
пов'язані з корупцією в системі судоустрою України

№	Критерій аналізу	Узагальнений результат
1.	Категорія проаналізованих справ	Справи про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, передбачені главою 13-А КУпАП
2.	Період аналізу	2020–2026 роки
3.	Статус особи, щодо якої складено протокол	Судді, працівники апаратів судів, посадові особи органів суддівського врядування та інші особи, діяльність яких пов'язана із забезпеченням функціонування судової влади
4.	Найбільш поширені склади правопорушень	Порушення вимог фінансового контролю, нежиття заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів, порушення обмежень щодо сумісництва, подарунків та використання службових повноважень
5.	Суб'єкти складення протоколів	Уповноважені особи НАЗК, органів Національної поліції та інших органів, визначених ст. 255 КУпАП
6.	Дотримання строків складення протоколу	Виявлено випадки недотримання строків оформлення матеріалів або несвоєчасного направлення протоколу до суду
7.	Повнота змісту протоколу	У частині справ протоколи містили неповний опис обставин правопорушення, нечітке формулювання суті діяння або недостатнє обґрунтування наявності складу правопорушення
8.	Належність доказової бази	Проблемним залишається підтвердження всіх елементів складу адміністративного правопорушення, зокрема спеціального статусу суб'єкта, обов'язку діяти певним чином, факту порушення та форми вини
9.	Доведення умислу	У значній частині справ складність становить доведення умисного характеру поведінки особи, її обізнаності про встановлені антикорупційні обмеження або наявність конфлікту інтересів
10.	Встановлення реального чи потенційного конфлікту інтересів	Судова практика свідчить про необхідність доведення не лише факту приватного інтересу, а й його суперечності службовим повноваженням та впливу на прийняття рішення чи вчинення дії

11.	Використання електронних доказів	У справах цієї категорії дедалі частіше використовуються електронні декларації, відомості з державних реєстрів, електронних кабінетів, автоматизованих систем та цифрових документів.
12.	Проблеми допустимості електронних доказів	Виявлено труднощі з підтвердженням джерела походження електронних відомостей, часу їх створення, цілісності файла, належності електронного підпису та порядку засвідчення електронних копій
13.	Використання відомостей із державних реєстрів	Такі відомості мають істотне доказове значення, однак потребують належного процесуального оформлення, підтвердження джерела походження та зв'язку з обставинами конкретної справи
14.	Призначення експертиз	Експертизи у справах цієї категорії призначаються не завжди, хоча можуть бути необхідними для встановлення вартості майна, достовірності документів, технічних характеристик електронних файлів або фактичного користування майном
15.	Участь прокурора	Участь прокурора є обов'язковою гарантією законності розгляду справ, однак її ефективність залежить від активності у перевірці повноти матеріалів, допустимості доказів і дотримання процесуального порядку
16.	Явка особи, яка притягається до відповідальності	У частині справ розгляд ускладнювався неявкою особи, необхідністю перевірки належного повідомлення або вирішення питання про можливість застосування приводу
17.	Підстави закриття проваджень	Найбільш поширеними підставами закриття є відсутність складу адміністративного правопорушення, недоведеність вини, недостатність доказів, порушення строків притягнення до відповідальності або процесуальні недоліки матеріалів
18.	Типові помилки під час оформлення матеріалів	До типових помилок належать неповне викладення обставин, відсутність доказів умислу, неналежне підтвердження приватного інтересу, нечітке зазначення порушеної норми, недоліки повідомлення особи та неналежне оформлення додатків до протоколу

19.	Правові наслідки розгляду справ	За результатами розгляду справ суди можуть накладати адміністративні стягнення, закривати провадження, а також створювати підстави для подальшої дисциплінарної або службової оцінки поведінки особи
20.	Загальний висновок за результатами аналізу	Ефективність провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в системі судоустрою України, залежить не лише від наявності відповідних складів у КУпАП, а й від якості протоколу, належності доказів, доведення суб'єктивної сторони, правильного оформлення електронних відомостей і сталої практики застосування адміністративно-деліктного законодавства

Список опублікованих праць за темою дисертації:

1. Лебедева А. М. Наукове та методологічне забезпечення запобігання корупції в системі судоустрою України. *Право.UA*. 2023. №4. Ч. 2. С. 345–351. DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2023.4-2.54>
2. Лебедева А. М. Напрями удосконалення адміністративно-правових засад запобігання корупції в системі судоустрою України. *Наше право*. 2024. № 1. С. 490–496. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2024.1.70>
3. Лебедева А. М. Запобігання корупції в системі судоустрою України: адміністративно-правовий аспект. *Європейські перспективи*. 2025. № 2. С. 508–514. DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.75>
4. Лебедева А. М. Запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у системі судоустрою України як об'єкт адміністративно-правового дослідження. *Наше право*. 2025. № 4. С. 578–584. DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.75>
5. Лебедева А. М. Імплементація зарубіжного досвіду при запобіганні правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються в системі судоустрою України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2025. № 6(74). С. 208–213. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2025.6.31>
6. Лебедева А. М. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання протидії корупції в Україні. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 24 лист. 2023 р.). Харків: НДІ ППСН, 2023. С. 266–268.
7. Лебедева А. М. Нормативно-правове забезпечення запобігання корупції в системі судоустрою України. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. IX Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 7 черв. 2024 р.). Харків: НДІ ППСН, 2024. С. 216–218.

8. Лебедева А. М. Доктринальні підходи до визначення корупції в судових органах України. *Людина, суспільство, держава: актуальні питання правового регулювання взаємодії*: тези доп. II наук.-практ. конф. (Київ, 21 лист. 2025 р.). Київ: НДІ СБППФБ, 2025. С. 100–102.